371

БЕОГРАД, 1. АВГУСТ 1970. ГОДИНА XII. БРОЈ 370 ЦЕНА 1,50 ДИНАР

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ЗА ВЕЋЕ СТИМУЛИСАЊЕ НАУКЕ

НАУКА И ПОЛИТИКА

СВАКА ПОЛИТИКА која у савременим условима претендује на ефикасност, мора да се ослања на научна сазнања и научне методе. Управљање постаје готово незамисливо без егзактно утврђених података, без прецизне статистике и разграђеног система информација. Према томе, уколико наука постаје елемент модерне политике, утолико више је политика — као предвиђање циљева друштвено-економског развоја и утврђивање метода за њихово остваривање — обавезнија према науци и развијању научноистраживачког рада.

Друга претпоставка, неопходна за овакво разматрање данашњег положаја науке, јесте друкчији однос читавог друштва према умном, креативном раду. Веће коришћење знања, такозване сиве материје, у свим сферама живота, постаје озбиљан предуслов даљег напретка. У нашим условима улога науке је готово пресудна, с обзиром да југословенска привреда мора да постигне високу конкурентност и да избори своје место у међународној подели рада. Дакле, само привреда која има снага (подразумевај знања и умења) да спроведе рационалну организацију, да открива технолошке иновације и да усваја најсавременија научна и техничка достигнућа, моћи ће да настави велику међународну трку продуктивности и профита.

Пред југословенском науком је читав ланац постављених задатака, од чијег разрешења зависи национална будућност. Познати макропројект дугорочног развоја Југославије, на пример, треба да одреди смерове наших кретања у наредне две деценије, да утврди шта све можемо да понудимо свету — у међународним односима, производњи, квалитету робе, услугама итд. Да ли су туризам, саобраћај, металургија, енергетика, рудно богатство и богатства мора и река наша будућност, или постоје друге перспективе? Наука мора упоредо да проучава наш друштвено-политички и економски систем и да их стално унапређује, да користи усавршавању армије и концепта општенародне одбране. Даље набрајање одвело би нас сувише далеко.

Да ли је наша наука, међутим, способна да одговори свим овим политичким циљевима? У којој мери је спремна да се оријентише на свакодневне потребе привреде и да се практично укључи у токове економије? С друге стране, веома је важно утврдити да ли југословенска привреда има довољно моћи да развија научноистраживачки рад за своје и општедруштвене потребе, да ли око 40 постојећих закона и прописа стимулишу привредне организације да инвестирају у науку?

Одмах да кажемо, ситуација у југословенској науци не изазива оптимистичке представе о њеним реалним могућностима. Универзитети недовољно сарађују са привредом, а научне институције се претежно баве фундаменталним истраживањима, тако да нису у стању да се брзо трансформишу у производне партнере индустрије. Око 20.000 научних радника у земљи премален је број да се ухвати укоштац са предстојећим задацима. Нискоакумулативна привреда, са недовољно покретљивим капиталом, оптерећена свакаквим другим даваањима, нема изгледа да се озбиљније ангажује за развитак научноистраживачке делатности и узгајање нових научних кадрова. Системски оквири опет ограничавају интензивније повезивање науке и производње.

У овој години за научни рад издвојена су из буџета федерације два промила националног дохотка, а из буџета република још један промил, што укупно чини 0,3 одсто. Кад се овоме додају средства која улаже привреда за своје текуће потребе, произилази да се за науку укупно даје 1 одсто националног дохотка. Савезни фонд за научноистраживачки рад располаже у овом тренутку са око 32 милијарде старих динара, од чега ће више од половине послужити за измирење обавеза из прошлих година, док ће само 12 милијарди и 400 милиона динара бити уложено у нове програме.

Да би се науци дао јачи импулс, израчунато је да је потребно удвостручавање финансијских средстава. Веровало се да ће се изменом царинских, пореских и других прописа створити олакшице за оне привредне организације које увозе опрему за истраживачки рад или стипендирају стручњаке, да ће се овим путем добити двоструко већи резултати, и да ће се за неколико година удвостручити број научних радника.

Наставак на 2. страни

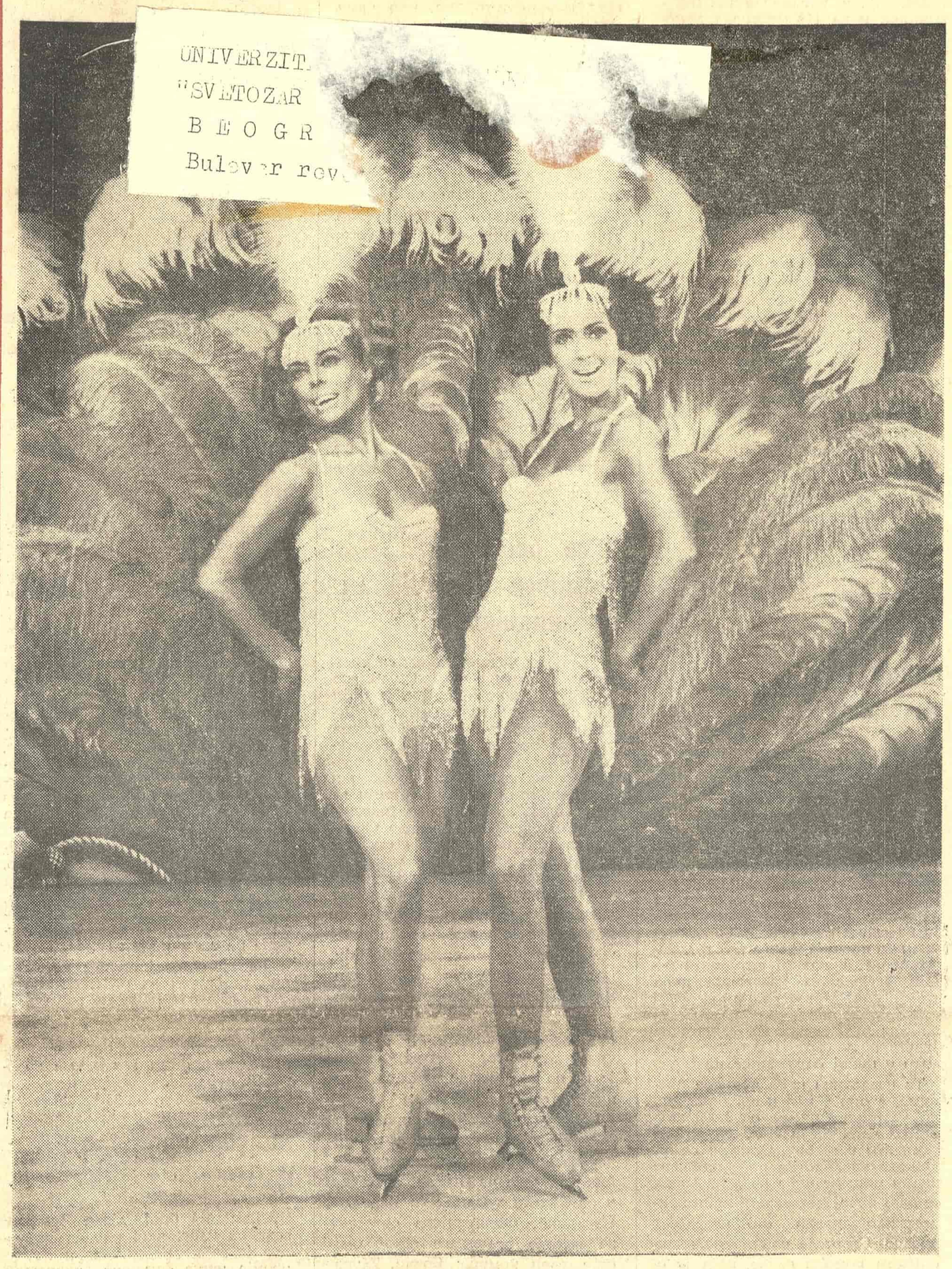

ДВЕ ЛЕПОТИЦЕ ИЗ „ПРАЗНИКА НА ЛЕДУ": ПОСЛЕ ОВЕ АМЕРИЧКЕ РЕВИЈЕ ДОЋИ ЋЕ НАМ У ГОСТЕ И КЕЧЕРИ А МОЖДА ЋЕ ДОЋИ И „КОЛОРАДО-ЦИРКУС", АЛИ СИГУРНО НАМ НЕЋЕ НЕДОСТАЈАТИ ЋЕВАПЧИЋИ, ЋУЛБАСТИЈЕ И — ДОСАДА

БЕОГРАДСКО МРТВО МОРЕ

„БОЉЕ пронаћи добар разлог, него ископати ћуп са златницима" — тако су говорили старци из атинског ареопага, саветници за „висеће вртове" краљице Семирамиде и размажени власници бангалова у време двадесет треће мисирске династије. Ова чувена реченица није записана у књигу историје, вероватно зато што је непрекидно понављање, с колена на колено, гарантовало да неће бити заборављена.

Али, шта ваљано и мудро рећи у данима кад се жива у термометрима пење и удара у теме оне две трећине Београђана, за које су јул и август обични месеци останка у граду?

По свој прилици, ћуп са златницима је празан — а добар разлог није ископан. Само један врло јак разлог учинио би веродостојним одговор на старо, уморно и отрцано питање: у којем правцу усмерити путоказе интересовања тог грађанина — док јара титра по крововима, а кроз убојите ковитлаце прашине пробијају се улицама непрегледни каравани аутомобилисаних Европљана и умножавају саобраћајну збрку, отимајући из ваздуха последње милиграме кисеоника?

Уосталом, лако је страшцима! Туристички бројачи израчунали су да такав странац, просечно, притисне кочницу на тлу Београда најдуже 48 часова, не више. За та два дана он скочи на Авалу, тркне до Калемегдана, грицне роштиљ у било којој кафани — и одмагли ка југу. Шта би дуже или више тражио у милионском Београду, који од памтивека болује од једне специјалне врсте летње летаргије: лежи он тако као омађијан на безброј пута опеваним ставама Саве и Дунава — непокретан на растапајућем сунцу, непредузимљив по традицији, обамро на јутарњој, подневној и вечерњој оморини...

Београђанин — тај модерни становник велеграда из микро и макро-центара, житељ солитера и путник експрес-аутобуса, потрошач супермаркета и верник телевизије — тај Београђанин осуђен је да табана по утаженим стазама својих прадедова из обреновићевских времена, дедова из постканјмакчаланских дана и очева из перио да открића тон-филма и просперитета „ламбет-вока". То у пракси значи: стоји му на располагању Ада Циганлија за купачку гурњаву у каљавој води, ћевабџинице и прсате певаљке са данрама за храњење тела и душе — и Топчидер за напасање очију зеленилом. На жалост, чак и ту је оштећен: воловском запрегом путовало се до Топчидера три или четири часа, а данас четврт часа. То више није никакав глобтротерски доживљај!

Али, зар је Београђанину ико крив? Могао је са мало среће да буде укњижен у грађане Аранђеловца — где би добио, уз чашу лековите воде, прворазредну културну смотру „Мермер и звуци"... Да је на време постао Нишлија, упознао би гласовите хорове на „Југословенским хорским свечаностима". На крушевачком „Слободишту" посећивао би изванредне летње приредбе — а као Суботичанин имао би надалеко познате светковине о празнику жетве. Колико би тек вредело да живи у Струги, Дубровнику, Загребу, Омишу, Шибенику, Пули, Копру! Цело дуго, топло лето пред њим и за њега окретао би се календоскоп песника, изворног и професионалног фолклора, народних певачких група, деце, кинематографије — чак и грандиозне, у свету прослављене Дубровачке летње игре!

Али, он је Београђанин — и нема ништа од свега тога. „Тријенале", ликовну манифестацију на другој обали Саве, видеће можда једанпут — било би заиста нехумано тражити од њега да тамо одлази пуна два месеца. Мрзовољно ће отићи, такође по једанпут, да за скупе паре присуствује ревији егзотичних плесачица из Камеруна или у жбунове перја одевених америчких клизачица. Два вечера провешће у театру Капетан-Мишиног здања, а три или четири пута — ако су му дошли гости из унутрашњости — спустиће се у Скадарлију...

У Скадарлију, то велико изневеравање једног замагљеног мита о боемији — Скадарлију напирлитану, скоројевићку, пази-свеже-обојену вриштећим колорима трећеразредног Портофина. Таква је спољa — а по духу као да је комплетна испловила из александар-поповићевске „Сабље димискије"...

И, ту је крај лутањима грађанина Београда. Ако има гвоздену вољу и бетонске живце, поново ће кренути од почетка — у истом

Наставак на 2. страни

КЊИЖЕВНА ОМЛАДИНА - ПОКРЕТ И АМБИЦИЈЕ

Данас се доста пише, доста објављује али још увек премало чита. Наши средњошколци додуше немају вежбе у писању александринца, као што је то био случај са њиховим француским колегама, али је настава књижевности у појединим школама већ прожета модернијим облицима усвајања писане речи. То су разноврсне секције, клубови младих литерата, школски листови и слични облици рада чији је основни ефекат усвајање више писмености.

Поред облика који се везују за наставу књижевности и језика постоје и облици који нису везани за школске институције. Било да је реч о клубовима младих писаца при библиотекама, клубовима студената, радничким универзитетима — све њих карактерише заједничка тежња да литература као један од есенцијалних видова духовне културе буде што приснија са њиховим свакодневним животом.

Неколико крупнијих манифестација, конкурси које је организовала редакција листа „Младост" или Републичка конференција Савеза омладине Србије, као и заједнички конкурс који су ова два форума први пут ове године организовала, показују једну исту ствар: интерес младих за писану реч, као и њихов напор да стваралачки учествују у нашој литератури премаша очекивања. Хиљаде радова и хиљаде учесника сведоче о овом огромном напору. Напоредо са часописима који посвећују извесну пажњу младим стваралоцима, споменути конкурс стао је у ред најзначајнијих форми откривања стваралачких личности, које су не ретко младе само по годинама, док знатним делом свог остварења показују достојну пажњу, знатну стваралачку зрелост.

Књижевна омладина Србије настала је управо из потребе да се различита настојања ове врсте обједине, односно да се пружи пуна потпора младим стваралоцима. Међутим, основна област деловања Књижевне омладине превасходно обухвата рад на ширењу вредне књиге, односно читалачких кругова, као и неговање доброг укуса, уопште узев — рад на оживљавању културног живота у различитим срединама. Настојећи да утиче на остваривање вишег културног нивоа, Књижевна омладина нема намеру да делује некритички. Управо подизањем читалачко-стваралачких захтева, она настоји да непрестано делује и на подизање критеријума вредновања.

То значи да Књижевна омладина Србије не жели да својим активностима утиче на стварање крутих стандарда у области духовних остварења, већ тежи управо свестраном димензионирању ове области. Ослањајући се првенствено на своје чланство, своје поверенике и огранке са самоиницијативним деловањем, Књижевна омладина настоји да пронађе разне видове садејства са већ постојећим формама културног организовања. Неки од разговора који би водили овоме циљу већ су у току. Разговори са представницима радија и телевизије, чију је подршку Књижевна омладина досад имала у пуној мери, као и разговори са редакцијама омладинских листова, Удружењем књижевника и другим организацијама, већ се воде. Тиме се испуњава једна од основних намера Књижевне омладине, а то је тежња да се оствари повезивање досад умногоме распарчане културне акције. Попуњавајући међупросторе и повезујући своју акцију са већ постојећим активностима, Књижевна омладина тежи да на што еластичнији начин оствари властите облике деловања. При томе се има пуно вере у иницијативу чланства која обухвата, поред истраживања нових облика деловања, и испитивање специфичних услова у појединим срединама. То значи да клубови књижевне омладине своју делатност развијају првенствено у срединама у којима су настали и у постојећим условима. Али, истовремено, велике акције које би овај покрет водио, или у којима већ учествује, заснивају се првенствено на најширим облицима сарадње са чланством.

Помоћ младим писцима, по основној замисли, огледала би се у помагању пласмана њихових вредних књига. Но, то не би искључило ни властиту издавачку делатност. Та делатност се не би сводила на споменарску и зборничку, квази омладинску литературу. Намера да се утиче на раст младе литературе и потпомогне реализовање нових литерарних концепата остваривала би се са што више обзира, без интервенционизма и уплитања од којих литература може да има само штете. То је најосетљивија област деловања Књижевне омла

Наставак на 2. страни

НАУКА И . . .

Међутим, мере које је Савезној скупштини недавно предложило Савезно извршно веће, у многоме мењају ове планове. Безусловно потребне рестрикције, које треба да умање опасност од инфлације, смањење потрошње и инвестиција које треба да одржи снагу динара, не слажу се никако са предлозима за масовна улагања. Да ли улагања у науку могу да буду изузетак, тешко је сада рећи. Макар колико било исправно уверење да без науке нема производње и стандарда, у овом часу је можда целисходније привремено стрпљење. Дилему између рестрикција и развитка науке моћи ће да реше само економски експерти и креатори политике. Наше је скромно мишљење да дужа стагнација науке може изазвати ненадокнадиве губитке.

Миодраг Илић

БЕОГРАДСКО . . .

кругу. Или, ако добије жељу да се код неког распита где су они „добри разлози", који би оправдали културно мртвило — треба му поклонити један мали телефонски именик. Нека прибележи бројеве:

КПЗ Београд 629-947 (скраћеница је невина и значи само „Културно-просветна заједница") не појављује се као организатор културних манифестација. Концертна пословница Србије 625-420, сем редовне делатности, није планирала никакав посебан програм преко лета. Београдски сајам 50-149, ништа до септембра. „Адрија" 625-273, хвала на питању, исто тако. Стадион „Ташмајдан" 331-259: биће спортских атракција, културних — неће бити.

После ових, врло резолутних информација, Београђанин се осећа као слатководна риба — коју су неповољне прилике убациле у Мртво море. Он је два месеца величанствено ослобођен своје самоуправљачке обавезе и грађанског права да конзументски учествује у културном животу града, који је најјаче културно, уметничко и друштвено средиште југословенске федерације. Београђанин се враћа телевизијском екрану, биоскопској башти и сваковечерњем турниру у преферансу — са још тројицом истосудбинских комшија.

Међутим, постоји још једна могућност: да одшета и цело поподне посматра ужурбане радове, грозничаву изградњу такозване „Мостарске петље", гигантских надвожњака, подвожњака, пешчаних прелаза, помоћних саобраћајница, кружних прилазних путева и тако даље... То је врло добро место за гледање и за узгредно размишљање: зашто културни и забавни живот Београда повремено замре, добије сунчаницу или болест спавања — односно где су средства помоћу којих би тај културни живот могао да постоји сваког дана и сваког месеца у години?

Један песник, у пролазу, написао је на случајни плакат: „Неком ђеврек — неком рупа од ђеврека". Можда је то одговор. Разлог сасвим сигурно — није.

Берислав Косиер

КЊИЖЕВНА ОМЛАДИНА . . .

дине. Њој би морала да се посвети пуна пажња, због изузетне сложености стваралачке и, уопште, литерарне проблематике.

Текуће акције, као што је учешће на *Младости Сутјеске* овог месеца, или на Уметничким играма студената и омладине Србије у Књажевцу, као и све оне акције које ће бити реализоване до јесени, представљају само агенс окупљања и проношења основних идеја Књижевне омладине. Књижевна омладина, настала без буке и помпе, настојећи да не буде заробљена институционалним ограничењима, има амбицију да утиче на будућност младих и будућност овога народа у најплеменитијем и најбољем смислу. Јер, сви споменути облици деловања, све акције, требало би да воде једном заједничком циљу — стварању аутентичне културе вишег духовног нивоа. То значи да су претензије велике. Напор би требало да буде још већи. Јасно је да се, чак оваквом ни једном акцијом која је широко замишљена и која се непрестано осмишљава и проширује кроз своје деловање, такве амбиције не могу остварити у потпуности. Потребна је најширa друштвена подршка, јер је јасно да млади не могу тај претешки терет понети искључиво на својим плећима. Пут који води ка срцу наше литературе је онај исти пут који води виталном бићу наше културе. Учествовати у овом послу, свим својим снагама, својим стваралачким способностима и друштвеним деловањем — то је намера оних који су се овога посла подухватили.

Срба Игњатовић

Фестивали хумора

Хумористичко фестивалство код нас граби крупним корацима напред. После одржаног фестивала у Будви припрема се шабачка „Чивија 70", манифестација која се већ добрим делом претвара у традицију, а управо је расписан конкурс и за III фестивал хумора „Керемпух 70".

Сврха оваквих манифестација не исцрпљује се свакако у локалним туристичко-пропагандним интересима, иако је на неки начин организација оваквих приредби везана за туризам. Текући, журналистички хумор има на овим фестивалима шансу да се отргне из своје свакодневне колотечине, да превазиђе дневну актуелност и полуанонимну пролазност новинских стубаца.

Међутим, ваљало би можда размислити и о наличју ове појаве која прети да се претвори у фестиваломанију. Не губе ли признања од своје вредности и ауторитета, ако се почну додељивати тако рећи масовно, пошто већ сад број награда и признања на фестивалима хумора превазилази број добрих хумориста код нас? Требало би, такође, настојати да се хумор стручније вреднује и критички оцењује, како би се и на тај начин допринело ауторитету и значају награда које се додељују. Иначе, настави ли се овим темпом у ширину, а без оригиналности и без физиономије, атрактивни хумористички фестивали брзо се могу претворити у езотеричне и сиве манифестације које су саме себи сврха. (И. Ш.)

Писци као издавачи

Озбиљна криза у којој се издавачки посао у Шведској већ дуже време налази, довела је до тога да су првог априла ове године укинуте утврђене цене књиге. Извесно је да ће последице ове мере бити фаворизовање ексклузивне литературе и широко отварање врата несметаном расту цена популарне литературе. Поводом те априлске реформе најеминентнији издавачи су узнемирено закључили да продаја књиге већ годинама опада. У таквој ситуацији основана је нова издавачка кућа (Författereförlaget) која је себи као главни задатак поставила да снизи цену савремене шведске књиге и ту своју политику спроводи у пуној одговорности.

Та издавачка кућа припада писцима, а они у њој и послују. Сваки члан уноси улог од 1.000 круна, од чега треба само 100 круна уплатити у готову. Остатак се задржава из дохотка прве пишчеве књиге коју ће кућа издати. Досад се овој новој издавачкој кући придружило равно сто четрдесет писаца. Старт је олакшан финансијском помоћи владе, која је одобрила потпору у износу од 125.000 круна и Кооперативног савеза, који је позајмио 100.000 круна. Убудуће, издавачка кућа треба сама да се издржава.

Представник ових сто четрдесет писаца — чланова нове издавачке куће је изјавио да је њен циљ, пре свега, да снизи цену књизи. Писци неће више „да буду упућени на публику горње класе, с којом ни иначе често не могу да нађу заједнички именитељ".

Сви чланови ће у новој издавачкој кући, у случају потребе, преузети и улогу лектора. Тим од три аутора преузима рукописе и даје их на читање двојици писаца. Њихове рецензије су у свако доба приступачне ауторима, при чему ови имају право да приговоре, а у том случају рукописе читају још и други чланови. Досад је одбачено равно десет рукописа, а при томе није дошло до конфликата унутар групе.

У кући су стално запослена само два намештеника. Писци се одричу сваког рекламирања у новинама, а рекламирају се на свој начин у удружењима, школама и другим институцијама. Осим тога, и тираж је повећан. Три до пет хиљада примерака морају бити продата да би се посао исплатио. Тиражи ове висине су необични у Шведској и могу се, како искуство сведочи, врло тешко продати управо кад је о белетристици реч.

Можда ће ово шведско искуство корисно послужити и на другим странама где је цена књиге висока, а награде аутора несразмерно мале. (А. Б. П.)

Први број часописа „Постоји ли провинција"

У тренутку када се поједини књижевни листови и часописи налазе у тешкој финансијској ситуацији или с великом муком излазе, група културних и друштвених посленика из Брчког, Жупање, Богатића и Шапца, покренула је и издала часопис са непретенциозним и симболичним називом „Постоји ли провинција". Појава овог часописа је охрабрење и потврда уверења да још увек постоје стварне потребе за оваквим издавачким подухватима и публикацијама. Судећи по првом броју, часопис има претензију да води рачуна о домаћој сатири, поезији, прози, књижевној историји, историографији, позоришту, науци и о кретањима у друштвено-политичком животу. Због тога часопис „Постоји ли провинција" буди вишеструко читаочево интересовање и упућује га на сређивање утисака, емоција, судова, искустава.

Часопис „Постоји ли провинција" излазиће четири пута годишње, издавач је Заједница културних установа из Шапца, а главни и одговорни уредник је Верољуб Павловић. Финансијска средства за његово излажење обезбедиле су четири комуне: Брчко, Жупања, Богатић и Шабац. Садржајном и ликовном изгледу првог броја могу, с разлогом, позавидети и наши најугледнији часописи за културна и друштвена питања. Насловну страну часописа израдио је са много инвенције и дара Владислав Лалицки. (М. Р. Б.)

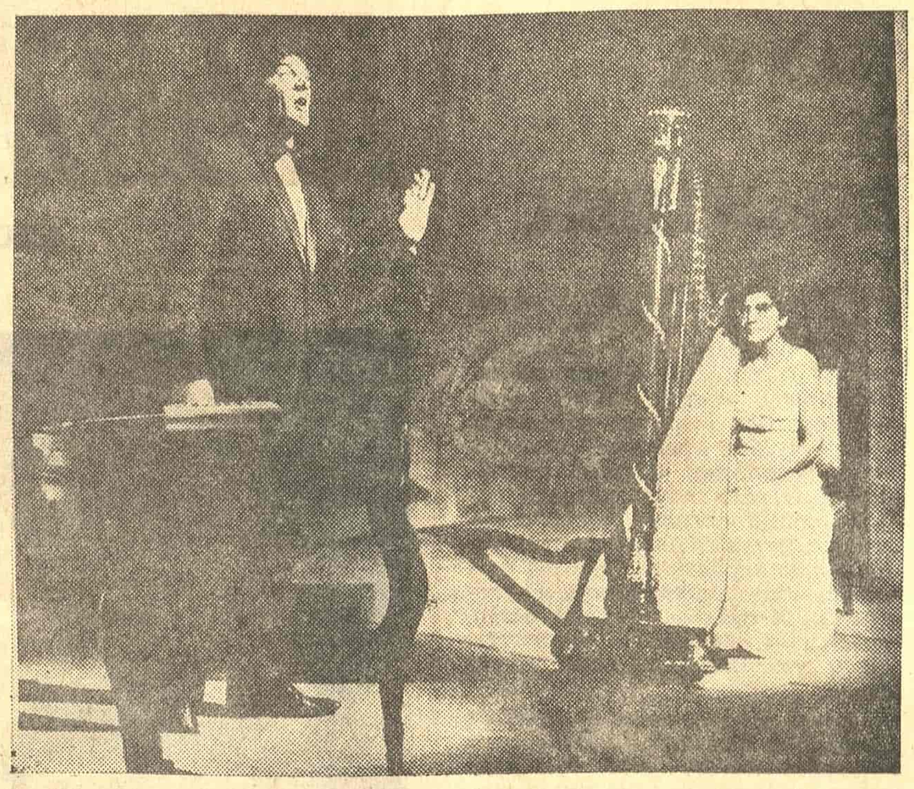

ЗЛАТКО ЦРНКОВИЋ РЕЦИТУЈЕ СТИХОВЕ УЗ ПРАТЊУ РАЈКЕ ДОБРОНИЋ НА ХАРФИ

Поезија на Дубровачким летњим играма

У Атријуму палате Спонза изведен је седамнаестог јула у 24 часова поетски рецитал „Моје најдраже пјесме", у режији, избору и интерпретацији Златка Црнковића.

Тематски и стилски разноврстан и успео избор стихова, који је направио сам Црнковић пружио је могућност да се осети богатство и лепота порука, расположења и мисли најразнороднијих песника. Ненаметљиво и уз дискретну пратњу харфе (Рајка Добронић), која је, на моменте, била готово равноправни учесник у рециталу, Црнковић је провео слушаоце кроз песничку реч различитих народа и различите песничке епохе, кроз укус, боју и звук тих времена, почевши од Петрарке и Шекспира, па до наших дана, до Владимира Назора, Ивана Горана Ковачића, Мирослава Крлеже и до Владимира В. Предића — најмлађег песника на овом рециталу.

Са њему својственим истанчаним осећањем за стих, са много мере, укуса и слуха за различита песничка поднебља, Црнковић је за свој рецитал у препуном Атријуму палате Спонза био поздрављен дуготрајним аплаузима задовољне публике.

Цанкар на филмској траци

ПРИЛИЧАН број дјела југословенских класичних писаца привукао је за посљедња два и по деценија наше филмске режисере. Успјех њихових реализација био је свакојаки; више подбачаја него истинских остварења. Највиђенији наши писци некако се снебивају и не воле давати дозволе за екранизацију својих дјела. Андрић нарочито. Крлежа је тек недавно сâм написао сценарио по једној својој давно написаној новели, док ће први филм, снимљен на Цанкаров текст, бити приступачан нашим гледаоцима тек поткрај ове или почетком идуће године.

Избор је пао, нимало неочекивано, на најопсежнији Цанкаров приповједачки текст, на „животопис идеалиста", како гласи поднаслов приповијести „Мартин Качур", који је Цанкар писао у тридесетим годинама живота, у Бечу, а објавио почетком 1907. године. Бијесан на очајне прилике у домовини, Цанкар је, као у неколико дужих новела из тог раздобља, у „Мартину Качуру" приказао интелектуалца, учитеља, напредног у својим гледањима, али недовољно одлучног, којег је прогутао Блатни дол, којег је, као и толико других, сломила, убила словеначка провинција.

Цанкаров „Мартин Качур" већ је у два наврата драматизован. И радио-драма, написана прије неколико година, постигла је велики успјех. Ових дана иде крају снимање филма према сценарију и у режији Војка Дулетича. Режисер је одлучио да ће филм снимити у изузетној техничкој процедури: сцене досадне животне свакодневице у сепији, мркој и сивој, сцене снова и чежње у истманколору. Од глумаца који ће остварити Цанкарове ликове спомињем Штефку Дролчеву, Тонета Кунтнера, Бориса Краља, Анчку Леварову, Саву Северову, Макса Баіца и Јожу Зупана. Продуцент: Весна филм. (Т. П.)

Алексеј Фајко и његов комад „Човек са ташном"

Московска издавачка кућа „Искуство" (Уметност) објавиће кроз кратко време једну књигу која зацело неће бити брзо разграбљена (пошто су то драмски текстови а они, по правилу, немају ни у СССР-у много читалаца), али је интересантна и значајна. Та књига обухвата пет најуспелијих, некад често извођених и за развој совјетског драмског театра важних комада 77-годишњег књижевника који се зове Алексеј Михајлович Фајко. Мада је његов комад „Човек са ташном" игран пре четрдесетак година и ван Совјетског Савеза, а видан успех постигле су, исто тако, његова мелодрама „Језеро Љуљ", комедија „Учитељ Бубус" и драма „Јевграф, ловац доживљаја", А. М. Фајко већ давно не спада у књижевнике о којима се много говори.

Међутим, комад „Човек са ташном" (1928) заузима посебно и истакнуто место у преокупацијама и остварењима совјетских драматичара при крају двадесетих година. У ствари, ово је било једно од првих сценских дела о совјетским интелектуалцима, са захватом у мотиве кариіеризма и малограђанске психе. Избегавши упрошћавање и једносмерност у карактеризацијама, писац се показао и као одличан градитељ сижеа.

Године 1928. славни редитељ и глумац Алексеј Денисович Дикиј (1889—1955) дао је на сцени московског Театра револуције једну од својих врхунских режија: представа „Човек са ташном", узнета изнад пипаве назови-веродостојности, била је продуховљено реалистичка.

Комад „Човек са ташном" и знаменита режија Дикија улазе у историју послеоктобарског руског театра, што чини вредним пажње и ново издање „Искуства". (Л. З.)

Наставак на 12. страни

ГЛАС ВАПИЈУЋЕГ БЕОГРАЂАНИНА

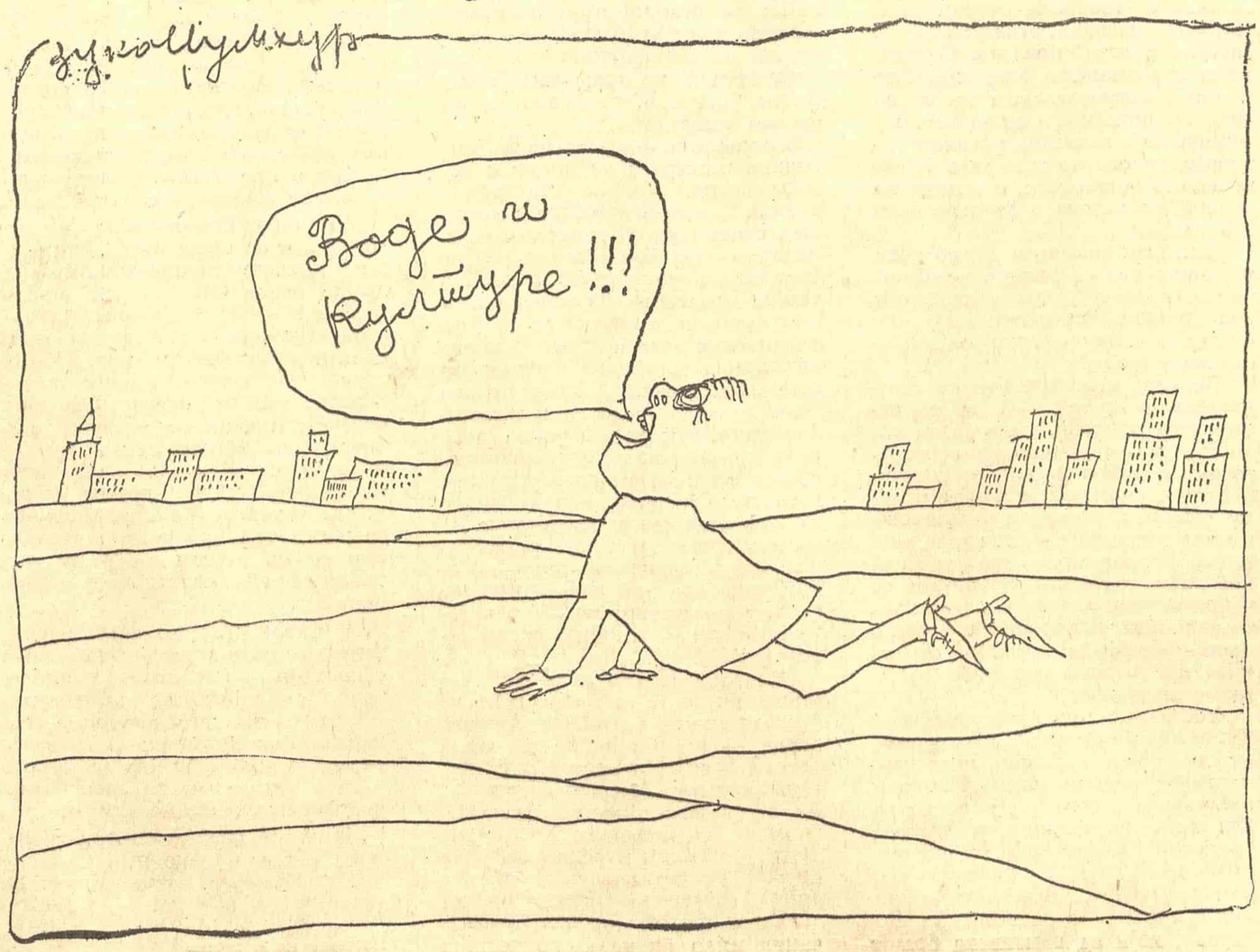

ЕСЕЈ

Права и реторичка истина у уметности

Бранко Лазаревић

ЈЕДАН ЈЕ ЈЕЗИК за боју, тон, мермер, игру, неимарство; један, сем неких расних разлика, од источно-азијске уметности до француске. Безброј их је за књижевност. Али тај безброј су само ознаке. И ту је један „језик". Лирика је иста, писао је Ли-тај-по или Верлен. Кинез се губи у космос и бескрај више него Европејац. Он живи у тао-у, а Европејац у зрачењу личности.

Али, у основи, и из птичијег лета гледано, једна је и слична је основна реакција на земљу, небо, личност: на цео свегски и људски комплекс.

Једни су, више или мање, реалисти, „практични", други су скептични и мирнији, трећи идеалисти и спиритуалисти, и четврти четврто и пети пето, али кроз дух струји и трепери сличан флуид, и на планети нема велике разлике, кроз све просторе и кроз сва времена, од шинтоа јапанског до хришћанства, од Маје до зороастризма, од жутих до белих, од Ту-фуа до Рилкеа, од Буде до Толстоја, од Хераклита до Паскала, од Ангкора до Светог Петра, од „Рамајане" до „Песме о Роланду" . . .

На планети је дух постао на исти начин и мозак и крви су слични од искони по свим временима и по свим теренима. У истој се клими живи и слично се ствара: било да је то велики шести век кинески, грчки пети, римски око Христа или ренесанс и тако даље.

Кроз све векове, просторе, језике, расе, мермере, покрете, звукове, храмове, трепери и струји један и јединствени људски крвоток, креће се једна крв и реагују исти нерви. Отаџбина праве уметности је цела наша планета која вечито гледа у једно и исто сунце, исти месец и у исте звезде, једе исти хлеб и пије исту воду и дише исти ваздух.

На томе плану уметност и књижевност немају међа на граници. Оне обухватају цео живот и сву датост и, нарочито, интегралног човека.

Али, у темељима свега, лежи човек и његов дух; то јест: како су тај дух и тај човек настројени и навијени. Сваки поле већи људски дух је другачије навијен. Колико духова — толико разних уобличавања. Код свих њих постоји по неко осећање, нагон, тенденција и томе слично што се истура у први план. То је оно што је најличније у личности, и из тога избија оно што се зове песимистичко, оптимистичко, скептично, еротично, социјално, етичко, епикурејско, морално . . . Али, код већих духова, нарочито код највећих, све то пада у други план; пада у други план утолико уколико све то заједно добија један нов израз, и он је тај који је и у првоме плану.

Јер тај велики творац води корен из живота или баца датост на куб, а живот и датост нису дељиви и не нагињу на неку страну од оних многобројних у човековој личности. Живот и природа су јединство и јединствени су, и не хају ни за једну од људских „личних једначина".

Велика уметност није једнострана. Она је свестрана као што је свестрана и грађа живота и природе. Кад је уметник одушевљен целом душом живота, он га даје без неког и нарочитог оваквог или онаквог тумачења и без ове или оне тенденције.

Дух не може да се одбрани од ове или оне „идеологије" и да према њима постане потпуно незаинтересован. То је тачно. Али је тако исто тачно да та заинтересованост, у једном уметничком делу, буде сврсисходна, а то значи да заузима оно место које јој припада. У свити која прати један уметнички облик, прво је место, наравно, уметничко-естетичком елементу и, онда, према заинтересованости духа за ово или оно, нижу се, хијерархијски, остали елементи и чланови свите. Али на престолу је оно око чега се ствар и води.

Дело само добија од осталих елемената. Уколико их више има утолико је дело веће; наравно ако су сврстани према односној вредности. Величина Светог писма, као и других источних књига, баш је у томе; баш је у томе што се у њима налазе сви елементи, од социјалних и етичких до естетичких, и сви подређени и приређени према сврси и постављеном циљу. При таквом такмичењу етичког, социјалног и другог, под руководством естетичког, добијају се најуспелија уметничка дела.

За првоначало важи не одређи се, ако вам то лежи у духу, ничега. Ако то лежи, кажем, у духу. Ако не, дело неће успети. А успешно се изразити: то је све. Све друго је споредно. Да ли је то конзервативна, комунистичка, либерална или ма која друга мисао, то је споредно. Основно је успешно и сврсисходно се изразити и, кад је то уметничко дело, на врх ставити тога пантократора. „Ту лежи зец". А кад већ њега гађате, онда треба њега и устрелити. То се зове гађати и погодити центар. Иначе, хитац одлази чак и изван дванаестог круга.

А то све зависи од творачког поступка. А кад је он ту, онда и тело, кад је дано на велики начин, даје и сам дух који је већ самим тим ту. Савршено изражено органско садржи у себи и све духовно. На Зевсовом храму у Олимпији, Аполон је сав тело и, баш зато, и толико сав дух. Микеланђелов Мојсије, онако набрекао од органског процеса, само што не изговара Десет заповести.

Право тело је и такав исти дух. Кад велики уметник савлада материјал, камен, бронза и дрво проговоре, и тело се одухови. Извршено је извесно теоморфизовање. Тело се одухови и дух се отелотвори.

А то је зато што је уметност све што је и живот. Нема ничега у животу и природи што није за уметност. Живо и мртво, лепо и ружно, добро и зло, истинито и лажно, вера и невера, збиља и шала, богови и ђаволи: све то, преко уметника, постаје уметност. Што живот и свет нуде, све је уметност, и цео тај свет и није ништа друго до уметност.

А то је зато што све ствари припадају једној, и једна свима. Све иде заједно. Људска слабост је та која дели. Ствари се могу догодити viribus unitis.

Најбоље се све види кад се све сагледа у целоме комплексу. Кад се само са једне од тих страна гледа, само се та једна страна види, и човек је онда само тело или само дух, и томе слично. Због тих слабости је и дошло до ових силних деоба, школа, система, праваца. А све су те борбе — далтонизам, једноокост, слепило, разрогаченост, зрикавост. Сваки је од тих пијанаца нашао свој плот, сваки слепац свог слепчовођу, и иде се у раскорак и свуда, само не циљу.

БРАНКО ЛАЗАРЕВИЋ

Синоптички поглед на ствари, и таква визија, једина је успешнија визија света. Треба у себи имати места, како га тело и дух и имају, за све, и целим комплексом ући у људски случај.

Иначе, добијају се делићи целине, и делићи у које је надевен цео људски и светски удес. Сви ти уједно скупљени делићи, и кад се скупе и повежу, шта друго дају до овај крпеж од погледа на свет који, сем у случају Бергсона, даје слику света који личи на палету пошто је сликар завршио рад. То су мрље произвољно и у нереду набачене.

Човек који ради поступком свих наука и свих уметности, управо онај који их зна, може да погледа у свету целину и да је, преко свог надахнућа, сагледа на један верски одушевљен начин. Такве слике света могу увек да се гледају, и то су оне у Платону и све до „Фауста"; оне друге су из паноптикума и разних „сала огледала" у којима се свака ствар види на онолико начина колико је огледала. Овај мој низ естетика из разних народа и разних времена, низ је тих огледала, јер се од Платона нико није нашао ма и да додирне лепоту са свеопштих видика. То је низ људи од којих је сваки носио какав биолошки, психолошки . . . монокл или какву сличну лупу. Чак и онако велики Хегел, који је имао толико лупа, није могао да се ослободи и да из целог човека погледа на лепо.

И тако је, нарочито данас, на целој линији. Систем специјализације, тако угодан, довео је до катедара сувих и прашњивих. На њима су првосвештеници који знају само за искључиво један CREDO.

То „из целог човека" значи из целе природе и целог живота. Јер, творачки дух тако обликује. Велики уметнички дух преобличава облике из живота и природе на основу тих облика и на основу „облика" духа. Њега не угушује стварност нити он улеће у фантастичне апстракције. Његове творбе су на средокраћи тих двеју „датости". Кад се сусретну и симбиозирају те две „датости", даје се истина и лепота која се не губи у „одозго" нити у „доле". Такав дух је до пола у „земљи" и од пола у „небесима". Он је, онда, у атмосфери, у којој се дише природно и правилно.

И тада се, наравно, не може у непосредно. У непосредно се не може непосредно. Може се посредно, алегоријски, мистички; изразом, дакле. Већ и сам дух, као „прворођен", није ни сам непосредност. И он посредује на неки начин за нечији рачун.

Он се надражава да би се казао и показао. Надражава се тиме што уме да се зачуди и запита. Кад се човек чуди, кад се зачуди како и зашто нешто постоји и како се све збива и дешава, што се збива и дешава, он је, онда, већ у стању да мисли и да ствара. Зачудити се порекло је филозофирања, рекао је још Платон. То је први надражај. Чуђење надражава; равнодушност мири и успављује. На тај се начин прави трансфузија крви духа у крв ствари и ових у крв духа: то је право и велико откровење. Тога има најмање у великом људском интуирању. Једино га нешто има код митичара и мистичара.

У томе случају се, да тако кажем, издише душа на хартију, као дах на окно, и то је оно што се зове „писати крвљу". Прилепити је као „прилепчавајућу слику", оживотворавати је у писанци, давати не само отиску њених прстију него ње целе. То је „стил" који је човек. У томе је МЕТА-фора великог и стварног преображавања живе датости у уметничку датост.

У таквом случају сва „литература" треба да се избегне кад се хоће да каже мисао. Иначе, у пустињи се је „науке" и „литературе". Воду живота треба пити без посредника: нагнувши се над сам свеж извор. Непосредност је једина блиска појавама и стварима. Само је тако израз, уколико је то могућно, сама ствар. Тако је он, на изглед, „другачија" ствар, праслика појаве. Онда је једно колено „Робова", и баш мислим на оно онога Микеланђеловог „Роба" које је опкољено непосредно неизрађеним материјалом, — онда је оно колено а не колено од мермера. Израз не сме да се наметне; чак не сме ни да се осети. Тако умире Љевинов брат и тако се рађа дете Ане Карењине. Све друго је „израз", „систем", „реторика". Спој ствари и израза скоро не сме да се осети, ни шав да се види. Појава је, тако, у другом градиву, побеђена, да се она јавља у своме природном току и збивању. Превара је савршена, и тако савршена да се човек загледа у очи Мона Лизе и учини му се да трепћу.

У томе је „умеће" великог изразивача. То није „истинска истина", него је то истина на бази као да је истина. То нису рибе, него су на платну Стијнове рибе. При томе је уметник творац и, у основи, све је то превара.

Али, шта ће се? У човеку је нагон да се потврди и да се, на основу природе, такмичи, на овај начин, са природом. И тако се производи тобожња природа, подражавање природи, уметничка природа, привидна, варљива, „измишљена".

И кад је то тако, и тако кад је најнепосредније речено, онда је јасно колико је то бедно кад се израз, код слабих, сведе на ученост, „литературу" и „технику". Јер и кад је најнепосредније, на нижем смо ступњу од оне природе коју, овако претварајући, повторавамо. Где смо онда кад је „реториком" правимо? У томе је збивање, односно разлика у току којим тече, између, рецимо, једног дешавања, уметничког дешавања, код Стендала и Расина. Код првог изгледа да је то „истинска истина", код другог да је то „реторичка" истина. Рембрант преживљава природу и творачки је подражава, Рубенс је слика, док је Рojсдал „слика". Роден прапроизводи тела, Канова их клеше. Павлова их игра, Фокин их „игра" а неко трећи се игра.

За такав успешни израз може се рећи још ово: кад су једна ствар или једна појава изражене, у уметности, по њиховој целисходности, по ономе што је сврсисходно, онда су та ствар и та појава, и кад су „реалне" у смислу „корисног", једновремене и лепе. Лепо је и целисходност, лепо је и корисност: онда кад је лепо. А лепо је, скоро редовно, целисходно.

Такође, може се додати још и ово: кад је један израз успео у највишем степену, у њему налазе уживање и мислилац и уметник и етичар и светац и научник; јер су то облици који захватају живот у целини, који су природа и стварност. Има свега у „Мона Лизи", и за свакога: анатомије, колорита, мисли, осећања, сензуалности, филозофије.

Таква дела су „тоталитарна". Она су цела истина. У целој, пак, истини је цео непосредни живот. Велики мајстори уобличавају целу датост, а у њој је све од сензације до мисли. Наравно, све на бази симболике. Цео израз је симболика. Та симболика је једини разумљиви језик осећања. Дух се не може објавити као дух. Само као симбол. У том смислу, непосредност је немогућа. Она постоји само у творници духа. Друго је само слика те активности. Дух има два лица. Оно спољно је симболично. Оно је отисак оног које унутра почива. Једно је осећање у збивању, друго је симбол тог збивања. И још више: само изглед тог дешавања. Тај и такав симболични израз, који је завршио свој процес уобличавања још у духу, измерен је већ сав до танчина и за око и за ухо. Он се већ готов излива у салив израза. Потребни су му само још „ретуши" и чишћења од калупа. Рађајући се још у материји духа, при чему дејствује цео нервни апарат, израз се израђује као звук и као распоред речи и све до параграфа. Он већ тамо правилно дише. Све се компонује још у глави. „Девета симфонија" је до танчина била готова у унутрашњој радионици. Бацивши је у нотни систем, Бетовен је само изгурао кроз врата наполе.

Ти уметнички изрази су, углавном, сведени на емоције ува и вида. Деведесет и девет процената производње отпада на та два чула. Њихово царство, додуше, велико је, и чини највећи део наше делатности. Они се непрестано и вежбају. Дух непрестано гледа и слуша.

Али, не треба занемарити, и треба вежбати, и изражавати, и чула мириса, укуса и пипања. Они не виде толико и толико километара и не чују се толико и толико километара; напротив, врло су сведени на уски терен; али и они дају велика задовољства, као и незадовољства и, према томе, улазе јасно у уметничку акцију. Емоције мириса, укуса и пипања, нарочито прве, уметнички савладане, у књижевности, дају лепе и успеле облике. Чуло мириса, кроз француске и природне мирисе, или укуса, кроз Ескофјеову кујну, сами по себи уметничка дела, у књижевности, први и у балету и игри, дају велике изразе и танане емоције. Најмање развијено, пипање, такође. Човек нагонски опипава Ватикански торзо и Милоску Венеру.

На врху великих периода, те се емоције никако не пренебрегавају. Кол Грка и Римљана, пуно је тих израза. Такође и кол Кинеза.

(Из рукописа књиге „Филозофија и социологија уметности")

Бранислав Л. Лазаревић

ИЗГНАНСТВО

Дигнутих
руку

(као сказаљке
сата
у безвремену)

стојим

на планини, оседелој
белим
узалуђем.

И сив је
дан: оловом
свуд

опточен,

и неомошћен (сви
неприсутни
главе

окренули
од мене)—

кажњен сам изгнанством
да у овремљену

државу,
по сну
мом

неолепћену,

никада
не уђем!

БЕЗВРЕМЉЕ

Наста обневиђе:
стамни се све,
глава

сунца
откиде се!

Онда се ја попе
лествицама
танким

врх беле
планине,

па свуд у круг око
себе видех
д у г у

у м о р н о с т м и
З е м љ е!

Да се из праснаге
своје, из пра-
доба

Земља опет
роди

м о р а с в е д а у м р е!
Па сказаљке
скидох

с небеса
(последњи

становник и жи
и мртвих)
и зачас

настаде
БЕЗВРЕМЉЕ!

ОСЛОБОЂЕЊЕ

Са плавом песмом
до данас
војници

нај-
праведнији

кроз врата сунца
подневног
улазе

у град
највиднији.

А рта мачева
и бодежа
лежи

свуд за
сметилиште

у мртвом граду
по коме се
тукло

живо
пусмрће.

Смрт је сад побегла:
у тућини
тражи

своје
уточиште,

а ветрови витл
живота
над градом

изнова
обрћу.

И сат са торња
почиње
да куца

и да
овремљује

ВРЕМЕ свуд и град се
из тескобе
опет

жив
разобручује!

Александар Ристовић

ПИСМА ЈЕДНОЈ САЊАЛИЦИ

I.

Убод до убода, иглом кроз папир и свилу, све док не покажете како дело настаје — готово ни из чега, — како поиграва на длану пре него што ће клизнути у свечаност облака.

Мотрити са стране, примаћи му лице, вребати кроз танак прорез између капака, одмеравати тежину материјала: конца, хартије, дрвета.

Све је још у настанку, помера се, не допушта спој, пада између облих колена, растура се да би наједном попустило под вашим прстима, који га са толико вештине и стрпљивости граде прелећући с крај на крај, подмећући уметке или сужавајући врх.

О, неодољива целино, о вечно сумњало, радилице са стотину и више прозирних крила чије зујање годи уху и које разведрава чело!

Онда то више нисте ви, као у једној старој песми, већ сан у који сте се прометнули вољом неког доброг духа, чија се путања кретања још може видети за олујне вечери над стенама у пени.

Зашивци где се нехат не препознаје, костур као у каквог привидног кукца, распоред слова на лицу са избаченим кљуном и јагодицама обливеним руменилом, савитљивост репа који млитаво пада преко ваше хаљине, сада већ у чиодама, одбаченим окрајцима, непотребним цвећем.

Да ли ће то мало чудовиште уопште бити у стању да полети када стрчите низ падину са једном шаком високо подигнутом да би први замах био довољно снажан, са другом стиснутом око навојака узице? Не схватате, скупили сте уста, дрхтите као у грозници.

II.

Ви што са светиљком ходате дуж обале и што дозивате неко име док вам простор или године враћају једно А О, као да нисте били ту; други сјај иза кога нема ничега, сем влажног рупца и удара крилом.

Па ви дижете тај прах, па ви сте криви у свему; и достојанство вам се натура а да вас и не питају за досаду која је огледало сваке природе.

Пошто издубите тикву и начините отворе у облику два ока, ноздрва и усана, ставићете у њу свећу, и то ће бити глава којој се обраћате, детињарија без последице: једног дана откривате руменило на образима и дах који је замаглио окно.

Ево куће коју сам вам показао; чађ са кровне греде као ужасан лептир светлуца из удаљене помрчине, прсти су сплетени са вашим танким прстима, прозори са једне и с друге стране отварају поглед на летошње вечери.

Стид вам је испунио срце, свукли сте се, и фини удови су као платно са навеском од росе.

Лаку ноћ, као што се каже онима чији је дан протекао у нереду и дужности: истина уступа место привиду, а душа се препушта старим жалостима.

Били сте моја жена и први талас вам је овлажио кошуљу када се примакосте да прозрете вечност саму.

III.

Овај предмет којим уклањате капљице с лица, као што то чини ваздух са росом након јутарњих часова, пун је крила и пене неког пољупца. Лепи иницијали мог оца, са извезеним цветом и добродошлицом, годинама се умножавају на један исти начин. Онај-који-одлази-у-купатило са пребаченим ручником преко рамена још верује у друго мислећи на заручницу и његова је недеља блажени простор где старинско одевање обнавља јасан разлог: кретања или опстанка.

Ручник са крином или бодежом, ручник краљева на коме су још мрље воска и крви, заклања неку лепу главу, дуге косе и правилних црта, са ужасом у очима. Та марама о појасу као да ће након три века послужити као доказ за једно другојачије тумачење светлости, сенке или историјских својстава неке личности. Јамице на образу, кружно кретање кроз непојамну дрвеност, уклањање свежег зноја под пазухом, издвајање у страну и крик као да је почињено какво светогрђе: одређеном употребом и лако домахујући.

Онда, ваш ручник у који сте ставили своје дивно лице као неку белу ружу коју сам сањао.

IV.

Кроз лак ваздух, као да удишете сребро, односе ова кола неког господичића, чија рука држи струк смрдљевке са пшеничном бубом у средини.

Огромни точкови са углачаним палицима остављају два уска левка на шљунку којим је засуто брдо, или на ливадској трави чији је мирис као дух.

Јагорчевина и жутиловка, детелина са четири листа, прстен намакнут на штап од рогоза, севање свитаца кроз летњу вечер, мали накит у срцу свествараjућег и свудприсутног детета.

Пашњак за пашњаком као да читав призор посматрате са каквог узвишења одакле све добија једну димензију више: ваше присуство и чарање.

Пасти главом ничице кад кола стану док ломе лед или спуштају витао као зупчаник ноћи.

О једноставности, ово је први дан недужног путовања, са сељачким вином у поткровљу из дубоке чаше и с лампом на уље која измиче погледу клатећи се о бочној гредици!

ИЗЛОГ КЊИГА

Татјана Арамбашин

ПРИЧЕ ИЗ ЉЕТА 1965.

„Багдала“,
Крушевац, 1970.

Тематски, „Приче из љета 1965" Татјане Арамбашин су, ако не јединородне, у високом степену једнородне. Проблеми којима се она у овим причама бави су не толико необични колико запостављени или бар не на тако конкретан начин покретани и решавани. У њима доминира тема свеколике пролазности, непостојаности, подложности пропадању снова, хтења, жеља, осећања, стидљиво се ту прикрада већ фамозни проблем времена. Уводна прича, међутим, представља најилустративнији пример за књижевни поступак ове списатељице. Већ и сам наслов, „Обећани град", може у великој мери да наговести природу приче. Аутор је инвентивно пронашао једну реалистично-симболистичну форму којом би — да је имагинарне путнике у „обећани град" оставио негде на путу, у дилеми: да ли обећани град постоји или не постоји, да није дао његову мрачну визију — свакако много потпуније обухватио тај проблем. Проблем идеала, веровања у њега и сумње. Да то није било недостижно показују многи пасуси из ових прича као и неке приче у целини (као што је, на пример, „Манон") у којима је Татјана Арамбашин сезала доста дубоко у енигму људског бића.

У стилској својој структури књига Татјане Арамбашин је врло уједначена. Реалистички проседе одређује и начин мишљења и мирно, уједначено интонирано приповедање, лексички необично богато, али музички сведено готово на једну исту октаву, са мноштвом описа, нарочито ентеријера, набрајања и ретроспекција. Ако би се писци могли делити на оне који живот цитирају и оне који га препричавају, Татјана Арамбашин би, нема сумње, морала бити убројана у ову другу групу. Дијалог се, рецимо, код ње, сразмерно доста ретко среће, значајније осећајне, духовне или душевне осцилације још ређе. Уколико их и наговештава повремено, аутор их, готово истовремено, и пригушује: и понашањем личности и својим ауторским поступком препричавања тога понашања и својим начином приповедања. Из тога свега, вероватно, и проистиче онај, можда привидни, утисак монотоније. Али су зато у том мирном току равничарске реке они вртлози, вирови, кљања људске душе дубљи, фаталнији и недокучивији. Градећи широка платна, стављајући поједине моменте из живота својих јунака у шири контекст читавог њиховог живота, а њихов живот на још ширу временску подлогу, она смањује драматичност тих детаља, али зато више постиже у објективности њиховог сликања и оцени њиховог значаја. Понекад је то одводи у есејистичке воде, што неминовно успорава динамику приповедања и помућује иначе хомогену структуру њених прича.

Станојло Богдановић

Владета Вуковић

ОГЛЕДИ И ЧЛАНЦИ

„Багдала“,
Крушевац, 1970.

Можда већ сам академски одмерен наслов на корицама ове књиге заслужује објашњење: најблаже речено, књига Владете Вуковића сачињена је од чланака и нечега што аутор вероватно мисли да су огледи, али нам то не доказује. Уводни „оглед" „На прелазу епохе" више нас подсећа на скицу каквог не претерано успелог предавања или пак на прву, нередиговану и неструктурисану верзију скрипата намењених средњој школи. Обиље података, неуједначена композиција, одсуство сваке кохеренције и лутање од предмета до предмета, од теме до теме, без чвршћег реда и распореда, то су основне карактеристике овог скрипташки интонираног текста писаног без научне логике и темељно постављене проблематике. Слична

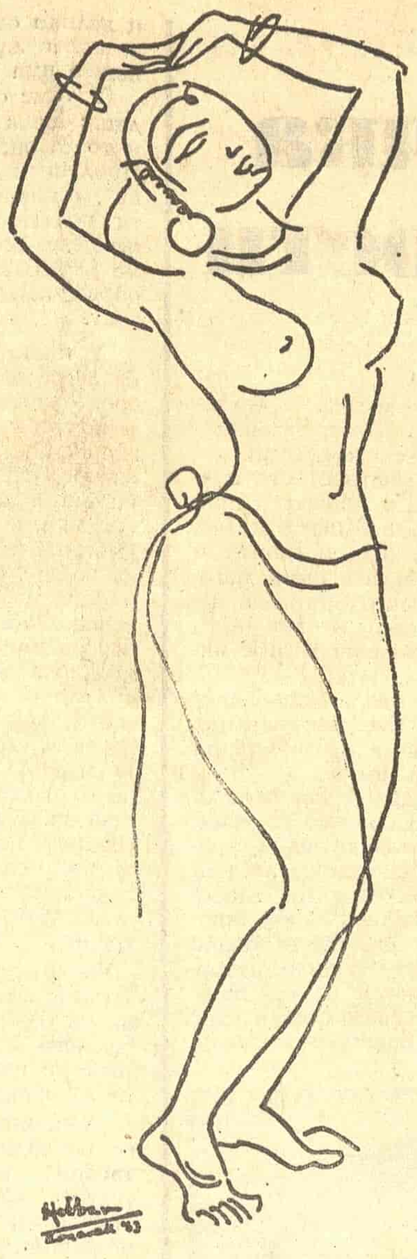

ВИЊЕТЕ КРИШНЕ ХЕБАРА

је физиономија и осталих дужих текстова у овој књизи. Владета Вуковић је несумњиво уложио доста напора прикупљајући материјал; он се упуштао и у архивска истраживања, те његова обавештеност импонује. Али битан недостатак свих његових покушаја да напише оглед јесте, на жалост, одсуство одређене методологије, трпање бројних тема и проблема у исти кош, недоследност у композицији и нарочито немање сопственог угла посматрања.

Чланци, заступљени у овој књизи поред огледа, можда мало ублажавају стечену слику. Међутим, аутор је овде такође показао одсуство критерија, а појединим литерарним феноменима прилазио је с изразито застарелих, теоријски превазиђених позиција. Значајан напор учињен је да би се читаоцима приказала књижевна струјања на Косову, али одсуство критичности према писцима о којима је реч и овде умањује резултате.

Оно што бисмо, ипак, највише замерили књизи Владете Вуковића јесте проблематична писменост. Неколико примера:

„Станислав Винавер у стиховима објављеним у Српским новинама и поред извесних необичности у изразу и обради теме, веома је свеж и занимљив као и слободни стих Тодора Манојловића ..."

Винавер је занимљив као стих Тодора Манојловића! У сваком случају, занимљиво поређење ...

„Њен муж бивши терзија Жива, епилептичар, дементног мозга, животно инхибиран, са очигледно психофизичким деформацијама ..."

Ово није цитат из неке психијатријске студије, већ из Вуковићеве критике! ...

„Добри Димитријевић гаји наративну поезију у којој су не ретке оазе свежине, и поред местимичних пасторалних егзалтација, честих деминутива блиставих цветова и лишћа наше романтике ..."

Знамо, дакле, да оазе свежине нису ретке, него честе. Зашто једноставно, кад може компликовано. Синтакса је вероватно штуцала док је Владета Вуковић писао цитирану реченицу.

„Стаменова жена Цвета утонула у једноличну и сиву свакодневицу живота, апатична и индолентна, стоички подноси све душевне и телесне болове: психички депримирана, понижена и увређена нељудским поступцима њеног мужа ..."

Да се разумемо (ако се овде може нешто разумети!): Владета Вуковић по свој прилици мисли да је Цвета понижена и увређена поступцима с в о г мужа.

И тако даље.

Говорећи о критичару Драгољубу Стојадиновићу, Владета Вуковић истиче да је Стојадиновићева књига успела, јер у њој нема „сувопарно напабирчених појединости, троме и гломазне реченице". У Вуковићевој књизи „Огледи и чланци" има и сувопарно напабирчених појединости, и тромих, гломазних реченица, те се међу њима губе и они ретки бољи редови.

Иван Шоп

Ференц Деак

СОВА И ЧИЗМА

Bagoly és csizma

„Форум“,
Нови Сад, 1969.

Деак је особен и занимљив писац: у драмама је интелектуалац који с немиром покушава да кроз универзалне теме говори уопште о човечанству, а у прози је строго везан за тло на којем је одрастао. Остао је на својој земљи и кад је књигом за млађе читаоце проговорио о детињству.

Вредност књиге „Сова и чизма" и јесте у томе што је Деак написао низ прича а остао је на ивици необавезног приповедања, као да приче и нису до краја уобличене, јер немају поенте, а чини се да нису ни важне. Писац се једноставно присећа неких слика, доживљаја, дечјих преживљавања и даје их у комадићима не зидајући сложену грађевину, већ онако како је некада доживљавао и разумевао свет око себе. Дистанца од садашње перспективе изражена је не хумором већ — сетом. Као да је и најважније да се не повреди то доба доживљавања, драгоцени извор који ће напајати цео будући живот.

Причице су, углавном, везане за предшколско дете на селу, пре него што се умешају педагогија, школа и читанка с лажним односом према природи и животу, пре него што се јавило раздвајање доживљаја на шаблон писаног, с обавезном поуком, и исконског доживљавања света непосредне околине, од којега се не треба стидети што је и без принцеза тако и који је тако природан да се једва шта занимљиво може о њему испричати, а поготову написати.

Рећи да се у Деаковој прози често јављају животиње, просто није умесно због многих животиња које су преплавиле литературу намењену деци. Код Деака се јављају не животиње, већ живот са својим манифестацијама, а животиње, као и предмети, само су део интегралног живота за чијим смислом писац не трага, него, због нечега, слаже комаде који остају да живе у свести детета, упорно трају а да се заправо и не зна зашто. Причице о коси и десној руци, кломпама, деди и брковима, фуруни на леду, коњу, пударењу у винограду, старој чизми и малој сови, купинама, зецу, госту ... Али нигде није битан предмет, већ повод и животност приче, сећања. Просто као да је Деак био подстакнут запитивањима свога сина, већ урбанизованог детета, па је понеко питање изазвало асоцијацију, покренуло запретено сећање и покуљале су причице онако како су дуже времена остале фиксиране у свести, испливале у један друкчији свет, показујући да су већ у том свом необавезном облику савршене, уметнички необичне и драгоцене по својој спонтаности и искрености.

Ако бисмо већ, објашњења ради, хтели да тражимо сличности Деака с неким познатијим писцем, најрадије бисмо га упоређивали с Бранком Ћопићем: иста им је она неухватљива спонтаност кад прича потече, сличан је и однос према одраслима, у суштини је то иста поезија детињства и малих ствари, исти однос детета према околини с којом другује. Само код Деака никада не бане неодољиви хумор, доминирају блага сета и фина наивност.

Цела збирка је брижљиво компонована и јединствена, све су приче подједнаке вредности и веома је тешко издвајати појединачна остварења. (Јежим се од помисли да ће састављачи читанци бирати најбоља остварења у потрази за правилима за живот, а учитељи тражити од деце да кажу чему нас је писац Деак хтео поучити ...) За све приповетке је заједничко што писац без сентименталне ганутости говори о истинској поезији свакодневног живота у додиру с природом, оживљава свет села чија суштина није у корисности, већ у доживљавању сличном игри.

Поред тога што су читаоци, не само деца, добили веома добру књигу с нашег тла, збирка „Сова и чизма" има и значајну улогу за оцену стваралаштва Ференца Деака, јер се помоћу ње може јасније сагледати профил овог писца и његов литерарни раст.

Сава Бабић

ДОМАЋИ ПИСАЦ У ПЛАНОВИМА ИЗДАВАЧА

„Књижевне новине" настављају да објављују програм наших издавачких предузећа за 1970. годину. У овом броју доносимо планове издавачких кућа „Југославије", „Рада", „Српске књижевне задруге" и „Вука Караџића".

„Југославија", између осталог, у библиотеци *Монографије југословенских сликара и вајара*, припрема: Мома Стевановић: ЂОРЂЕ АНДРЕЈЕВИЋ-КУН; Миодраг Протић: ЈОВАН БИЈЕЛИЋ; Лазар Трифуновић: РИСТО СТИЈОВИЋ; Миодраг Коларић: ЂОРЂЕ КРСТИЋ; Стојан Ћелић: НЕДЕЉКО ГВОЗДЕНОВИЋ. У библиотеци *Врхунска дела* излази УМЕТНИЧКО БЛАГО ЈУГОСЛАВИЈЕ, резултат рада осамнаест аутора.

Из обимног програма издавачке куће „Рад" издвојили бисмо следеће књиге из библиотеке *Југословенски раднички покрет:* Милојко Ђоковић: ДИМИТРИЈЕ ТУЦОВИЋ; Ахмет Назечић: ОГЊЕН ПРИЦА и др Тоде Чолак: АУГУСТ ЦЕСАРЕЦ. У библиотеци *Дом и школа* „Рад" припрема такође издавање више класичних дела домаће књижевности. Из области књижевне критике припрема се ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ у петнаест књига.

„Српска књижевна задруга" у свом LXIII редовном колу припрема следећа дела домаћих писаца: Бранко Ћопић: НОВЕ ПРИПОВЕТКЕ (радни наслов); Десимир Благојевић: ИЗБОР ПЕСАМА (радни наслов); АНТОЛОГИЈА ПОСЛЕРАТНИХ СРПСКИХ САТИРИЧНИХ ТЕКСТОВА (приредио Мирослав Егерић) и Никола Милошевић: СТУДИЈА О МИЛОШУ ЦРЊАНСКОМ (радни наслов). У *Историјској библиотеци* појавиће се књига Милутина Гарашанина ПРАИСТОРИЈА СРБИЈЕ, а изван традиционалних едиција излазе књиге ВЕЛИКИ РАТ СРБИЈЕ, затим АНТОЛОГИЈА НАРОДНИХ ПРИПОВЕДАКА Голуба Дибрашиновића и ВЈЕРОВАЊА И ОБРЕДИ СТАРЕ СРПСКЕ РЕЛИГИЈЕ Шпире Кулишића.

Издавачка кућа „Вук Караџић" планира објављивање великог броја дела дечје књижевности. У библиотеци *Приче и бајке* појавиће се: Иво Андрић: ПРОЗОР; Бранислав Црнчевић: БОСОНОГИ И НЕБО; Божидар Тимотијевић: КОВАЧ И СУНЦЕ; Воја Царић: СЛИКА; Иван Цековић: БИЛО ГА ЈЕ СТИД; Десанка Максимовић: ПРИЧА О РАЗМАЖЕНОЈ ЦАРИЦИ; Мира Алечковић: СНЕШКОВ ШЕШИР; Алекса Микић: ЛИПОВ ЦВАТ; Нецати Зекерија: КО ЈЕ ПРАВИ ЈУНАК; Душан Радовић: ПРИЧА О ЈЕДНОЈ НЕПОСЛУШНОЈ НОЗИ; Драган Лукић: СМЕШНА ПРИЧА И ДРВОСЕЧА И ОРАХ; Бранко Ћопић: ВЕЛИКА ОФАНЗИВА; Тајар Хатипи: НЕДОВРШЕНА БАЈКА; Ахмет Хромацић: ЗЛАТОКЉУНА ПТИЦА; Стеван Раичковић: ЛИВАДА И ДВА ПУЖА; Бранко В. Радичевић: ГУЊ; Душан Костић: СТАРИ РИБАР; Стеван Булајић: КУНБАК; Анђелка Мартић: НА СЈЕНИКУ; Јосип Барковић: ВЕЛИКИ ОБРАЧУН; Франце Бевк: РАЊЕНО СРЦЕ; Бранка Јурца: РУЖА; Мира Михелич: КАКО ЈЕ ПАПЕРЧИЦ ДОБИО ИМЕ; Ела Пероци: СТАРА КУЋА БРОЈ 3; Смиљан Розман: ДРВАРНИЦА; Славко Јаневски: КЕЦ-ПРАПОРЕЦ; и друге књиге. У реномираној библиотеци *Зодијак* појавиће се књига Радована Самарџића КРАЉЕВИЋ МАРКО.

И овом приликом ограничили смо се на дела домаћих аутора. Ови издавачи, међутим, припремају за објављивање и већи број преведених дела. (В. В. П.)

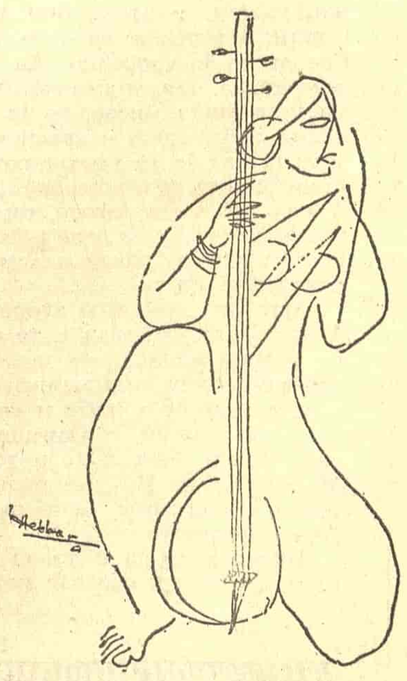

МИЛИСАВ САВИЋ

Тмурни свет

Милисав Савић: „БУГАРСКА БАРАКА“, „Видици“, Београд, 1969.

УЗ ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЋА, и Мирослава Јосића-Вишњића, Милисав Савић је трећи, најизразитији представник новог приповедачког таласа у савременој српској литератури. Са својим вршњацима он има многе заједничке особине, као што се у многим особинама знатно разликује од њих. Као и Стевановић и Јосић-Вишњић, Савић има једно трагично осећање живота и једну слику света која је далеко од тога да буде ведра. Његов свет, географски одређен, али и довољно субјективан да би могао да се назове његовим, представља једну долину плача којом ходају пијанци и проститутке, промашени људи и успеле силеције, где су смрт и болест, глад и блуд и сва она паклена чуда која се на једном свету могу наћи стално присутни и својим присуством читаоца притискују. Ако се Мирослав Јосић-Вишњић од једног таквог света брани извесном пригушеном сентименталношћу, а Видосав Стевановић неким поетским средствима настоји да нам сугерише, да је пре реч о једној литерарној визији пакла, него о паклу самом, Милисав Савић не жели да се томе свету уклони и хоће управо да нас увери да тај свет представља најреалнију реалност и да је зло оно што влада светом. Она се не може ни уклонити ни отклонити, човек може да побегне од једног зла али ће се приклонити другом. Људи су сурови и онда када су несрећни и онда када су срећни и када имају власт и када су те власти лишени, када их неко дави или када некога даве; свеједно. Основна човекова карактеристика је суровост. Када човек хладно размисли он је пре склон да се запита каквим чудом то пред толиком суровошћу свет и није гори но што јесте и да закључи да је човекова природа неповратно зла и непоправиво рђава.

Савић пише једном шкртом реченицом клонећи се свега онога што би могло да служи као стилски украс, да буде само себи сврха и да неким својим артистичким блеском заклони ма и најмању мрљу на томе ужасном свету. Јер код Савића зло живи као нешто сасвим обично. Оно се открива у свакидашњим људским поступцима. Човек човеку не верује и онда када за то нема разлога, човек човека мрзи и онда када му је најбољи пријатељ. До тог потпуног одсуства ведрине Савић долази једним потпуно мирним причањем у којем нема ни повишеног тона ни повишене температуре. А ипак температура те прозе је висока. Атмосфера коју Савић ствара је паклена. онда када вам Савић пружа саму анегдоту, не развијајући је нарочито, ви је прихватате такву каква јесте, не желећи при том да се одбраните од тога света који вас притиска и гуши. Као да је оно што би било поетично недовољно озбиљно и у грубом нескладу са оним што се хоће да се каже и што се овом прозом казује.

Има у Савићевој прози нечега од прозе Борисава Станковића — његова склоност ка људима са дна, људима које је живот потиснуо негде у далеку заветрину или су се они сами животу супротставили на тај начин што су признали да их је победио. Али док Станковић своје јунаке посматра као трагичне личности, Савић своје јунаке посматра као обичне личности. Код Станковића његови бедни људи су изузетак. Код Савића полупијани шофери, провинцијски пијанци, проститутке које долазе из далеких брда у потрази за срећом, а у Рашкој налазе зло, коцкари који пљачкају по вагонима су правило. Они су само најчистији представници људског рода, његови типски примерци, како би то рекао Богдан Поповић, његове најизразитије илустрације и најкарактеристичнији представници. Станковић према својим јунацима има извесну самилост. Савић је према својим јунацима сасвим равнодушан. Његова проза таква каква јесте носи у себи једну дубоку критичку ноту, али та критичност произилази више из природе самог причања него из Савићевог става. Савић слика свет и та слика буди извесне критичке мисли. Али Савић ни у једном тренутку не протестује против тога света. По неким својим спољашњим карактеристикама ова проза би могла да се уврсти у социјалну прозу. Али, социјална књижевност поред свих својих других карактеристика неизбежно у себи носи или придику или протест. Код Савића нема ни протеста, ни придике ни поуке. Свет је такав, једном за свагда ужасно устројен, такав је био, такав јесте и такав ће бити.

Закључак који неминовно мора да вас испуни горчином. Али, истовремено, то је и закључак који ви, упркос томе што би сте му се противили, не можете. бар док читате Савићеву прозу, да не прихватите. Када би човек о Савићевим причама писао импресионистичку критику, та импресионистичка критика била би испуњена вапајима и лелецима. Он би тада сасвим олако прешао преко извесних занатских недостатака у тим причама, он вероватно не би запазио да разрешења негде долазе нагло, да многи поступак нема своје логичко оправдање и да све то понеки пут пре личи на конструкцију него на добро изведену причу. Али, исто тако, онај који би од Савићеве прозе тражио чврсту конструкцију и добро изведену причу, дошао би у дубок неспоразум са оним што би се назвало Савићевом поетиком. Структуром својих прича, нарочито оних кратких, неразвијених, које се понекад налазе у хибридном облику између развијеније анегдоте и недопричане приче, Савић свесно жели да животу порекне извесну логику, да оспори конвенционална уверења да човек има слободну вољу и да је свако творац свога света, своје судбине и своје среће. За Савића човек се десио на свету, пао је у живот, и остаје му једино да сачека да из тог живота оде. Грубо, готово сурово, један од Савићевих јунака говори о томе да човек из ништавила долази, ништавно живи и исто тако у ништавило одлази. Човек се рађа из женине утробе, тражи бекство из живота у блудничењу и на крају добија гроб. То је основна биографија сваког човека, све оно остало су неважне појединости. Развијена прича састоји се често од неважних појединости. Развијање и цизелирање приче Савића би одвело од суштине живота, кака је он схвата, у низ безначајних појединости које он као такве одбацује.

Разуме се да ако једна збирка приповедака наведе на размишљања овакве врсте и подстакне говор оваквог рода, онда се известан број особина те прозе унапред подразумева. Савић није још зрео литерата, али је сазрео као писац. Он има један кохерентан свет и располаже довољним средствима да томе свету да живот и да томе свету обезбеди место у литератури. Ако понешто искочи из свога зглоба, ако се ради свеобухватног погледа изгубе нијансе, и тиме дође до неких симплификација, ако се нешто репортерско прокријумчари у ткиво приче, онда је све то само незнатно одступање од онога што је Савић желео и од онога што је својом прозом Савић хтео.

Још један добар приповедач поуздано је закорачио у литературу. Оно што је пред нама може да нас увери у то да је у питању само први корак, али да је и тај корак већ значајан резултат.

Предраг Протић

ВЛАДИМИР СТОЈШИН

Живот као театар

Владимир Стојшин: „СТАРА УСТА“, „Матица српска“, Нови Сад, 1969.

ВЛАДИМИР СТОЈШИН веома пажљиво, из књиге у књигу, развија један концепт који је доследан себи, и који се, на свом почетку, односи пре свега на завичај, на Војводину. По том концепту ми живимо у театру, и театрално се понашајући при свим и свакојаким пословима и мислима, ми заправо опонашамо један живот који протиче негде мимо нас, и изван нас. Показујући девијације градске средине, затечене негде у Војводини, међу великим рекама, Стојшин је настојао да своје велико, никако још утажено интересовање за судбине посувраћених, прашњавих, бивших личности идентификује са разумевањем за њихов трагични положај. Као у каквом старом биоскопу, тако се и у просторима тих трошних зграда и тог у основи трошног времена Стојшинових књига појављује дах прашине и осипања. У једној својој давној песми, која има наслов „Кино“, Стојшин вели: **залутао тако у забачен провинцијски кино нашао у једном углу заборављен комадић срца.** Та два стиха могла би да се, као мото, ставе уз ову горку, продорну, психолошки пажљиво нијансирану књигу.

То, дабогме, није књига која ће задовољити оне који роман третирају као претходницу мирног, спокојног сна. То је роман који провоцира, који је доследан у доказивању једног света који је театар у свему, у свакодневној пролазничкој вреви, у фотографском атељеу, у стравичним драмама које се дешавају на мансардама. Могли бисте у њему препознати понеки руб сећања, понеку улицу, понеки зид што се осипа. Али режија је битно друкчија, и ред ствари је сасвим неочекиван. Закони театра овде владају тако суверено и тако доследно, да се, без престанка, има утисак како се све то дешава на даскама које живот значе. Људи су овде налик на спарушене птице, иду на котурнама своје пометености и свог позерског даха који им се, попут маске, за вечна времена прилепио уз лице. Каже се овде за крај прве књиге: **њега могу разумети само особе чији је живот трулио у пристанишним градовима, или особе које су провеле месеце у хотелима поред прљавих доконих река.** То није само амбијент, то је тај вечити контекст многобројних драма, сићушних неоствареності личности овог романа који је налегао на тле Паноније као таман, непрозиран облак.

Када би се пребрајале реске и горке речи овог романа, могло би се лако уочити да је **театар** један од најчешћих, најбитнијих именица. Око ње се све групише, с њом се све разлаже на елементе, оне исте елементе које доказује својим најновијим прозама Павле Угринов. Фрагменти постојања овде нису одбачени. Они су, често, једини доказ некаквог животарења у једној средини која се понаша и у том понашању нестаје у прашњавим таванским просторима, у самоубиствима, у слому. Све се обрушава у ту првобитну материју, у ту свету прашину, у очајање. Нема светлости, осим театарске, и нема наде, осим варљиве, у овој књизи која је наставила худи и унезверени, до краја грозничави хроничарски посао онде где је застао „Шлагворт старца Павкина“, претходни роман овог аутора. Заправо, овај аутор, и иначе склон експерименту, никада неће пристати да оствари баналну, конвенционалну књигу. Лутајући без предрасуда по просторима једног тавног и погруженог живота, само с времена на време еуфоричног и испољаваног јасно, Стојшин не исписује летопис једне средине, већ изнутра покушава да искаже ту горку суму цинизма и гротеске која наталожена чами у поткровљу, у ложама, у замраченим, пркосним атељеима фотографа. Као претекст, као театарско звоно на улазу у велику, прашином драпирану дворану успомена, овде наилази стравична слика посувраћених судбина, бивших егзистенција, изгужваних успомена. Нимало романтична, већ огољена и у тој огољености болна стоји пред нама пројекција тог грађанског, глумачког, фотографског, свакојаког света, и све што се с њим збива, налик је на гротескну игру, на тобоже неозбиљно бављење озбиљним питањима човековим. Измењао је, у тој пројекцији, Владимир Стојшин два плана, план живота и план уметности, и остварио један искошен, свесно померен поглед у тамне дубине онога што се зове бол, и онога што се зове страст. Људи се под маскама крећу улицама и степеништима Стојшиновог романа, али те маске стоје и постоје пред читаоцем тако често као њихови једини знаци, једини симболи.

Ово је књига која не приказује тај такозвани живот једне и једнодимензионалне реалности, већ настоји да јој саопшти неколике могуће перспективе. Дакле, пред нама нису хроничарски тренуци једног пречанског града, већ шанса неколико затворених, конзервираних средина које, као оно у речима Игоовог Гавроша, настоје, после разбијања уличних светиљки, да улици, у овом случају градској улици, градској шуми, врате њену истинитост. Костимирано лице овде, тако често, плаче потресним, горким сузама кловна. Крв шикља на све стране. Један театар покушава да опстане по цену смрти, по цену убиства, по цену гладовања. Мењају костиме и успомене ови Стојшинови јунаци, одлазе у неповрат у својим болним, кртим сећањима, а изнад свега тече безизлазна матица неког живота у коме они давно већ никако нису, и за који, тобоже, неће да маре. Чиста врлина овог Стојшиновог романа који ће остати, који ће умети да постоји и сутра, пре свега је у јединству, у доследности стила. А **понашање** Стојшиновог света пре свега је испољено у настојању да се побегне, не да се опстане у сферама пахабаног животарења и сталних, учесталих умирања.

Драшко Ређеп

Ново разумевање

Јоже Погачник: „ИСТОРИЈА СЛОВЕНАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ“ Заложба Обзорја, Марибор, 1969.

ПОСЛЕ другог светског рата код нас једва да се појавило неколико информативних прегледа књижевности, али ниједан од тих прегледа није заснован на чврстој научној основи (осим Барчеве књижевности илиризма) и ниједан није применио сву ону сложену и неопходну научну апаратуру која сигурно и готово непогрешиво улази у есенцијалне токове литературе. То је свакако велики парадокс кад се зна да је наша литература достигла свој европски па и светски успон управо у времену после другог светског рата. Овај посао се код нас непрекидно одлаже за касније, за једно друго време, за неке неизвесне и ничим документоване могућности. Од овога изузетак, међутим, чине критичари и историчари словеначке књижевности. Код њих у читавом послератном периоду постоји видна тенденција за систематским, научним изучавањем књижевности, не само новије, него у читавом њеном трајању. Појавило се већ неколико књига врло амбициозних, стваралачки надахнутих и интегралних у својим захватима. Пре неколико година (1967) у издању Словенске матице изашла је „Словеначка књижевност 1945 — 1965“ у две књиге великог формата на преко 850 страница. Ове књиге су израдили универзитетски наставници Борис Патерну, Хелга Глушић-Криспер, Матијаж Кмелц, Јоже Коруза и Франц Задравец. Прошле године, такође у издању Словенске матице, појавила се „Историја словеначке књижевности“ Лина Легише, у којој се на око 450 страница обрађују експресионизам и нови реализам, тј. период од 1918. до 1941. А ускоро у издању Словенске матице треба да се појави и књига Виктора Смолеа, која обрађује књижевност НОБ-е, док ће се у издању Заложбе Обзорја током ове године појавити још две књиге Франца Задравеца у којима се обрађује словеначка књижевност XX века.

Крајем 1968. године појавиле су се прва и друга „Историја словеначке књижевности“ Јожета Погачника а недавно (крајем 1969) појавила се и трећа књига. Овај млади књижевни критичар и историчар учинио је један од највећих и најсмелијих захвата међу словеначким критичарима и историчарима књижевности: он је поставио себи задатак да преиспита словеначку књижевност од Брижинских споменика (IX век) до романтизма. Због разноврсности друштвено-политичких и естетских токова, обрада овог дугог периода представља велику одговорност за младог књижевног историчара, а истовремено и изузетну могућност да заокружено и целовито потврди своју књижевно-историјску и филозофску визију словеначке књижевности.

Своју историју словеначке књижевности Погачник је засновао на естетским критеријумима, настојао је да литературу ослободи свега онога што је нелитерарно у њој, трудио се да из ње издвоји све што је туђе и што је мање или више вршило негативан утицај на домаће токове и, напокон, он је настојао да укаже на неке вредности које до сада нису оцењиване или су, пак, процењиване ексклузивно са страначких позиција. Погачник је пошао од претпоставке да се досад више ишло за низањем чињеница него за њиховим идејним и естетским образлагањем. У својој историји Погачник на један сасвим нов, оригиналан и занимљив начин истражује и повезује чињенице и сваки значајнији догађај и изузетнију појаву вишеструко разматра, вреднује и поставља у одређено време и простор, јер он сматра да се књижевно-историјски процеси не могу разумети уколико се сваки део целине темељно не испита и уколико нема своју пуну функционалност у њој. Тиме и целина постаје монолитнија, добија веће историјско значење и дубљу филозофску и естетску функцију. У том смислу Погачник тврди да је потпуно разумевање савремене словеначке литературе могуће само ако је посматрамо као део целог књижевно-историјског развоја. У том смислу он се залаже за проучавање историјске књижевне прошлости методима и средствима данашњега времена, јер то је једини начин и најсигурнија могућност да се књижевно-историјска прошлост приближи и идејно и естетски савременом човеку и свету.

У свом проучавању словеначке књижевне прошлости Погачник је настојао да ревидира многе раније изречене судове и да отклони једностраности у њеном изучавању. Изучавања у XIX веку, па и раније, кретала су се, углавном, у два смера: филолошком и идејно-стилистичком. Данас је толико евидентно да само филолошко или само идејно или само стилистичко испитивање не може да пружи увид у праве вредности уметничкога дела; Погачник настоји да све ове методе сједини и да им дода нову димензију — естетску, примењујући најновија истраживања структуралистичке методе и на тај начин успевајући да на најбољи начин афирмише праве вредности.

У Погачниковом приступу словеначкој књижевности свакако највећу вредност има његова хуманистичка оријентација: о-

Наставак на 8. страни

Адам Пуслојић

Приватни понор

Мирно посматрај змију
У трави склупчану и уснулу
И за тренутак заборави
На њен мали језик.

Прстом покажи облак
У чији облик верујеш
И нежно одсеци бодље
Шашавом свом кактусу.

Довикни свима
Са руба бистре маглине
На своје сенке да личе,
Живе и црне.

Ако си већ кренуо,
Настави даље. Ако ниси, крени.
Кад истекне равно година,
Трипут крикни у бескрај.

А онда се, муњо, врати,
Отвори врата своје куће.
Отвори врата своје земље.
Врата своје ничије земље.

СТАРЦИМА, ЖЕНАМА, ЦЕЛАТИМА: НАГИМ, НЕЖНИМ, ОСМЕХНУТИМ

Више вам не дам своје песме,
Наги старци међ девојкама нагим
Који одгонетнусте где сам се родио
И куда ће денути мој мали гроб.

Више вам не дам своје песме,
Нежне жене које знасте умиљато
Загрљајем да ме свежете у чвор
И пољупцем како да онеме ми уста.

Више вам не дам своје песме,
Млади, осмехнути целати —
Да им се дивите уједајући их,
Да их читате уједајући их.

Једино ножем нежности наоружан,
Увек сам вам окретао само лице.
Сада вас гледам са оближњег неба
И не умем да праштам ни свирепо.

Већ млада прашина на хартију пада.
Остадоше само тачке од упитника
Реченица невино лажних до истине,
А тачке нарастају до ивице понора.

Нек песме пишу сада други. Другачији
И другачије. А ја већ увелико немим
И каменим се. . .И хитро враћам сваку реч
На њено добро, старо, прастаро место.

ЛЕШ ИЗ 1968.

Стрпљиво и старомодно треба сакупљати
Море своје рубинске крви, кап по кап...
А све ће се најзад свести на ужаснуће
Над нечијом лобањом. Невидљиви костур

Постаје видљив. И тридесет шест жена
Нечијих пријатеља удари у смешан плач
И размили се немо гробљанским стазама
На све стране света — живота и смрти.

Тај леш крај ваших чистих ногу, то сам...
И ништа више... А постоји ли више што?!
Можда је то: ваше чисте ноге, уоколо
Моје лобање, стрпљиве као само срце

Мртвих вулкана. Како су силне емоције
Незаборавних каприса! Наикраћим путем
Још ноћас ме однесите на ђубриште,
У немирно море без дна и без обала...

Јегуљасто време исцуриће ми кроз ребра.
Треба отићи смрти на подшишивање. А тај
Сјај звезда у амбису над вашим главама
Изврсно је гнојиво за најцрње плантаже

Простора у простору, бескраја у бескрају
У којима расте кукута до колена, кукута
До појаса, кукута до грла и изнад грла...
А свако ће већ испити своју чашу до дна

И закитити се кукутиним цветом, иза ува.

ПРОЗА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА"

ПРВИ ПУТ ГОСПОДАР

Душан Баранин

СЕДИ Вучић то вече у својој оџаклији, заваљен у фотељу и види себе у пуном сјају као господара Србије. Па ипак, никако не може да схвати зашто му је хладно око срца. Зна да је између њега и Милоша заувек све прекинуто. — Служио сам га верније него мене моје чакшире. Па ипак ми није био захвалан. Али да није било њега, не било ни мене, закључује Вучић, а оно што га испуњава зебњом и сумњом све више расте. И чини му се, сутра кад пође Милош у прогонство, однеће део њега самога. И све оно велико, тешко и крваво што се с толико муке и напора отимало од Турака, знаних и незнаних страних похлепника. — Срушио сам Милоша. Али с киме да кренем у то ново о чему сам народу говорио? Ја умем да се бијем. Да браним и да рушим. Да вичем када се подиже порез и чине неправде. Сви ће ме дотле слушати. А одатле ће ме прво изневерити саветници. Затим школци. Али оно бунџијско и неукротиво савлађује сумњу. Пркосник је поново уздигао главу у њему. Моје није да се колебам,

ТОМА ВУЧИЋ ПЕРИШИЋ: РАД НЕПОЗНАТОГ АУТОРА

да подгризам самог себе. Осветник сам, ратник, и знам да заповедам. Ханџар, пушка и говор су моје предности.

Те мисли су му радосно озариле лице. Налио је из бокала вино у чашу и искапио је на душак. Затим је погледао изнурену и отежану Нулу. Спласнула је и увенула њена младост и лепота. Данима је пресретала, дочекивала и послуживала депутације сељака из разних нахија, док је он говорио:

— На скупштину нећемо пустити кнеза Милоша. Присилићемо га да потпише законе „о кнежевској канцеларији, Врховној управи и војсци". Потом ћемо га натерати да да оставку. Па на лађу за Влашку, нека тамо гаји свиње, јер је то пре устанка добро радио.

Представницима занатлијског и трговачког еснафа, које је предводио његов зет Стерија, одговорио је:

— Не брините, браћо, чим протерамо Милоша, ја вашу ствар узимам у своје руке. Док сам ја жив и док могу снагом и пиштољем, никоме нећу дозволити да зграби у своје руке трговину. Она доноси новац, без кога нема напретка и благостања. А опет, ко има новац, одмах посеже за влашћу. Зато упамтите: ма ко од вас посегао за влашћу, одсећи ћу му руке. А сада идите, па нека калфе, шегрти, амали и остала фукара, траже виком и галамом оставку и прогонство Милошево.

То сећање на упреподобљене представнике занатлија и трговаца испунило га је презиром и гађењем. Моћни људи чаршије, обучени у чоху, свилу и кадифу, стајали су пред њиме умиљато се смешкајући, а из очију им је вирео страх, покорност и оно смешно, старачко умиљавање, које је у њему будило одвратност. Најрадије би позвао момке и наредио им да их повале и сваком по чоханом туру ударе по педесет врућих. До јуче су ти исти људи тако стајали пред Милошем, дрхтавим прстима дрешили кесе и с болом у души сипали на ћилимче талире и дукате. Док су то јуче радили, Вучић није хтео ни да их погледа. Посматрао је оним здравим оком кроз прозор руљу која је носила барјаке, псовала Милоша, а извикивала њега за господара. Када су трговци и занатлије изручили на ћилимче крај његових ногу гомилу талира, окренуо је главу према њима. Оштро га сваког редом премерио погледом и рекао:

— Сада идите и придружите се народу. Мене новац толико не занима колико ваша оданост. Ко јавно виком и псовкама не искаже ми поверење, тај је противу мене.

— Господару Вучићу, зар представнике чаршије, најугледније трговце и занатлије тераш међу фукару? — усудио се да упита Исак.

— За мене сте сви једнаки. Фукара виче за комад хлеба. Ви ћете из те вике напунити кесе. Па, сиктер!

Док су трговци покуњено излазили, Нула је стајала са прекрштеним рукама на прсима. Ћутала је, а на лицу јој се све више испољавао умор, страх и духовна патња. Знала је да више ништа не значи у Томином животу. Да је сва њена улога сведена на то да га дворе, кува му, спрема кућу. И да робовски подноси изливе беса. Њено место у Вучићевим вучјим грудима већ одавно је заузела Исакова миљеница Сара. К њој Вучић одлази свакога дана каруцама, не водећи рачуна о чаршији и свету. Ових дана је морала да поднесе и ту бруку да Сара уместо ње послужује кафом, ракијом и слатком совјетнике, посланике, окружне и среске начелнике, који су Вучићу пришли у току побуне. Тим поступком је он хтео да им покаже да ни у погледу жена не заостаје иза Милоша. Да може, упркос митрополиту, београдској моћној чаршији, обичајима и јавном моралу, радити што му се допада. Озлојеђена таквим поступком, Нула није могла више да издржи, па је рекла:

— Господару, јесам ли ја још твоја жена?

Зачуђено је погледао и одговорио:

— Шта ти пада на памет? Ко то може да ти оспори?

— Не знам. Сара се хвали по чаршији да њу једину волиш.

— Ти си ми, Нула, жена, домаћица, темељ куће. Сара је разонода. Док је нека друга не потисне.

— Могу ли поћи да се одморим?

— Иди, иди, Нуло, рекао је Вучић и испратио је сажаљивим погледом.

Како је време немилосрдно према женама, помислио је, гледајући како се одебљала, расклимана Нула котрља према својој соби. Некада је била лака и поскакивала око њега као веверица. Струк јој је био танак, а тело једро. Кипела је сва од лепоте, снаге и младости. Очи човек да сломи на њој. Сада је само врећа месине, закључио је с гађењем. Ипак му је било жао. Проживео је много лепих ноћи и дана с њоме. Због ње се први пут замерио Милошу. А ето, како је и она постала сада ништавна. С муком одбацује мисли о Нули. Неће да мисли о тужним стварима. Било му је тога и превише док је кретао буну Србијом. Сада је победник. Како је добро имати власт у својим рукама и осећати се моћнији од свих осталих. Здраво око се разбуктало од радости, силине и угодности, што је он, Томо Вучић, кога је Милош називао ћором, израстао у јединог господара Србије. У неукротивој, бунџијској земљи, која се брзо засити сваке власти. Поготову свакога господара. Добром јахачу нема ништа драже ни милије него савладати неукротива, бесна коња, помислио је Вучић и испио до дна нову чашу вина. А у мислима је прешао да се присећа седнице Савета, где је крунисана његова победа.

У дворани седе у првим клупама саветници. За председничким столом је Јеврем Обреновић. Десно од њега заваљен је Вучић, огрнут ћурком и под пуним оружјем. Лево је Аврам Петронијевић. Јеврем је блед у лицу, са видним знацима бриге и изнурености. Саветници су такође забринути, а митрополит лукаво потуљен. Забринути су и окружни начелници, владике, протојереји и радознала гомила сељачких депутата. Још сви не знају како ће се одиграти завршни чин Вучићеве буне. Начин решавања кнежевог прогонства не допада се ни Вучићу, али је морао попустити. Петронијевић, Јеврем и Прота Матеја, захтевали су да се испуни уставна и законска форма. Можда су нешто и смућкали? Вучићу је мало до тога стало. Уз њега је војска и народ. На његовој страни Порта и Русија. Угодно му је што се Јеврем мучи. Што дуго не зна како да отпочне. Јевремови дуги, од дувана пожутели прсти, нервозно пребирају списе на столу. А онда се прибрао, устао и отпочео да говори.

— Господо саветници, сви законски пројекти су јуче изгласани и потписани од кнеза Милоша. Сада нам остаје оно најтеже и најважније, да му изнудимо оставку и да уместо болесног наследника Милана изаберемо намесништво.

Међу саветницима устаје Прота Матеја и узвикује:

— Тражим реч, имам да поднесем предлог.

— Господине Прото, пресече га Јеврем, дозволи ми да у име председништва савета рекнем предлог с којим се већ сагласила већина међу вама. Наиме, ми немамо ништа друго да решавамо сем да доведемо на кнежевски престо законитога наследника Милана. Али, пошто је он болестан, морамо му изабрати намесништво, у које ја предлажем: Тому Вучића, Аврама Петронијевића, а трећега, у име династије, мене. Јесу ли саветници сагласни с мојим предлогом?

Већина је дигла руке и углас одговорила:

— Сагласни смо.

— То је препад, скован иза наших леђа, протестовао је Прота Матеја.

Вучићу је одмах било јасно да победа није коначна. Династија је остала. Јеврем је председник Савета. Већина се у Савету изјаснила за Јевремов предлог. Чак и митрополит. Схватио је да то треба да претвори у своју победу. Зато сам узима реч и на запрепашћење највећих Милошевих противника, говори помирљиво:

— Браћо саветници и остала господо. Наш поштовани друг из борбе за уставна права и народне слободе, Јеврем Обреновић, дао је предлог с којим се ја у потпуности слажем. Кнез Милош је заслужан за Србију. Нисам ја дизао буну да се светим за неправде које је чинио према мени, већ да одбраним устав, народно право и личне слободе сваког брата Србина. Остаје нам још само да изнудимо од њега оставку. А сутра сви да га испратимо до пристаништа. Не би било право ни пред Богом ни пред људима да увређен оде између нас.

— Живео господар Вучић! заорило се са свих страна.

* * *

Велике гомиле Београђана од раног јутра стрпљиво су чекале око дунавског пристаништа да укажу последњу пошту кнезу Милошу, који је морао да напусти Србију и оде да живи на својим имањима у Влашкој. Пред двором су стајали саветници, министри, високи чиновници, владике, протојереји, па сам митрополит. Највећи број главара и дојучерашњих великодостојника дошао је да види и ужива у Милошевом поразу. А стари кнез, обучен у своје најлепше одело, са сабљом о пасу, окићених прсију медаљама страних владара, достојанствено, уздигнуте главе, изашао је из двора у пратњи кнегиње Љубице и сина Михајла. За тренутак је погледао занемелу гомилу, осмехнуо се и рекао:

— У име Бога, ја, браћо, крећем на срећан пут.

— И ми ћемо с вама, узвикнуо је митрополит.

— Знам, до обале, одговорио му је, подсмехнувши се, Милош и закорачио улицом према пристаништу.

Маса народа се ваљала за њиме. Ватрени приврженици су притрчавали, те му љубили руку и узвикивали:

— Коме нас остављаш господару?

— Вучићу, одговорио је Милош с подсмехом

На пристаништу, код улаза на лађу, Милоша је дочекао Тома Вучић, окружен војним старешинама. Сачекао је мирно и достојанствено да се сви из пратње од саветника, министара и високих чиновника опросте. Последња је била кнегиња Љубица. Милош је загрлио, пољубио у чело и рекао:

— Праштај, Љубице, на свему. Теби сам највише неправде у животу нанео.

— Нека ти је богом просто све, мужу и господару. Чувај ми Михајла, одговорила је и загрцнула се сузама.

Тек после тога приступио је Томо Вучић и рекао:

— Господару, опрости, али другојаче није могло бити.

— Знам, Томо. Само не заборави да се старим курјацима док год су живи реп не мери. Обојица смо тврдих костију, па верујем да ћемо још дуго живети. Зато моли Бога да се више никада не сретнемо у измењеним улогама.

— Надам се, господару, да и нећемо, одговорио је тврдо Вучић.

— Немој, Томо, два пута да се закунеш. Погледај све оне тамо. Ти добро знаш да су ми били слуге, чанколисци, доушници. Све сам их ја уздигао до онога што данас представљају.

— Мислиш ли тако и о мени, господару?

— Ти си нешто друго, Томо. Обојица смо заједно расли уз Србију. Друга је ствар што ти је вртоглава памет и ћуд курјачка. А незахвалност бескрајна.

— Кнеже, погледај како горко плаче Љубица. Тако је некада плакала моја Нула, када си ме гонио у прогонство.

— Ако, ако, Томо, исплакаће се и смирити.

— Можемо ли да се пољубимо, господару?

— Можемо, можемо, Вучићу. Много смо соли и хлеба заједно појели. И многе невоље заједно преко главе претурили, одговорио је Милош и загрлио Тома. Вучић је Милоша пољубио у руку.

Док се лађа лагано одмицала са пристаништа, Томо Вучић је стајао уздигнуте главе и осећао се први пут заиста господарем Србије . . .

(Из романа „Тома Вучић Перишић")

ПРЕД СЕДАМНАЕСТУ ПУЛУ

Положај филмског аутора

БОРЂЕ КАДИЈЕВИЋ

1.

Ако на питање треба да одговорим прецизно — јер, реч је о остварењу ауторских тежњи, а не о остварењу ауторских пројеката — онда морам рећи да постојеће стање у југословенској кинематографији у том смислу на мене утиче веома стимулативно. Да није било тог „постојећег стања“ никад не бих знао колико тежњи може да има аутор док је поштеђен од могућности да ради, и колико свака од тих тежњи може да се реализује у себи самој, то јест у самом тежењу као једином стварном облику.

2.

Ово питање није ми до краја јасно, јер мислим да су ову кинематографију одувек покретали и водили аутори, у групама или појединачно, насупрот (може и упркос) настојању неких других група и појединаца да их у томе омету. Зашто сматрати нечим новим ако аутори хоће то и даље да раде? По мом мишљењу, питање би требало преиначити тако да оно гласи: како да се ослободимо нестваралачких група (и појединаца) које ометају ауторе да покрећу и воде филмску производњу?

3.

Како мислите? Производња + + дистрибуција + приказивање?... Или: дистрибуција + + приказивање + производња?... Или: приказивање + производња + дистрибуција?... Или...

4.

Да, овогодишња Пула ће, као и оне претходне, показати праву слику наше ауторске кинематографије. Пула ће учинити и више од тога — показаће нам и слику оне неауторске кинематографије коју по традицији никад не изоставља... У томе, дакле, није проблем. Проблем је и ове године (као и толико пута раније) да ли ће неко видети ту праву слику?...

ЖИКА МИТРОВИЋ

Већ је устаљена пракса да се у свакодневној полемици поједине појаве у кинематографији узимају као узроци њеног садашњег стања, врло неповољног за филмске ауторе. Несрећене материјалне прилике и слабе могућности за производњу, превелики увоз страног филма и његова доминација на репертоару, изолованост од светске производње и светског тржишта, — да набројим само неке од тих појава, — тобожњи су узроци ауторских мука и препрека су њиховом стваралаштву. Треба, међутим, одмах рећи да овакав начин полемисања потпуно одговара ситуацији у којој се не жели суочавање са стварним стањем ствари. У таквој ситуацији појаве које су тек последице лошег стања, лако постају њени узроци.

Ово треба мало разјаснити. Од пре неколико година филм је престао да важи за један од значајних фактора наше културе, односно друштвеног развитка. Околности под којима се то догодило везане су, по мом мишљењу, за једну изразиту кризу критеријума, испољену како на идејном подручју, тако и на естетском. Како је до ове кризе дошло посебна је прича, али нема сумње да се она може очекивати увек када извесни стваралачки процеси нарасту до потребе да се енергичније ослобађају конвенција, и животних и структуралних, и када се та потреба манифестује као служење сопственој истини, занемарујући неке друге, настале ван уметности. И није сад битно да ли је поменутој кризи могло друкчије да се приступи. Битно је да је филм престао да буде брига друштва. А он, иако је и даље неопходан друштву, зависан је од стадне друштвене помоћи.

Овде уз пут треба рећи да се та помоћ састојала и још увек састоји од напора да кинематографија постане један систем. Али тај напор, пошто је једанпут изостао није ни касније учињен. Накнадно, можда ради савести, пронађен је алиби. Он се састоји од „чињенице“ да је телевизија освојила публику и лишила филм гледалаца, што није тачно, нити би, и да јесте, могло оправдати препуштање филма његовој незавидној судбини.

У таквој, дакле, кинематографији, лишеној циља и перспективе, политике развоја и организације, филмски аутор не може бити ни потпуно свој, ни сам себи вредност. Под таквим условима он не може наћи ни своје право радно место. По сили нужде он ће створити „радну заједницу“, „стваралачку групу“ и било који други облик удруживања неопходан да се премости садашње стање. Али реалност кинематографије као целине биће увек јача и вратиће га на периферију процеса.

Поновимо сад још једанпут да друштвена помоћ кинематографији обухвата само напор да се све ствари доведу у логичну везу. Иначе, укупни промет средстава довољан је и за домаћу производњу, и за увоз, за биоскопе и др. Та средства нису досад била правилно распоређена. Монополистичке околности обезбеђивале су неким факторима кинематографије жетву која ни приближно није у пропорцији са оним што су посејали. Постоји зато ризик да се при једном радикалном срећивању ствари ти фактори нађу изван игре, као сувишни. А то су, ах, читави радни колективи! Мора се зато допустити претпоставка да ће овај ризик узети на себе будућност кинематографије.

Међутим, ако би се сви ови напори и учинили, хоће ли то да реши све проблеме филмских аутора? Питање је сувишно. За уметност уопште није предвиђен рај. Фестивал у Пули, који нам приказује филмове из једне целе године, не може никад дати праву слику ауторске кинематографије. Јер филмови су готово дело, а све оно што се због њих одиграло и око њих урадило, фестивал не показује.

Оног тренутка када друштво као шира целина, полазећи од опште идејне и културно-производне свести, опет уврсти филм у значајне факторе свог развоја, неизбежно ће морати да се организује кинематографија и од ње створи један посебан универзум, који ће имати свој циљ и своје интересе. Ти интереси наметнуће филмском аутору посебне одговорности, али то је оно што се назива — самоуправљање. Међутим, оног тренутка кад прилагођавање филмског аутора кинематографији изгуби својство принуде, он ће се потпуно слободно односити и према свом раду. А то је, ваљда, и максимална слобода.

ЈЕДАН ОД ФИЛМОВА КОЈИ НЕЋЕ СТИЋИ НА ОВОГОДИШЊУ ПУЛУ: „НОКАУТ“ БОРЕ ДРАШКОВИЋА

ВЛАДАН СЛИЈЕПЧЕВИЋ

1.

Криза производње зауставила је не само нашу праксу већ и машту. Тешко је претпоставити какве ће последице по даљи рад сваког од нас појединачно имати овај присилни одмор.

2.

Ауторске групе су добра и стара идеја. Оно што је до сада учињено путем радних заједница било је корисно али је, бојим се, предочило да евентуална реализација те чувене идеје ипак не би дала пресудне импулсе развоју филма. Филмска индустрија се ослања, као и неке друге индустрије, на таленат и инспирацију уметника. Зато аутори ту не би смели, као до сада, бити гости већ домаћини! Ова индустрија почива и на искуству економиста, [illegible] говаца, организатора (...) па би требало помирити ове чиниоце и омогућити им да заједнички руководе производњом. Изгледа да је фама о такозваној специфичности филмског посла постала опасна. Свуд око нас, у савременој производњи, спој уметности, науке и трговине ствар је уходане праксе. Сваки талентованији стручњак за организацију посла нашао би одгонетку овог на изглед нерешивог проблема кад би то некога одиста интересовало...

3.

Те најављене интеграције се бојим колико јој се и радујем. Створиће се, вероватно, јака и здрава основа за производњу, али опет без филмских радника. Они са којима се до сада нисмо могли споразумети појединачно, сада се удружују да нас, сви заједно, не би разумели. Не верујем да би се могли интегрисати, рецимо, сви сегменти здравства од праксе до индустрије а да лекари и медицинско особље остану на улици. У филму се, ето, интеграција врши, али без редитеља и осталих.

4.

Криза која је захватила филм локалног је значаја. Пула ће показати слику југословенске кинематографије у овом тренутку, а истовремено ће се знати шта београдска кинематографија значи за југословенски филм, јер ће Пула, практично, бити без Београђана.

Домаће филмске теме и — дилеме

Наставак са 7. стране

шта, ни као култура ни као уметност, који су у ствари сурогат културе и уметности, који су — баш са идеолошке тачке посматрано — тако „тешке девијације“ какве је немогуће наћи у домаћем филму.

Наши увозници лепе се као мушице на најгору врсту светске филмске конфекције, и не без разлога: препуштени деловању закона тржишта, препуштени одсуству готово сваке друштвене контроле (савети су ту одавно постали фикција), они до огромне већине тих филмова углавном долазе *за мале паре* и на њима никад не могу изгубити. Нема ваљда ниједне дистрибутерске куће која на том увезеном филмском шунду не зарађује огромно, можда и екстрапрофите.

Не волим уопштавања, али чињеница је: част усамљенима који друкчије раде, али они се све теже примећују у нашој репертоарској гужви! Филм „Острво Силт“, који смо недавно имали прилике да видимо (у елитном престоничком биоскопу!), тај ступидно-имбецилно-порнографски сурогат филма, као да је постао синоним за наше садашње репертоарско стање: *спуштање на само дно.*

Логично је што онда у таквој ситуацији нема места за домаће филмове: места има само за брзи обрт, за лаку зараду, јер је увезено толико филмова колико би било довољно у три пута јачој и развијенијој кино-мрежи! Ево, сад ће Пулски фестивал, а ми још нисмо у нормалној експлоатацији видели ни све филмове прошлогодишње Пуле! Није увек схватљива ревност и будност која се испољава према домаћем филму, чији је акциони радиус веома, веома ограничен (што показује број гледалаца), као што је апсолутно несхватљива таква страховита небудност, идеолошка, политичка, педагошка, понекад и патриотска и људска, према ономе што — увозимо. Где су критеријуми? Када је у питању увоз, изгледа као да не постоје.

Наши политички форуми позвани су да и о овоме поведу рачуна, *јер стварна опасност долази с те стране:* утицај онога што увозимо (с обзиром на широко распрострањени малограђански менталитет нашег гледаоца, с обзиром, на известан колонијални дух који се масовно испољава када је, на пример, у питању изврсно амбалажирани и рекламирани код нас најгледанији, амерички филм, *стоструко је већи од онога што сами можемо да направимо, чак када су у питању и познате „домаће екстремности“.* А сразмера у сагледавању овог проблема, овог феномена, овог парадокса, управо је обрнута и феноменално парадоксална: *сто пута сумњичавије гледамо на своју малу продукцију тражећи у њој оно што не желимо да видимо у хиљаду увезених белосветских филмова.*

Драгослав Адамовић

ИЛУСТРАЦИЈА: МИЛО ДИМИТРИЈЕВИЋ

ЗАГРЕБАЧКА КУЛТУРНА ПАНОРАМА

Висока признања хрватским умјетницима

Дана 18. јуна у просторијама Сабора СР Хрватске уручена је осамнаесторици умјетника награда „Владимир Назор“ — највише признање које се додељује умјетницима Хрватске. Награду за животно дјело добили су: Виктор Бек, драмски умјетник; Бука Кавурић, архитект за унутрашње уређење простора; Божена Краљева, драмска умјетница; Вјекослав Мајер, књижевник; Антун Мотика, академски сликар; Вилма Ножинић, оперна пјевачица; Вика Подгорска, драмска умјетница; Јосип Сајсел, дипломирани инж. архитектуре и урбанист и Златко Шулентић, академски сликар.

Годишње су награде добили: Желимир Јанеш, Мирко Кларић, Перо Кргић, Јурица Мурај, Томислав Нералић, Крсто Папић, Бранимир Сакач, Александар Срнец и Крсто Шпољар.

Награде је уручио предсједник Одбора Фонда „Владимир Назор“ Максо Баће у присутности истакнутих политичких, друштвених и културних радника. Баће је у уводној ријечи истакао како „Одбор са жаљењем констатира да два велика умјетника, кандидати за Награду за животно дјело, Тито Строци и Тошо Дабац, нису више у нашој средини“.

Награду „Владимир Назор“ основао је Сабор СР Хрватске године 1959. и ове се године даје по једанаести пут. Осим дипломе и медаље, добитници Награде за животно дјело примили су двадесет, а награђени годишњим наградама осам тисућа динара.

Трећа премијера „Глорије“ у Загребу

Прије пуних петнаест година доживјела је „Глорија“ Ранка Маринковића своју прву премијеру у Загребу у режији Б. Ступице. Загребачко драмско казалиште изводи сада Маринковићев комад измијењен: изостављена су нека лица (два дјечака, дјевојчица и др.), читави призори (разговор двојице дјечака и дјевојчице о чуду, дон Јерино разбијање крижа и др.) и реченице, а на крају је додана молитва Оченаш коју изговара сломљени дон Јере.

Нова верзија — sit venia verbo — „Глорије“ отклонила је неке недостатке Маринковићева комада, који је према готово општем суду критике најзначајнија послијератна хрватска драма. Основна тема драме — институције неријетко у човјеку убијају љубав — рељефније је истакнута, јер су уклоњена она мјеста и реченице из којих би се могло закључити да је писац под институцијом подразумијевамо *само* цркву.

Редитељ Божидар Вилотић, поставио је „Глорију“ као интелектуално-конверзациону драму и с правом је избјегавао тзв. масовке. Тако се не виде „посљедње старице у црнини како излазе из цркве“, група „дјеце с погледима упртим горе у Госпин кип“ и сл.

Најзрелије глумачко остварење у Маринковићеву мираклу дао је Перо Кргић, без сумње и двоумљења „прва виолина“ загребачких казалишта. Тумачио је дон-Зану као интелигентног и заједљивог смутљивца. Кргићев смисао за трансформацију дошао је и овога пута до изражаја: подсјетио бих само на његову реплику у првој слици („Чујете ли дон Јере? То је ваша клима, чујете ли?“). Са смислом за нијансу бискупа је тумачио Иво Тици.

Сложени лик настраног дон-Јере играо је Божидар Бобан, знатно смиренији и зато бољи на репризама него на премијери. Не знам зашто је Бобан схватио младог свећеника само као частољубива човјека. Зар дон Јере не каже да је плакао, горко плакао, због Глорије? Насловну улогу интерпретирала је Љубица Јовић.

У низу успјелих овогодишњих премијера ЗДК-а изведба „Глорије“ заузима прво мјесто.

У част Гавеле

Од слиједеће казалишне сезоне Загребачко драмско казалиште носит ће ново име — Драмско казалиште Гавела.

8. и 9. октобра Драмско казалиште Гавела организират ће први знанствени симпозиј о Гавели на који је позвало педесетак истакнутијих казалишних радника и театролога из свих република. Реферате су најавили: Томислав Дурбешић („Редатељско рјешење сценског простора као темељна могућност цјеловитог казалишног чина“), Јован Христић („Бранко Гавела, литература и театар“) и др.

Упоредо са симпозијем Драмско казалиште Гавела дат ће двије премијере Крлежиних дјела: „У логору“, која је године 1954. обиљежила почетак рада казалишта, и „Краљева“. Обје премијере одржат ће се у оквиру „Тједна хрватске драме“.

Шимун Јуришић

МУЗИКА

ЗА МУЗИЧКИ ФЕСТИВАЛ У БЕОГРАДУ

ПОСЛЕ вишегодишњих оклевања и размишљања и Београд се уврстио у ред градова који имају свој музички фестивал. Од самих почетака размишљања о формирању музичког фестивала основна дилема је била какав основни садржај треба да има манифестација ове врсте, с обзиром на културни и историјски лик Београда, на музичке и уметничке традиције Србије, као и на основне смернице наше културне политике, на географски положај града и земље, на туристички лик. Овим, наравно, нису исцрпене све компоненте које одлучују о формирању једног музичког фестивала.

Октобра прошле године одржан је први БЕМУС (авај, каква неинвентивна и неемотивна скраћеница!). Био, је то низ концерата, оперских и балетских представа, као и других манифестација које су дале прилику и могућности љубитељима музике да уживају у пробраним приредбама, но и критичарима да оцене и намену, као и остварење овог фестивала. На првим Београдским музичким свечаностима имали смо прилике да чујемо низ вредних и познатих уметника из иностранства, као и добар број домаћих музичких дела и признатих музичких уметника из наше земље. Дакако, било је и похвала и покуда и замерки, у највећем броју случајева добронамерних. Београдске музичке свечаности су биле празник музике и звучи »crescendo« за београдски Двадесети октобар.

Већина оцена се слаже да је овај први фестивал музике у Београду успео, но, на основу овог фестивала може се закључити и како је тешко започети музички фестивал, и дати таквој манифестацији печат оригиналности, како би ове свечаности могле да заузму одређено место на листи музичких фестивала у свету. Јер, фестивал не би требало да буде веома сажета концертна сезона једног града, па били присутни на фестивалу и најпробранији и најскупљи извођачи. Организаторима Београдских музичких свечаности остаје задатак да саздају карактеристику једног новог фестивала и да се већ при помену Београда евоцира одређени садржај и физиономија, као што се то догоди када се спомене Салцбург, Единбург, Варшава, Праг. У тражењу оригиналне физиономије не треба заборавити ни могућности организовања интернационалних такмичења и симпозијума о појединим проблемима музике, а можда и културе уопште.

Дуг према домаћим посетиоцима биће, истина, за прво време испуњен ако Београдске музичке свечаности буду празник пробраних, великих остварења и врхунских страних и одговарајућих домаћих уметника. На тај начин ће свако од љубитеља музике наћи нешто за себе, док ће они највернији посетиоци концертних дворана и оперске куће имати пуно задовољство у богатом доживљају музике. У оваквој физиономији, која се за сада за прво време намеће добро би било направити дугорочнији план, за рецимо пет или шест година, са циљем да се у том периоду, рецимо прикажу у Београду најпоске музике, десетак најбољих европских знатија, епохална дела европске или светоркестара, неколико најпознатијих оперских и балетских кућа, низ врхунских диригената и концертаната, а уз све то, наравно, и одговарајући број признатих, водећих домаћих остварења у композицији и извођењу. Тако би Београдске музичке свечаности омогућиле нашем љубитељу музике да се упозна са оним делима и ликовима који су ушли у антологију музике нашег века, а исто тако би се омогућило нашим музичким уметницима да ступе на једну европску сцену приказивања и одмеравања.

Поред ове, рекло би се, ексклузивне стране Београдских музичких свечаности, писцу ових редова намеће се и један не мање значајан садржај — улога овог фестивала у изграђивању наше музичке културе. Иако се Београдске музичке свечаности одвијају у Београду, њихов значај треба да буде велики за читаву Србију, а можда и за једно још шире подручје. Не само да љубитељи музике из других градова треба да могу да посете приредбе које се одржавају у Београду, него многе од тих приредби треба да се понове по градовима Србије. Захваљујући досадашњој активности Концертне пословице Србије, Музичке омладине, као и многих месних организатора, десетак градова у Србији има већ и своје музичке абонмане, са по шест до десетак концерата. С обзиром да се ова пракса продужава већ неколико година може се закључити да у неким градовима већ постоји навика и жеља за музичким приредбама. У овим градовима могу да се понове неке од приредби фестивала у Београду, и то не само у време одржавања фестивала, већ током читаве концертне сезоне. Могао би се у неком месту, можда бањском, и поновити читав низ приредби, што би личило на мали фестивал.

Налазимо се између два термина Београдских музичких свечаности. Искуства од прошле године ће се, верујем, одразити на успех овогодишње манифестације, но после других Београдских музичких свечаности треба бити оштрији у добронамерној критици и, наравно, одлучнији у постављању физиономије ове манифестације која је и потребна, и корисна, и дивна.

Душан Сковран

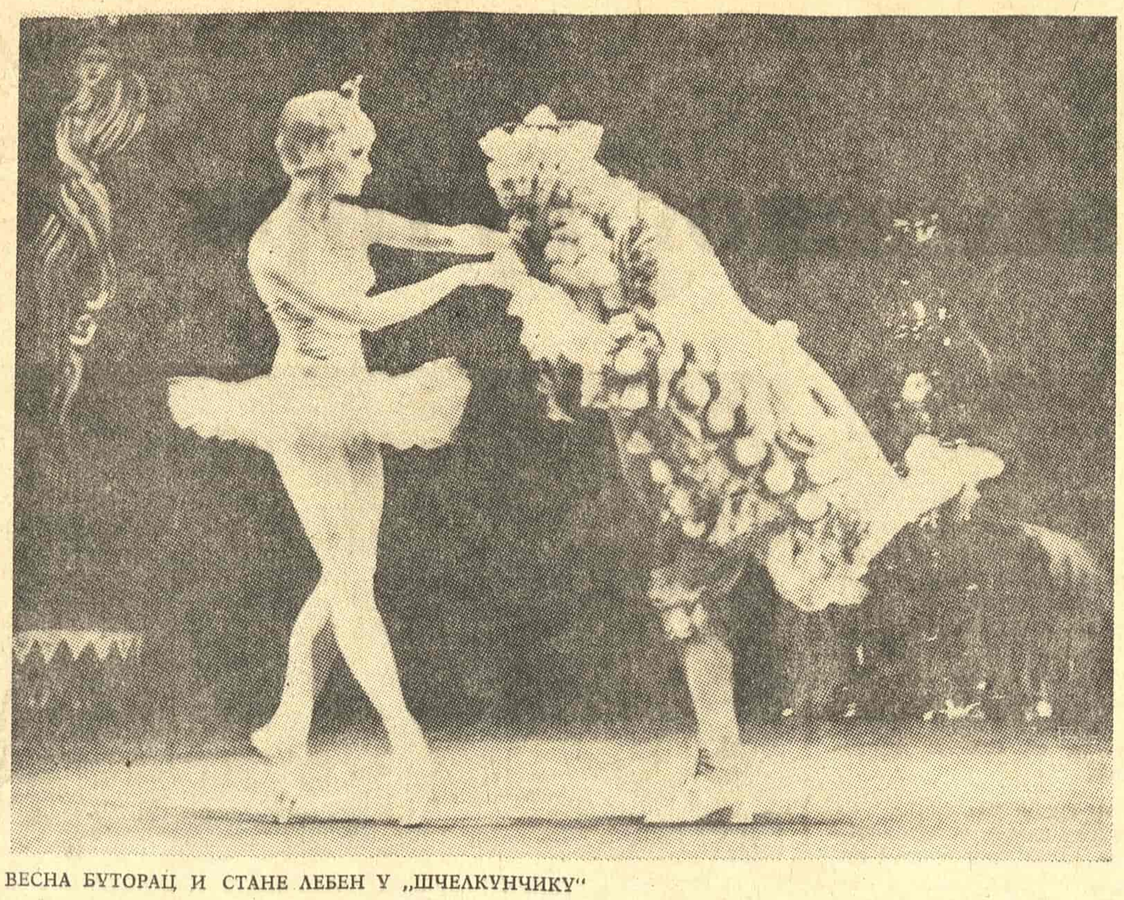

ВЕСНА БУТОРАЦ И СТАНЕ ЛЕБЕН У „ШЧЕЛКУНЧИКУ"

БАЛЕТ

НА КРАЈУ СЕЗОНЕ

РЕЗИМИРАЈУЋИ овогодишњу балетску сезону, бар што се мог искуства тиче, које истина није комплетно, али релативно богато са виђених шест премијера у четири југословенска града, морам да кажем да је у њој било неколико несвакидашњих тренутака који је чине изузетном. На жалост, та изузетност је више резултат једног већ уобичајеног, објективно условљеног, спорог двопремијерског ритма наших балетних сезона, као основе свих кретања у југословенским балетским кућама, него нека неочекивана креативност прворазредних размера.

Прослављајући отварање обновљене позоришне зграде, загребачки је балет дао премијеру која није одушевила и чак је, с обзиром на околности инаугурације, име кореографа ван Дајка и своје славе нашег ансамбла са најстаријом традицијом, представљала извесно разочарење.

У Новом Саду се у то време јавио Борис Тонин са својим сексуализираним балетима „Агостино" и „Пасион", који би, са нешто више уздржљивости и класичне елеганције сигурно постигли жељени ниво. „Пасион" Рудолфа Бручија био је највреднији део програма од три кратка балета, који би могао да издржи чак и издвојен суд.

Београдски балет је пролетос извео своју велику премијеру, „Лабудово језеро" П. И. Чајковског у кореографији Димитрија Парлића. Чак и они који се најмање занимају за балет познају значај „Лабудовог језера" у њему, баш као што познају и значај „Хамлета" у драми. „Лабудово језеро" остаје врхунски изазов интерпретативне и кореографске вештине, као и основно мерило вредности ансамбла који га даје. Да га београдски балет мора имати на свом репертоару, у то нема никакве сумње. Али да га је дао у подели два лабуда, црног и белог (Пилипенко — Павловић), толико неуважење властитог нивоа нисмо очекивали. У време Вере Костић, снажног техничара коме се морао стварати репертоар и оне незамисливе, ако је то право име толикој и тако ретко виђеној лепоти беле лабудице Јованке Бјегојевић и свега осталог што је пратило тај период београдског балета, таква се концепција још и могла прихватити. Данас, двадесет пет година након рата, који је објективно уништио београдски балет, тако нешто је недопустиво.

У међувремену, у Сарајеву је Славко Перван поставио свој први целовечерњи балет „Грозданин кикот". Сочни наслов ове поетске фантазије вреле јужњачке страсти песника Хамзе Хуме, Перван је савременим третманом поједностављеног балетног израза извео прилично сигурном руком са више изразито успелих детаља, што је већ довољно.

За крај сезоне Загреб је припремио „Шчелкунчика" П. И. Чајковског, а Нови Сад Берлиозову „Фантастичну симфонију" и праизведбу новог балета Рудолфа Бручија „Ноћ на прузи". „Фантастична симфонија", у балету позната као грандиозна кореографска оркестрација, није дело ни за мале, а још мање за технички слабе ансамбле. Борис Тонин одлучио се за ово дело не знајући, изгледа, колико оно обавезује. Узео га је, да тако кажемо, необавезно и тако је направио и необавезну кореографију, уколико се уопште може говорити о кореографији у смислу било интелектуално зналачке, било талентовано надахнуте сценске концепције. Тонинова постава представљала је нешто што је свакоме ко је навикао барем на основна правила плесно-сценске драматургије, потпуно страно. Његова симфонија остаје на истом, веома повишеном нивоу егзалтације од почетка до краја и то је све што би се о њој могло рећи.

У „Ноћи на прузи", балету који је негирао класику чак и у форми, као и у „Фантастичној симфонији", све одише импровизацијом, која се одрекла проверених и признатих форми прошлости а да није дошла ни до каквих оригиналних момената садашњости. При таквим констатацијама веома је тешко казати било шта о плесачима (осим о елегантној класичној балерини Ерики Марјаш-Брзић), који су, можда, могли и нешто боље да пруже.

Загребачка премијера је зато била права свечаност балета и плеса, звука и боја, коју слободно можемо назвати „тријумфом Шећерне виле", у смислу једне, данас јеретичке, и нимало „шик" истине: да смо на премијери „Шчелкунчика", мада се ради о ружичастој бајци са укусом свилених бомбона, напокон присуствовали једном аутентичном сценском успеху, какав одавно код нас није био постигнут.

На огромној сцени загребачког позоришта све је било искључиво плес и блесак, који није страховао од тога да га прогласе застарелим и за данашње време неприхватљивим. Представа — бајка ни у једном часу није престајала то да буде, па смо, поред небитне фабуле, имали прилике и да видимо много — за једну балетску представу, коју је овога пута кореограф Вацлав Орликовски поставио с много класичне обавезности, — б и т н о г а плеса. А тријумф Шећерне виле значио је, у првоме реду, тријумф Весне Буторац, а затим и читавог ансамбла загребачког балета.

Појава једног новог балетног дела, „Грозданин кикот" Данета Шкерлади једног новог кореографа, Славка Первана, чаробна лирска интерпретација Минке Камберовић као Грлице у њему, Борис Тонин још увек недефинисан покушај, два нова мушка имена која сигурно обећавају, Радомир Вучић у Београду и Драган Моцић у Новом Саду, уз веома зреле интерпретације Катарине Коцке, Ерике Марјаш-Брзић, Лидије Пилипенко, Душице Павловић, Недељка Војкића, Антуна Маринића, Станета Лебена и других — а посебно велики класични стил Весне Буторац, данас неоспорно „апсолутне балерине" целокупног југословенског балета, уз ванредно интересантна сценографска и костимографска остварења Веселина Бадрова и Криштофа Панкијевича у „Грозданином кикоту" и „Лабудовом језеру", свакако представљају несвакидашње доживљаје једне изузетне балетне сезоне.

Бранка Ракић

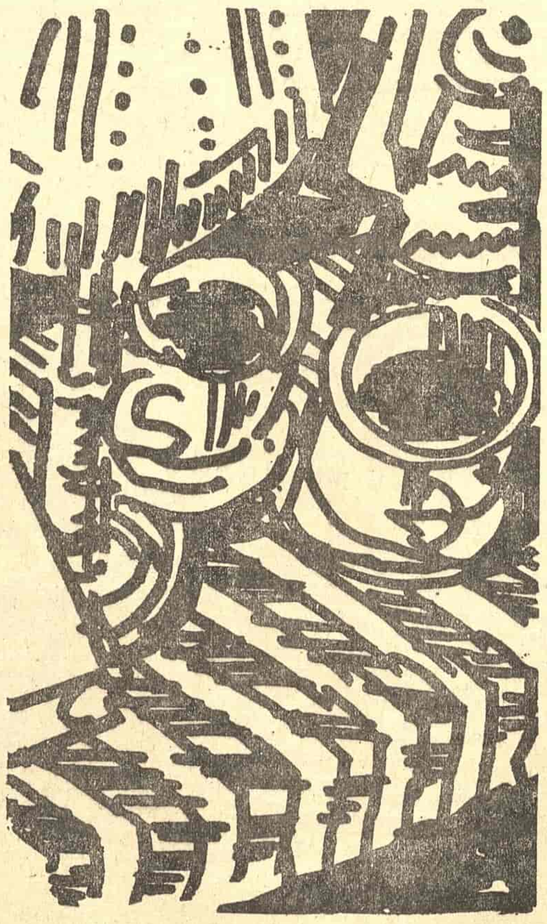

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

Дневник о изложбама

— Петар Мојак —

МАДА НЕ И ПОТПУНО непознато, име Петар Мојак ми није много говорило све до самосталне изложбе слика одржане средином јуна у Уметничком павиљону на Малом Калемегдану. На изложбу сам отишао више по инерцији потребе да будем о њој обавештен, но што сам очекивао неко изненађење. Мојак је и раније излагао, на заједничким изложбама уметничких колонија и војвођанских уметника, само што, колико ми се чини, није много од других одскакао, или ја бар тада то нисам примећивао.

Тешко се мирим са чињеницом да ми је неко неопажено промакао на некој колективној изложби, али ме је досадашња пракса поучила да има сликара, вајара или уметника било које врсте, чија се два или три дела, измешана са осталим експонатима, скоро изгубе на групним изложбама, бивају угушена мноштвом, потиснута околином, постајући тако неприсутна и неуочљива. Та иста дела, када се нађу у својој породици на самосталној изложби, готово се преобразе, као да измене свој изглед и садржај и проговоре сасвим другим језиком. Таквих примера има доста у Београду да би се појединачно набрајали. Није искључено да и Петар Мојак спада у те случајеве.

Као друго, навео бих питање формата, односно димензија изложених дела. Живимо у времену којим влада права формаманија. Није важно „шта" и „како", већ „колико". Што мањи садржај или проблем, то већи формат, и она очајна празнина која се осипа са тих огромних површина. Сликарско платно почиње да конкурише биоскопском синемаскоп екрану, са две празне главе на њему. И обрнуто, има уметника који се тешко исказују на малим површинама, у малим димензијама. Они су монументалисти по осећању и потреби да то осећање пластично обликују. Свака принуда их гуши, па губе и замах и снагу, а са њима и пластичну и садржајну експресију, када су из „техничких разлога" приморани на редукцију и свођење на мало. Код некога је то питање темперамента и диоптрије, као што је то било код покојне Зоре Петровић, код некога питање визуелне замисли сагледане у монументалним размерама, питање креативне имагинације. Петар Мојак свакако припада овој другој групи.

Тиме су додирнуте две битне особине Мојаковог сликарства: монументализам и маштовитост. У службу каквог садржаја су оне стављене? Тешко је то рећи, а још теже медијумом другог израза описати та кошмарна сновиђења, ту фантазмагоричну визију, тај гротескни паноптикум утвара и сабласти названих именом човека. Мојак је опседнут темом човекове пасије од јеванђеоских текстова до наших дана, од библијске до атомске апокалипсе, кроз све просторе и сва времена људског трпљења без искупљења. Ако би се тој халуцинантној и демонијачкој имагинативности тражила нека сродна литерарна и уметничка поређења, најпре би се нашла у свих тридесет и четири певања Дантеовог „Пакла" или у сценама страшног суда на порталима готских катедрала и зидовима припрата наших средњовековних цркава и манастира.

Распето између фантастичног и надреалног, карикатуралног и гротескног, експресионистичког и натуралистичког, и све то у исти мах, ово сликарство показује истовремено одлике превазиђене традиције и новог у настајању, виђеног кроз историју протекле уметности и наслућеног у некој долазећој, будућој уметности која ће се вратити једној од бивших традиција, да би је у измењеном духу и руху даље наставила. Оно је и анахроно и савремено, анахроно по репертоару експресионистичких облика, тонском грађењу пластичне форме и просторном развијању композиције, савремено по садржајној експресији блиској новом експресионизму, надреалним односима, чудним изворима светлости и оносветској атмосфери.

Слаба тачка Мојаковог сликарства је колорит. Сви остали елементи су ту, једино преостаје да се колорит више усагласи са њима, да се прочисти, омекша, натопи већом звучношћу. У циклусу монументалних композиција из 1969. године, међу којима се издвајају „Пријатељство", „Људи", „Личности", „Отуђени", „За космос", „Снага", „Троугао", „Претња" и друге, наслућује се решење тога проблема у неком сфумату, некој дифузној светлости која подједнако сједињује и нагриза чврсте облике, док се у малим форматима и сликама из 1970. године још оштрије поставља.

Мојак много ради и резултат тог опсесивног рада је ова његова велика изложба са преко педесет слика и студијских цртежа насталих у раздобљу 1967—1970. За прво самостално представљање то је више него довољно. За друго и сва будућа, захтеви ће расти у складу са датим обећањима која нису мала. Утолико је, за Мојака, и обавеза већа.

Драгослав Борђевић

КУЛТУРА У СВЕТУ

УНИВЕРЗАЛНОСТ ПОЕЗИЈЕ

Ђула Иљеш

ЗНАМО ЗА ИЗРЕКУ: љубав је телесна потреба, једина телесна потреба за чије задовољење је потребно две особе. Ако телесно заменимо духовним, слика је — захваљујући баш томе што је наказна — још снажнија. Прима се са смешком: предмет је научних расправа психолошко сазнање да иде с најмање компликација онај облик осећајног живота који не тражи партнера, не повређује аутономију личности, већ сâм себе задовољава. Нема односа, нема одговорности. Наказно стање ствари, лудост, очигледна логика и овде чини страхотним.

А песници ћуте, чујемо. Односно као да ћуте — чује се још оштрији прекор. Јер ко разуме њихову реч? Јест, то је најчешћи изговор такозваних широких слојева читалаца против модерних песника: што су савременији тиме су неразумљивији. За њих је логика нешто сасвим друго.

Зато смо овде да дамо одговор, да се споразумемо са светом, да окушамо неку универзалност: заједнички разговор, заједничка логика.

У католицизму постоји тајанствен појам: истогласност светаца. Већина читалаца спремна је да и песнике стави у сличну истогласност, али далеко од земље. Нарочито „модерне", такозване „авангардне" песнике. Дакле, ако већ постоји неко јединство, треба рашчистити да оно није никада — ни раније нити сада — далеко од земље.

Сигурно је да ће се метод забезекнутог посматрања — поглед који разголићује и краља — којим смо малопре приказивали свет, погибељно обрнути против нас. По својој спољашности и модерна, авангардна поезија показује више уступака и баш због њих откривамо дубље симптоме. Одмах ето и најлепше етикете, сама авангарда, за наша мерила вредности хомерски стални епитет. „Авангарда" је стратегијски стручни термин и значи шачицу људи која продире у још непознате, непријатељске или сумњиве пределе; њена је карактеристика да за њу не зна језгро — зато је кренула у непознато — углавном ће пропасти, јер је снага њеног непријатеља у ономе што тражи и покушава.

А у наше време постоји само авангардна поезија, цвета по булеварима, по уредништвима светских листова. Читалац ваљаних погледа и захтева с правом се пита где је главнина, резерва, допуна, где се рађа ова особена војска. А тога нема. Нема класичне поезије, за њу наше доба ствара само ерзац, мада не у малој мери, јер не само санитетлије — критичари и историчари литературе — него се и одговорни за попуну главнине искључиво баве авангардом; Пикасо одлази, Јонеско долази. Мада је већ овим последњима, на пример, одавно велика заслуга у друкчијем положају: опскрба заштитнице класика, верних ветерана.

Или, пред нама је огроман резултат десетогодишњег напора естетике: легализација прозодичне револуције поређења. Данас је савремена песма утолико добра, тј. вечна, уколико је савремено сликана. То је тако, ми немамо право на апелацију. Али свет, свет чита лаца с правом може приметити да овај вечни брак поезије и сликарства подсећа на један други брак, на онај што га је, не тако давно, поезија склопила с музиком, а убрзо се развенчала и не одмах због сликарства.

Још је и дубља противуречност коју читалац открива између поетског вјерују и праксе данашњих песника. „Моја песма је електрично пражњење разума" — вели песник баш за оно чиме је замагљивао дотадашњи разум читаоца. „Ја певам да те духовно прочистим" — исповеда се песник намерно вре ћајући, а уопште и не пева већ често грца бестидности због кочијих, кад чујемо кочијаша, одмахујемо руком. „Ја сам пророк, свето надахнуће је одговорно, а не ја" — вели лиричар пијанији него хронични алкохоличар пошто је дванаест пута брижљиво преписао сонет, чак и у коректури доторујући једну унутрашњу алитерацију.

Намерно сам набројао само неколико од милијарде приговора којима свет поезије обасипа тзв. свет праксе, а свет праксе тзв. свет поезије. Говори се да је свађа супружника још увек добар знак: хоће да се измире. Не поричемо: огроман је број симптома који говоре да две стране не желе ни да разговарају, неће ни да чују једна за другу. Ја спадам у оне који верују да се још увек могу средити односи међу нашим родитељима.

И то на тај начин што ћемо саслушати оптужбе обе стране, строго и одговорно. Строго у сазнавању опасности, одговорно — сразмерно циљу. А циљ није само спас човечанства, него и његово избављење. Нама није довољно да се паклени пламенови — атомска и хидрогенска бомба — закључају иза оловних врата. Ми постављамо циљ да се златна врата обећане земље раскриле пред свим смртницима.

У последње време као да о овоме није било довољно говора. Као да за овај бољи, древнији, далекосежнији циљ, за велики потхват човекова духа може једино да се употреби одбрана. Ја мислим да бисмо и по савету стратегије храбро могли кренути у противнапад за освајање, односно поновно освајање поетских предела, првих предела људске универзалности.

Верујем да ћемо овим путем стићи даље него што и сами слутимо. Много даље од данашњих освештаних спољних и унутрашњих граница. Могли бисмо одиста постати авангарда.

Биће препрека. Можда само на почетку. Резимирајмо. Свет вели својим песницима: данас међу нама нема оних ранијих додира, не разумемо вас. У почетку нисмо разумевали само оне песнике за које сте говорили да су добри. А сада већ не разумемо ни наводно лоше песнике. Питамо, а на нас се сручују неразумљиви одговори.

А противоптужба песника је: свет је препун нерешивих проблема. Не нерешених, обратите пажњу на израз! Такви проблеми који су данас постали нерешиви због данашње употребе формулација и појмова. Може се претпоставити да ће рак бити разрешен јер се код њега примењују одговарајући појмови и противсредства, а не, на пример, они који одговарају најезди скакаваца. Наслеђени и погубно намножени проблеми људског сујеверја, расних ознака, а у последње време у средњој Европи и симптоми језичке нетрпељивости, управо су зато још и увек неизлечиви јер лек за њих већ одавно једва да садржи више „смисла" него дечје каденце које смо певушили да бисмо измамили пужа из његове кућице или подстакли буба-мару да полети. Језик који решава судбину света апстрактнији је, затворенији него језик песника.

Даме и господо! Драги пријатељи! Песник не може да буде друкчији до оригиналан. А оригиналан песник се не задовољава дотадашњим објашњењима света: он враћа магијску моћ изанђалим речима, удахњује душу новој неразумљивој стварности. Откако песничка индустрија друштвено функционише лиричари се непрестано хвале да свако поколење својих савременика уче не само новим речима већ и новим опажајима, новом frisson-и. Поколења савременика то одбацују као неодрживо хвалисање. Томе би се у основи могли да обрадују песници тако би се слободно могли поигравати речима, чему су и иначе веома склони. Али наштаји који следе иза поколења савременика с кајањем и захвалношћу признају огромну снагу, често и епохалан значај ових учења. Одговорност песника. Песници, дакле, упадају тако у забуну: где је граница између игре и одговорности? Између данас лошег а сутра доброг ученика? Какав је критеријум за добру савремену песму? Како се преплиће у критеријуму естетика и етика? Нисам ја тај који ће вас извести из ове збрке. Признајем да постоји море добрих и лоших frisson-а који још немају свој назив. Велико је дело ако их само откријемо, дакле и огромна одговорност. Јер шта ће бити ако застанемо? Али признајем и то да су наши песнички преци, тражећи речи чаробне моћи, увек примењивали и ону врсту игре каква је и мамљење пужа из његове кућице. Дужни смо, дакле, да се и тога придржавамо.

У протеклој деценији поезија доживљава, према мојим запажањима, значајан преображај у целом свету. Одзвонило је празним духовитостима, али и забринутом клепетању. Нов је захтев, постаје већ и мода, да изразимо с лакоћом, тј. најсавршенијим захватима поезије најтеже ствари.

Постоји терет чије ношење значи испомоћ. Акробати на жици помаже бамбусова палица чији су крајеви испуњени оловом; уз њену помоћ он се одржава у висинама.

А како ми да употребимо, као неку врсту крила, све теже бриге нашег доба а да уз то начинимо продукцију, тј. да пожњемо и успех? Јер без тога — не пређемо ли преко жице, чак ако то не изведемо лакоћом играча — нисмо оно што јесмо.

Превео Сава Бабић

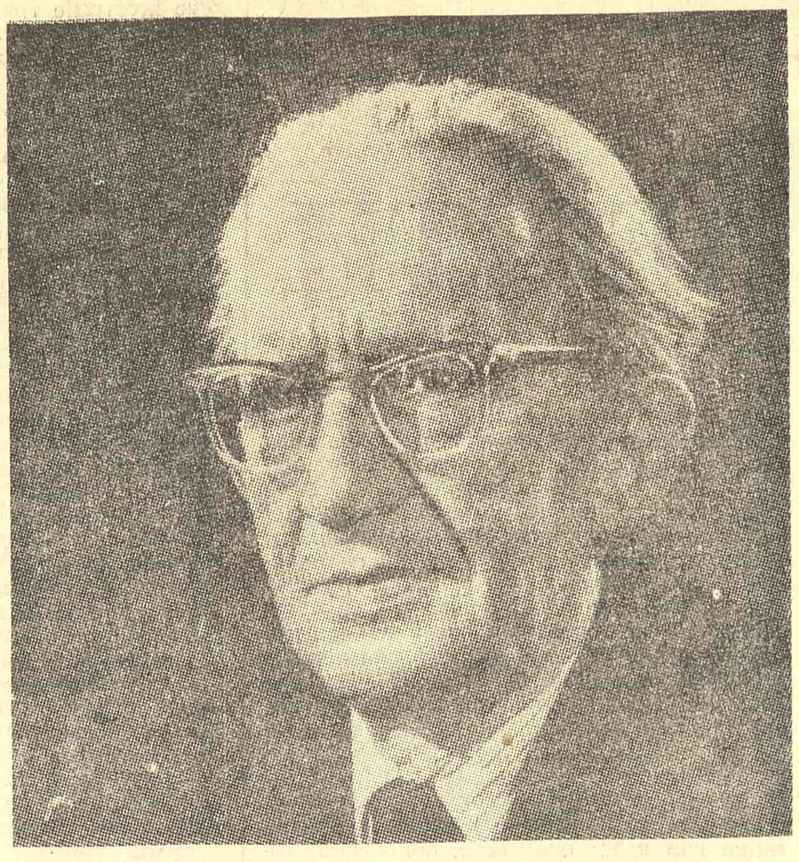

БЕРЂ ЛУКАЧ

ВРЕДНОВАЊЕ ЈЕДНОГ ЖИВОТНОГ ДЕЛА

Разговор Ђерђа Лукача са Адалбертом Рајфом у „Цајту"

РАЈФ: Која од својих дела оцењујете данас као идеолошки најзначајнија и најутицајнија?

ЛУКАЧ: На то је врло тешко одговорити.

У основи, на своја сва досадашња дела гледам као на више или мање проблемска решења, али, истовремено, и као на више или мање успешне кораке у мојој намери да обновим марксизам са онтолошког становишта и да га од марксистичке науке о људској свакидашњој активности па све до етике прикажем у новом светлу.

Ако ми се, дакле, поставља питање, које од својих дела сматрам најзначајнијим, тада морам да одговорим: за најзначајније сматрам оне књиге које још нисам написао.

РАЈФ: Ви сте недавно, у једном разговору с југословенским марксистима, дали неку врсту исповести. Рекли сте: „Сматрам правилним што сам се одвојио од својих ранијих становишта; сада их сматрам погрешним". Нарочито млађа генерација на Западу заинтересована за марксизам радо би хтела конкретно да сазна од којих ранијих гледишта сте се удаљили, која ранија гледишта сматрате погрешним.

ЛУКАЧ: Мора се почети тиме да сам, у основи узев, као грађански опозициони писац, полазећи од утопистичко-романтичког антикапитализма, написао дела „Душа и форме" (Die Seele und die Formen) или „Теорију романа" (Die Theorie des Romans). Око 1918. променио сам своје гледиште и та дела посматрам као производе једне преживеле етапе свога развоја.

Двадесетих година сам покушао да прихватим марксизам; у то време је настала „Историја и класна свест" (Geschichte und Klassenbewusstsein). Касније сам увидео да је пут „Историје и класне свести" био погрешан у понеком погледу, и тако сам „Историју и класну свест" такође једноставно оставио за собом.

Касније ми је проблемски комплекс марксизма постајао све јаснији, тако да могу рећи да управо моја мала књига „О посебности као категорији естетског" (Über die Besonderheit als Kategorie des Ästhetischen) упућује на истински марксизам. Али ја верујем да сам управо сада на путу да марксистички метод схватим онако какав стварно јесте, да га формулишем и супротставим данас још владајућим промашеним методима.

То је оно што сматрам главним у своме животном делу.

РАЈФ: У управо споменутом разговору с југословенским марксистима Ви сте, између осталог, изјавили да „од објављивања Лењиновог дела о империјализму (Der Imperialismus als höchstes Stadium des Kapitalismus) није извршена ниједна права економска анализа капитализма". Овом изјавом Ви сте изазвали критичаре, који изјављују да сте Ви Лењинов прилог дискусији о империјализму преценили, а оне друге, доказано многоструке и по својој научној садржини изванредне прилоге марксистичких и немарксистичких аутора, потценили. Наиме, аустријски марксист Теодор Прагер Вам је у вези с тим недавно пребацио да резултате марксистичких економиста после Лењина суверено игноришете и, у извесном смислу, истовремено их подређујете ставу да је принципијелно само марксизам у положају да пружи ефективан научни прилог.

ЛУКАЧ: Овде морам најпре да одговорим ово: ја стварно мислим да је за свеукупну економику само марксизам метод којим се сви ти проблеми могу савладати. Тиме никако не оспоравам да је низ енглеских, америчких и француских теоретичара у појединим питањима и појединим истраживањима дао прилоге добре и од вредности. Мој приговор у односу на Лењина био је нека врста самокритике наше социјалистичке теорије. И без прецењивања Лењиновог значаја, уопште није спорно да су тада Лењин и, делимично, Роза Луксембург својом „Акумулацијом капитала" (Akkumulation des Kapitals) били ти који су предузели да на систематски начин учине схватљивим и прикажу нове појаве после смрти Маркса и Енгелса.

У својој критици стаљинског периода ја стално наглашавам да нашој литератури недостаје настављање лењинског метода, а то значи: недостају јој теорија и критика данашњег капитализма као скупне формације (Gesamtformation) с променама које је претрпела од смрти Маркса. Наше посматрање Запада биће зато погрешно док год не успемо да створимо стварну анализу данас постојећег капитализма. То се још није догодило. Ја нисам економист, а ни стручњак за то питање. Али дозволите да укажем на нешто:

У основи, у Марксово време капиталистичке су стварно биле само тешка индустрија и неколико великих сировинских индустрија.

У међувремену је великокапиталистичка постала сва конзумна индустрија и све услужне делатности. Откад је сва производња постала капиталистичка — по америчким статистикама данас је у услужном занатству (Dienstleistungsgewerbe) запослено више људи него у тешкој индустрији — конзумција радничке класе је од највеће важности за функционисање свеукупног капитала (Gesamtkapitals). Дакле, ви видите да ту постоји један нови комплекс економских питања; да је данашњи капитализам, управо као капитализам, нешто сасвим друкчије него што је био капитализам у време Маркса.

И тако ја нашој економици постављам захтев: нека покаже те нове стране капитализма, нека их теоријски изложи, како се данашњи капитализам не би сузбијао са становишта које је старо шездесет и седамдесет година. То је битна садржина мог приговора.

РАЈФ: Ви од 1965. нисте више напуштали Мађарску. Има критичара који Вам пребацују да основна политичка и друштвена збивања на Западу теоријски анализирате и оцењујете само на основу извештаја штампе али да Вам недостаје живи контакт с тим догађајима.

ЛУКАЧ: Овде морам да истакнем низ ствари.

Прво: од 1930. не сматрам се политичарем, већ идеологом. Свако ко познаје мој развој, зна да од 1930. нисам више заузимао никакав политички одговоран положај и да сам догађаје пратио искључиво као идеолог.

Друго: овде треба узети у обзир и моју старост. Тридесетих година за мене није било могућности да напустим Совјетски Савез. Од 1945. до 1957. предузео сам многа путовања по Европи и покушао да видим ствари сопственим очима. Али, сад сам човек од 85 година, који се нада да ће још нека дела створити.

Одлучио сам да останем у земљи, јер се нисам осећао као опозиционар у односу на систем него као реформатор марксизма, који треба препородити, и јер је таква критика социјалистичког система боље фундирана ако се спроводи у самој домовини, чак и ако је то скопчано с личним ризиком.

РАЈФ: Током последњих година Ви сте често — па и 1966. у разговорима са западнонемачким марксистима Хансом Хајнцом Холцом, Леом Кофлером и Волфгангом Абендротом, а касније и у једном интервјуу с мађарским партијским листом »Népszabadság« — употребљавали формулацију: „И најгори социјализам је бољи од најбољег капитализма". Има критичара који мисле да су тиме expressis verbis покривени сви ексцеси стаљинистичког кова.

ЛУКАЧ: Ја мислим да овде треба узети у обзир то што је Маркс назвао неравномерним развојем. Ако једна формација смени другу и у односу на њу је прогресивна, то још не значи да у свим областима живота безусловно морају постојати прогресије.

Размислите, на пример, — то је, додуше, удаљен пример и наводим га само у методолошком смислу — да су у 19. веку, за време великог процвата капитализма, Раскин и енглески прерафаелити с правом истицали да је занат квалитативно боље ствари продуковао него капиталистичка индустрија. То је као утврђивање једне чињенице било правилно, иако тиме свеукупна напредност нове формације није оповргнута.

Када данас говорим о томе да је и најгори социјализам бољи од најбољег капитализма, онда мислим управо на светсконисторијска животна питања.

РАЈФ: Ви имате за собом један историјски испуњени живот, какав је малом броју људи у овом веку био досуђен. Може ли се можда рачунати и с тим да ће једног дана резиме Ваших искустава бити приступачан у форми биографских забележака или дневника?

ЛУКАЧ: На то могу да одговорим само да такав план постоји. Намеравам да напишем — не историју мог живота — него историју мог интелектуалног развоја. Да ли ће се остварити, то 85-годишњак може само веома условно да гарантује.

Сада — а то сматрам својим главним задатком — радим на довршењу једне онтологије друштвеног бића (gesellschaftlichen Seins). Надам се да ћу је довршити отприлике за годину дана. А тад се морам одлучити: хоћу ли ту онтологију наставити, хоћу ли покушати да пишем теорију људске активности почев од свакодневнога (Alltag) до етике, теорију која би показала како се човечанство од — како Маркс рече — неме осредњости животињске врсте (Gattungsmässigkeit) развијало до *не више неме осредњости врсте* у социјализму и комунизму и како ће се развијати, или ћу да пишем једну аутобиографију. Оба ова подухвата данас планирам и они стоје један према другом у конкурентском односу.

Морам отворено да признам: данас нисам у стању да одговорим за коју од ових намера ћу се у датом времену одлучити.

Превео Александар Б. Поповић

ТЕОКРИТ У НОВОЈ ПЕШТИ

Тибор Дери

ТАМНА ПРОЛЕЋНА НОЋ. У Новој Пешти, међу приземним кућама, јачи налет ветра је подизао прашину и ковитлајући је односио према небу. Песник Теокрит заста на углу у заветрини, подиже руке и пажљиво одува зрнца прашине с ружичастих ноктију. Наравно, био је у оделу од енглеског штофа и свиленој кошуљи. Било му је хладно. Хтео је на обалу Дунава али је непрестано лутао безименим тамним улицама, које су биле слабо осветљене понеком жмиркавом светиљком или жућкастим приземним прозором. Око светлости, као да се греју, облетали су ројеви ноћних лептирица.

Теокрит заста на малом тргу који је оштро осветљеном асфалтном плочом смиривао његово расположење ускомешано ветром. Забаци главу, намести монокл и неко време је ћутке гледао како небом промичу облаци. Чула се песма из неке далеке крчме.

Био је уморан, али у овом крају није било аутомобила. Мимо њега су протандркале неке таљиге натоварене варивом, али није хтео да замоли да га повезу због јаког задаха купуса. Нешто касније допре до њега далеки жагор, пригушено мрмљање.

Идући према шуму, стиже на велики трг с ретким дрвећем; насред трга у прашини клупе, овде-онде се тамнела трава, а у трави понеки згрчен, низак жбун. По клупама се начичкали људи, опружили ноге, наслонили главе једни другима на рамена или на наслон клупа, неки су седели обрнуто, лицем према наслону, ослањајући браду на руке; свуда по трави су лежали људи, потрбушке, наузнак, привијајући се једни другима уз дах, јер је било хладно, и закачени рукама и ногама мицали су се прашином као стоноги инсект. Из једноликог тока бујице мрмљања каткада би пенушаво искочио понеки хркач, запљуснуо и поново нестао у бујици. Сви људи извађени по клупама и земљи жестоко су се чешали.

— Шта је ово? — упита Теокрит и заста на ивици трга.

— Шта је ово? — упита — какво је то старо стадо, збор старих оваца, зашто ли се ноћна војска старости чеше овде под ведрим небом? У какве су то дрњоке завукли последње рите живота, какве подеротине и рупе, каква посивела платна која нису видела сунца од како су први пут замочена у воду! И што се тако бесно чешу ови стари костури, као да тиме желе да увере Господа да су још живи!

Приђе групи што је лежала на земљи и учтиво подиже светло сиви борсалино шешир.

— Одакле долазите? — запита.

— Из Дома — одговори старац који је лежао до краја, а љубичаста брада му задрхта. — Из Дома у Ваг улици.

— А што сте дошли из Дома у Ваг улици, ако смем да вас запитам? — настави Теокрит. — Зашто пребивате овде збијени под ведрим небом, застали као преплашено стадо, као Јевреји негда на обалама Црвеног мора?

— Због цијанизације — одговори старац и десном се руком пожудно поче чешати негде испод леве плећке. — Остасмо две ноћи без крова над главом.

Теокрит узнемирено узмаче.

— Колико вас је? — упита.

— Четири стотине — одврати старац и поче да прави дивље покрете сличне бацању копља у правцу десне плећке.

— Четири стотине! — зачуди се Теокрит. — Четири стотине!

Угледа пред собом четири стотине душа како се ваља у прашини предграђа, седокосе и белобраде старце и старице, који тихо стењу у ноћи јечећи као јагњци, и чешу се сасушеним прстима. Угледа четири стотине џиновских стеница: све се налазе уз ноге својих господара и с времена на време нежно забадају своје пипке и рилице. Очи им дивље блистају а на леђима им подмукло подрхтава оклоп боје рђе. Насупрот општем уверењу да су ови човекови верни пријатељи неми, Теокрит јасно чује њихов задовољни цијук.

Полако крену између група које су лежале по земљи. Заста пред једним старцем. Није се могло одредити да ли се опружено тело људа у сну: мада је имао затворене очи, дуге су руке, у кратким црвеним рукавима до лаката, непрестано вршиле брзе покрете сличне грабуљању по стегнима са унутрашње и спољашње стране. Разјапљена безуба уста су се каткада с насладом трзала, тада би се чуо понеки тријумфалан поклик, као када добар стрелац после дугог чекања у заседи постигне пун погодак. Поред хладнокрвног стрелца седела је колерична старица згрчених колена и тако енергично чешала ножне прсте као да их је хтела потргати и везати у букет... — Поштовани господине, — поче, а чело јој црвено од једа — уједи на табану је најтежи. Нема тога чешања које би утажило табане. Као што знате, оток и свраб који су проузроковани уједом веома су разноврсни, зависно од тога на којим се деловима тела јављају и ко је узрочник. Јер, мислим, друкчије сврби ако вас уједе бува, а друкчије ако вас пецне комарац, зунзара, уш, стеница, мушица или обична мува, а њихови се уједи опет разликују по томе на ком су делу човекова тела, на глатком или рапавом делу коже, на мекој или тврдој кожи, у близини жиле или у длаци. А колико врста свраба толико се врста чешања може применити, али, молим, наравно да се у то треба разумети, добри господине! Људима слане и хладне крви одговара друкчије чешање него оним слатке и вреле крви, а друкчије се чешу жене него мушкарци. Да вам не причам дуго, уједи обичне или домаће буве само обичан свет и незналице чешу ноктима, што би, добри господине, требало забранити под претњом одрубљивања главе, пошто се ова повреда може зацелити једино благим трљањем јагодице палца оквашеног пљувачком. Има сувог и влажног чешања; мада ово последње са успехом примењују незналице и у недостатку бољега тиме се задовољавају. Али узмимо само, поштовани господине, уједи стенице. Ако напада подручје стомака, треба да легнете наузнак, да надувате стомак и на тај начин напнете кожу, прсте да нежно померате преко пликова, пазећи да само врхови прстију додирују кожу, тако благо као да повлачите напоредне линије танке као влас: осетићете, поштовани господине, такво олакшање кроз неколико минута, као кад узмете соду бикарбону па одмах оплакнете уста. Заборавила сам да кажем да се стомак сме чешати само одозго према доле, нипошто обрнуто или у оба правца. То је, знате, најлакши случај. Много је тежи, на пример, када је уједи испод стомака, али такав случај нећу да описујем. Овамо спадају и повреде испод пазуха, на прегибима испод колена и изнад лаката, уопште по удубљицама с борама... док су уједи у пределу плећки лакше природе и више једе човека пошто су недостижни као рај. Веома су зли, поштовани господине, пликови што се јављају на надланици, на прегибима прстију, изнутра и споља исто су тако зле, иако су сасвим другог укуса, ако се тако може рећи, отеклине с унутрашње стране рапавога длана, нарочито ако потичу од сасвим младих стеница које су, као што знате, помамне као јарци. У том случају је најбоље одређено место посути финим зрнцима влажног песка па благо, а затим све жустрије трљати у оба правца. Да поменем, добри господине, да је за поједине уједе најбоље средство ако се просече плик ноктом па искрвари. Има стеница, добри господине, које су отровне као незрео лимун и само мало пецну али и од тога се излуди; а друге су као свиње, преједу се па их чујете како после обеда подригују. Има и питомијих с којима би се могло лепо када би их човек научио куда да га грицкају па би се на тај начин ослободио од сувишног једа. Јер понекада, добри господине, толико раздраже човека да сметне с ума све своје знање и, као Јов седећи на врх сметлишта, парчадима стакла бије битку са својим телом. Тако, на пример, када против уједа на табану не помаже ни обично чешање ноктима, ни влажење пљувачком, ни сув песак, ни штипкање ноктима, ни лупкање дланом, ни чешање језиком које је делотворно у другим приликама, ни грицкање зубима, ни лизање, ни сисање, не помаже ни чешање четком које мушкарци замењују трљањем пликова оштром брадом, не помаже ни камен, ни нож, ни оштрица лименог лонца, ништа не помаже, само молитва!

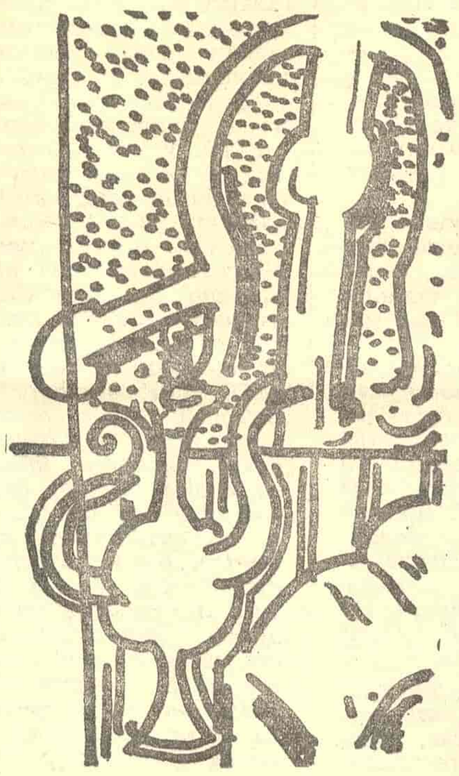

Теокрит је замишљено гледао старичину жућкасту плетеницу која је висила низ врат и док је говорила, жустро се лепршала као застава. Затим је без речи подигао шешир и кренуо даље.

Како је промицао између жбуња, у чијем су подножју лежали људи који се чешу, ветар се појачавао и запахњивао га трулим крпама. Небо је било тамно, али му је помогла светлост далеке уличне светиљке да обиђе или прескочи поваљана тела. Немиран шум који је испуњавао пространи трг све је више слабио, само је понеки стишан остатак звука лебдео над плочником. Приметио је неког ћелавог човечуљка наслоњеног уз угашену плинску светиљку: седи на земљи и гласно шмрца са срдитим изразом на лицу.

— Истиснули су ме с мог места — гунђао је и малом руком се удари по ћели као да хоће да убије муву. — Ово крдо просјака! — продужи — мене, који већ три године спавам овде, на крајњој клупи лево! Испрљано је моје лежиште, где сада да се преселим! Па сад реците нашто!

Теокрит запали упаљач, чучну поред човечуљка и осветли му лице. Затим се исправи и полако пође даље.

Кад стиже на угао трга, заста. Из даљине се чула аутомобилска труба, погледа небо. Далеко, испод доње равни облака као да се ширила румена магла, можда одсјај реклама са Берлинског трга. Из даљине је допирао тихи жубор, Дунав је текао између питомих обала и мрмљао милосрдне стихове. Теокрит извади из џепа сребрну свиралу и засвира. На тај звук по телима четири стотине стараца и старица узнемирено почеше да се врпоље стенице па полако, као да их привлачи нека неодољива сила, у великим буљуцима пођоше према Теокриту. Када су прве стигле близу његових ципела, песник се окрете и пође дугим корацима. Ритмично подижући прсте на сребрној свирали и даље је свирао пријатну мелодију, каткад се освртао да погледа да није заостала поворка животињица. Али су оне неуморно и све брже каскале, нестрпљивије су га ускоро сустизале и скакале на његове ципеле. На слабо осветљеном тротоару није се могло одредити докле се поворка протеже, а Теокрит је све снажније дувао у свиралу, подстичући оне које су позади заостајале. Над Дунавом је већ свитало и с Вацког пута се могло чути како се разлеже тандрк млекацијских кола. Теокрит је био присиљен да застане да би га и последње стенице сустигле пре него што почне дневни промет на улицама.

Ветар се све више појачавао. Изненада се на једној приземној кући подигла ролетна са осветљеног прозора, као да се кућа загледала у ноћ. Затим је пљуснула киша.

Превео Сава Бабић

Међународни песнички сусрет у Мађарској

У ЗНАКУ митолошког Ариона, од 4. до 10. маја поново је одржан већ традиционални Међународни песнички сусрет у Мађарској (у Будимпешти и Балатонфиреду). Овај сусрет песника из целе Европе је у ствари део манифестација, које се приређују у Мађарској у оквиру „Данâ поезије", о рођендану Атиле Јожефа (1905—1937), највећег мађарског лиричара нашега века. Седамдесетак песника из Аустрије, Белгије, Бугарске, Чехословачке, Финске, Француске, Југославије, Пољске, Демократске и Савезне Републике Немачке, Италије, Румуније, Велике Британије, Швајцарске, Шведске и Совјетског Савеза, заједно с многобројним мађарским песницима, расправљали су приликом овог несвакидашњег скупа песника о темама мира, рата и поезије, поезије нове технике — и нове технике поезије. Савремену поезију Југославије представљали су Миодраг Павловић, Иван В. Лалић, Влада Урошевић и Ото Толнаи. Током дискусије запажено је изузетно интересантно излагање Миодрага Павловића „Поезија и њена техника".

У оквиру сусрета у будимпештанском Књижевном музеју „Петефи" приређена је изложба „Рембо у Мађарској", коју је отворио познати мађарски књижевник и песник Ђула Иљеш. Одржана је и приредба у спомен мађарског песника Миклоша Радноти (1904—1945), поводом 25-годишњице његове трагичне смрти, на којој су Андреј Вознесенски, Еуген Жебелеану, Гилвик, Иван В. Лалић, Бани Тоти, Жан Русло и Штефан Хермлин читали своје преводе Радноти(ј)евих песама. Приређен је и низ сусрета песника с мађарским читаоцима. На будимпештанској Књижевној сцени читали су своје песме Гилвик, Андре Френо, Миодраг Павловић и румунски песник Аугустин Доинас. За овогодишњи сусрет појавила се и 3. свеска међународног песничког алманаха „Арион", који се издаје на више језика у редакцији књижевника Ђерђа Шомљоа, као и последњи број „Esprit"-а посвећен мађарској поезији. Сви мађарски књижевни часописи су поздравили Међународни песнички сусрет, објављујући песме гостију из иностранства у преводу најистакнутијих домаћих песника.

Приликом сусрета подељене су и повеље, односно спомен-плакете Савеза мађарских књижевника „Pro litteris hungaricis" оним песницима, који су својом делатношћу — првенствено преводилачким радом — допринели популарисању мађарске књижевности у иностранству. Ово признање су добили Гилвик, Жан Русло, пољски књижевник Артур Медзирзецки, Штефан Хермлин, као и Иван В. Лалић, нарочито за ванредно успели препев избора песама Шандора Вереша.

Пријатна сензација овогодишњег Међународног песничког сусрета у Мађарској било је оснивање награде присутног Роберта Гревса, која ће се додељивати сваке године за најбољу објављену песму мађарског песника.

Стојан Д. Вујичић

Настављајући да своје читаоце обавештавају о најистакнутијим стваралаштвима и најважнијим појавама у светској књижевности, „Књижевне новине" у овом броју објављују једну малу панораму савремене мађарске књижевности. Прича „Теокрит у Новој Пешти" је из истоимене збирке највећег савременог мађарског прозног писца Тибора Дерија, есеј о универзалности поезије читао је један од највећих живих мађарских писаца Ђула Иљеш на једном међународном симпозијуму, а објављене песме припадају песницима двеју генерација: Миклош Радноти (1909—1944) спада већ у класику, а Габор Гараја (1929) добитник је Кошутове награде и један је од најистакнутијих живих мађарских песника. У интервјуу Ђерђа Лукача налазе се досад непознати ставови овог класика марксизма.

ДВА МАЂАРСКА ПЕСНИКА

Миклош Радноти

УСИЉЕНИ МАРШ

Безуман је ко падне
Скитачким болом крене
Па ипак, као крилат
Залуд га мами јендек
Питаш ли, зашто? Можда
Жена и нека лепа
А луд је он, безазлен
Одавно већ се витла
Зид пао је наузнак,
Ноћ завичајна стравом
О кад бих поверовао
Драгоцено још нешто
О, да га има! Ко некад
Да зује пчеле мира
Тишина позног лета
Вртова, трепте гране
Чекала би ме Фани
Сенчило би се споро
То можда биће? Крупан
Не прођи друже, зовни!

па устане и иде,
колена што
забриде,
он даље на пут
креће,
остати не сме,
неће;
рећи ће
да га чека
смрт, смрт мудрија
нека.
јер тамо изнад
кућа
ветрина огњем
врућа,
саломила се
шљива
сва најежена
. бива.
да и ван срца
стоји
и дом да још
постоји;
преко вранде
свеже
пекмез се врели
стеже,
да сунча се на
снима
са голим пло-
довима —
пред живицом
од руја,
пре подне пуно
зуја;
месец је ове
ноћи!
Ја устаћу и
поћи!

Превео Иван В. Лалић

(Овај превод је настао приликом Међународног песничког сусрета у Мађарској, поводом приредбе у спомен песника, о 25-годишњици његове трагичне смрти.)

Габор Гараја

КОД КУЋЕ НА СВЕТУ

Ала сте код куће на том свету!
Како се испружисте на пролећној трави
у купаћем костиму, како вам срце
прима музику која се увлачи
у њега из вашег транзистора;
како саламу једете са хлебом
свежим, а тела вам опуштено
и леньо пљусну у базене
као у воду у материци
да пливате натраг...

Ходам међ вама

и тако пазим на своје црте лица
и кораке, да приметили не бисте:
неспретан, непозван гост сам само,
штогод доживим, двоструко доживим,
споља и изнутра:

тако једем

и видим себе да једем;

на небо

гледам и видим човек гледа небо
и осећа да га посматрају.

Па ипак,

па ипак и ја желим самозаборав радости
баш као и ви и још нестрпљивије;
ви сте код куће на овом свету,
ја сам осуђен да разумем,
проматрам без станке, расцепим на ситно
сваку тајну, а тиме и себе.
Али на мир своје љубазне куће
наиђох тек у два три загрљаја
и пријатељства — затим се све
срушило с нова.

Гледајте мене,

ви, који сте код куће на овом свету,
у купаћим костимима што се вртите по
трави:
не реците: видео сам ово лице
на екрану — па благо њему,
не жалите ме, —

једини живот

је мој такође, али са вама
свима бих се ја помешао,
скромнима у тузи и радости,
који сте код куће на овом свету.

Издржи се и то као сваки живот,
јер жеђ неизмерна је моја од вас
и никада се не изгуби с радошћу
коју код вас види:

дом и слобода

бићете му ви, док грознице његове
не прождру црви и соли земље.

Превео Иван Ивањи

Један дан господина Дар Мара

Господин Дар Мар, министар правдољубља у влади Дар Мар Дара и чувар печата Његовог Величанства, дошавши дубоко у ноћ са седнице владе, преморен текућим проблемима и терањем правде, а гладан, прво отвори фрижидер (Сименс, 200 литара) да види да ли је шта остало после жене, деце и пса вучјака, који сви већ спаваху у удобним креветима (Луј XIV, или неки мањи, или неки већи, али исто добар), осим пса који је имао штенару пред гаражом (столар Мак, наш човек, направи бадава, да се деца и куче радују). У фрижидеру је било јаја, бутера, млеко у тетрапаку нераспаковано, витасок од парадајза такође у тетрапаку, и прасећа бутка на тањиру од чешког порцулана. Господин Дар Мар размисли, дубоко као увек, осмотри све околности, све могућности, све опасности, све перспективе, све резултате, све чињенице, све жртве, све дилеме, — и узе бутку.

У великој глави господина Дара Мара окретао се данашњи дан као рингишпил; прво је јутрос Његовом Величанству опрао ноге, и уши, потом је активно учествовао у борби царских, расних петлова, затим се гурао на распродаји рестлова и купио фланелски комад, већи, за пар-два фланелских гаћа, добрих и јевтиних; с посланицима расправљао је питање неких шашавих проблема и око подне таман је мислио на ручак, кад оно (никад човек не зна шта ће да се деси!) у том тренутку дође једна жена, грађанка, узбуђена веома, хоће да јој он тера правду; поводом чега, он пита, а она хистерично каже да он зна, да он све зна; а он не зна!!! док се он наљути и подвикну, онда она запишта као кукавица сиња, исприча да су јој јаничари мужа на колац! набили! и то у ово време! Рикнуо је онда Дар Мар као лав, као бик, скочио и наредио, затворио све сумњиве (само од такси шофера десеторицу!!!), раскопчао кошуљу, све му се већ згадило, с народом не можеш лепо и то ти је! и све је било готово у 14 часова по средњоевропском времену; копљоноше донеше копља, водоноше донеше воду, весталке донеше ватру, штитоноше штитове, мироносци лекове, стегоноше заставе, возовоће дотераше возове, војсковоће доведоше војске, и све то стрпа се у магацине, до сутра, јер је радно време за данас било завршено.

Али, врага! Сви кући одоше, а и господин Дар Мар пође, док на капији ето ти опет оне жене, опет кука на јаничаре. Ухватили је, силовали! а била невина! То је превршило сваку меру, рече Дар Мар и посла госпођу код Осигуравајућег завода да извади штету, а он обећа све што зна и уме да ће учинити, да им мајку њихову јаничарску! А бејаше му жао жене! Шта ће јадна, муж ће јој отићи у хајдуке и ускоке, али мало ко преживи с коца! Још ако ово дохвате новине и радио-телевизија, оде све у тандарију, истећи ће му мандат преко ноћи, узеће му печат и жиг Њ. В., узеће му правду, ко још пази на туђу правду! А баш је мислио поподне да гледа борбе гладијатора у боји, на ТВ, и да после иде на аеродром да дочека неке високе госте; Њ. В. отишло да пеца, па рече њему, ајд, части ти, отиди ти ако можеш, треба неко знаш, од наших да буде, треба, знаш, да буде свечано; и немој да заборавиш, поведи почасни батаљон, нека буде и мало почасног батаљона, то пали, драги су нам то гости... А увече је хтео на седницу владе, по хладовини; треба да се расправља о галијама царским, има неких научника, кажу, пронашли парну машину па што да галија иде на весла! и имају право људи, ако је већ пронађено, нека се искористи за опште добро; и треба да се расправља о експериментима са Х-бомбом, мајку им недоказану! па то је да полудиш! пре неки дан донели једног дрвосечу, потпуно човек радиоактиван, хоће да се упропасти народ!

А сада, поред свега, мора прво да среди са јаничарима! Сврати у бифе на шољу липовог чаја, хиперманганом испра уста и освежи се, па пође у тврђаву, на коњу. Шеф јаничара прими га онако с ногу, срдачно; упита га шта мисли о дахијама, о утакмицама Прве лиге, о сличним осталим текућим темама, па га затим упита о чему се управо ради, чему да захвали за посету, и сл. Исприча му господин Дар Мар потанко. Јаничар узе да се оправдава, да врда: те није био баш колац, те обичајно право, те не буни се више ни сам човек! мртав од јутрос, кукавица нека, умро одмах; за силовање пак рече да је грешка, а грешке се дешавају! али да је божански праштати, па га (господина Дара Мара) позва затим на црну кафу, нека се све заврши људски! Господин Дар Мар помилова га благо по коси; исприча му да је страшно лупао главу како ће све да среди а оно како је испало лако! Рече да му је било жао жене, муж би јој, револтиран, отишао можда у хајдуке и ускоке па би остала јадница сама, али сада је све у реду, а кафу моли једну горчу!

После свега кад је хтео да крене не дадоше му јаничари да иде на коњу него га вратише у Ролс-ројсу, а коња одведоше на кланицу. Међутим, ТВ пренос борби гладијатора, директно из Рима, преко Телстара, беше готов! Рекоше му неки што су гледали да није било лоше, све док хришћане нису пустили у арену, и лавове, а онда су настале техничке сметње: Папа који је био на трибинама, уз цара, страшно се бунио говорећи да то нема смисла, и да он огорчено устаје против тога, и устаде, а и цар устаде, пребаци Папи за Средњи век и инквизицију (а зар је то имало смисла), и ту се Евровизија искључила.

Господин Дар Мар се насмеја, свуда ли има проблема, свуда, али већ је време да пође на дочек. Смести почасни батаљон у тенкове, и посла ка аеродрому нека одмичу, а он ће да узме такси па за њима. На аеродрому прође време када је требало гости да дођу, господин Дар Мар сачека оних познатих петнаест минута, па рече почасном батаљону да још чека на месту, а он оде да се распита у чему је ствар. Хтео је да телефонира у земљу гостију, да види када су кренули, и јесу ли кренули, али му телефонисткиња рече да им је телефон већ неколико дана у квару, а из сервиса не долазе; једино ако може радијом; може, рече Дар Мар, као студент био је спикер, па уме; из те земље почеше одмах да се извињавају: гости нису ни пошли, авион се нешто покварио; господин Дар Мар рече да не мари, и нама се телефон покварио, није то ништа, а када ће да дођу. Рекоше за два-три дана, па се господин Дар Мар врати у град на седницу владе. Одигра партију-две шаха са министром социјалним, у том и седница поче.

На седници се залагао за прогрес и правду, као и већина; решено је да се робови са галија пусте, и да се уведе пара, кад је већ има доста, а робови да се школују за ложаче парних котлова и, разуме се, да буду слободни; што се Х-бомбе тиче опет је осуђена, а дрвосечи је одређена висока пензија, неће дуго! На крају, дубоко у ноћи, неки посланици предложише да иду да гледају стриптиз, али господин Дар Мар пође кући јер далеко станује, а већ је касно; затим је појео бутку, и пошао на спавање.

Леже поред жене и хтеде да заспи, али се одједном лупи по челу: *почасни батаљон остао на аеродрому! Чека! Момци стоје „мирно"! Заборавио је у брзини да им каже како гости неће доћи и како могу да иду! Слепац!* Господин Дар Мар устаде, зажали очајнички што нема телефона (проклетство, и тај ред за телефон, никако да дође на ред у централи, када ли ће најзад да му одобре!), невољно се обуче, псујући и оде на аеродром.

РАСТКО ЗАКИЋ

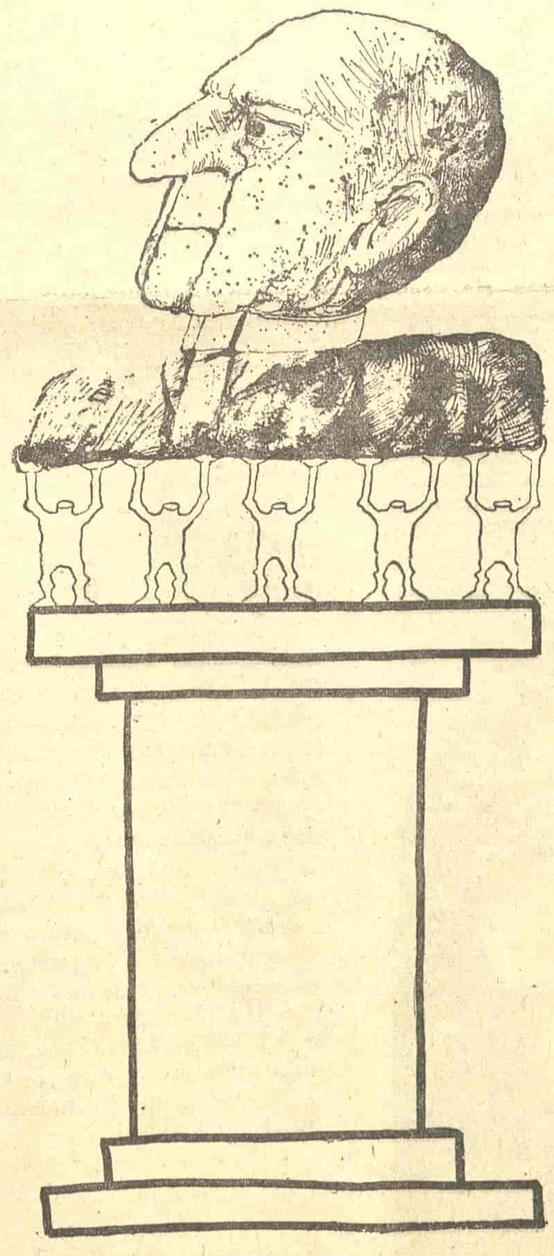

КАРИКАТУРА БРАНКА ЦОНИЋА

Душан Костић

Оточје и височје

Тако ти и треба: јарболе саломиш,
и они врх пучине жудно висе.
Негдје су делфини, факини — чини ми се,
а не можеш до Башке, ни у Омиш.

Од загрљаја зидина тих свеобухватно,
под плавилом чекаш на риви што
се њише.
Ни ћука. Ни хука. Ни смука. Н[illegible] кише.
Блиједшти лука. Не клати се кл[illegible]

Оточје отплови у височје, и ништа.
Поруке пишу црним перјем звијезде.
Зелене и жуте несанице језде,
и с осмјехом те питају: гдје има
коначишта?

ПАРОДИРАО ЛАВ ЗАХАРОВ

ХРИСТА РАДИ

Васко Ивановић

УЗ ПОМОЋ прве и друге „добре куме" (како их назива уредништво): „Фамиља кристијана", најјаче сликовне ревије на свијету, која се тиска у 1,700.000 примјерака, а уређује се у Милану и париске издавачке куће „Серф" која су нам уредништва помогла својим искуством, великим разумијевањем и низом својих материјала"; и уз благослов домаћег бискупа Фрања Кухарића: „Желим Вам божји благослов!" изашао је у Загребу, овог месеца, ове године, први број „КАНЕ" „кршћанске обитељске ревије".

Да ли је још ко (из домовине или иностранства) помагао уредништву које се труди да „пружи свјетло божје ријечи за живот обитељи" како лепо каже бискуп Фрањо Кухарић, о томе се у првом броју изричито не говори. У сваком случају, пред нама је једна технички изванредно опремљена, садржајно разноврсна и врло смишљена ревија.

Кад се говори о томе да црква има право да слободно расправља и пропагира своје учење, исповеда своју веру, необавештени и наивни уопште, мисле да то значи да ће црква да се бави извесним апстрактним таласањима душе верника, е да би јој обезбедила право место у оном животу тамо, кад једном напусти ову долину плача. Нема ништа од тога!

Кршћанска обитељска ревија „Кана" није нимало у облацима тамјанског дима, рајских јабука нема ни на „Каниној" фотографији трпезе „Обитељи с једанаесторо деце — каква пустоловина!" каже уредништво, иако је познато да су деца дар божји, али, не треба кушати провиђење. Ревија као да се уређује по начелу: „Све што је људско није ми страно", а уредништво је ту да оно што је страно „расвијетли божанском ријечју" уз помоћ слика и цртежа.

Ревија има све рубрике. Писмо главног уредника: „Драги читатељу", коментар о сексуалној револуцији: „Предбрачна и ми мобрачна искуства", фоторепортажу: „Браћа и рођаци папе Ивана", (из које се лепо види да су чланови ове свете обитељи обични људи, као Ви, као и ја драги читатељи"), занимљивости из медицине: „Тај не нашег тијела", чланак о модернизацији цркве, анкета: „Познајете ли своје дијете?" (с девизом — „Никад понизити своје дијете!"), текст о потреби стручног усавршавање свештеничког кадра: „Од ,црне школе' до свеучилишта", страну сатире и хумора, наградну крижаљку, гајење цвећа, две стране моде с коментарима уреднице, сестре Јадранке, филмовани роман: „Еугенија Гранде", страна спорта са сликом: „Пеле (десно) у акцији". На тој страни види се, црно на бело, да је Пеле велики верник као, углавном сви „врхунски спорташи", о чему уредништво има „тисућу и један доказ", али зар то и треба доказивати?

Из тог мноштва рубрика и написа, изванредно опремљених и вешто срочених, поучних, али ненаметљиво, деликатно, с много поштовања према читаоцима, одабрали смо за наше, такође драге, читаоце, два написа.

Први носи наслов: „Како ћемо постати одрасли". Поднаслов је: „Што значи „кршћанска пуноћетност?"

Писац чланка оштро устаје против конзервативних назора: „Код нас влада јако увјерење да проблем треба прикрити, тешкоће ружичасто обојити, вјернике као малу дјецу за руке водити, дајући им у свакој и најмањој ствари точан и јасан напутак. Да не требају мислити нити сами ишта одлучивати, јер да зато нису нити ће икад бити способни.

Некоји се код нас и боје те одраслости. У њој назријевају неку протуцрквену и помало кривовјерну тежњу. Ако се вјернци у подручју своје вјере и живота по вјери буду владали као одрасле особе, чему онда црквена власт и њезини функционари?"

Дакле, тога има и у цркви!

„Побркали су се појмови!", каже аутор.

„Није посредништво црквене хијерархије у томе да вјернике сведе на разину малољетника па да попут мале дјеце буду само извршитељи онога што им се наредило или изговаратељи онога што им се ставило у уста, без дубљег увиђања самих ствари и без способности да сами собом управљају."

Да ли ће колега из „Кршћанске обитељске ревије" који је написао ове редове наићи на отпор осталих „кршћанских новинара" или „функционара", ми не знамо, али лепо је он то смислио и треба му пожелети успеха. И нама ако с таквим црквеним пропагандистима и идеолозима уђемо у полемику о животу, противаргументима необновљеним десетинама година, неуким и припростим.

„Бити одрастао значи бити способан да сам слободно собом одлучујеш, добро спознајући склоп питања у којима се треба одлучити, а не да netко други за тебе створи одлуке и одузме ти могућност да се сам слободно опредељујеш".

Сходно томе „Кана" чини све што може да се кршћанска обитељ слободно опредељује, спознајући склоп питања и сам живот, а чему тај живот учи, о томе говори и напис из првог броја „Кане": „Бог постоји — ја сам га сусрео". То је опис преобраћења Андре Фросара. Ко је господин Фросар? Једна „врло позната особа у француској јавности". И не само то! Он је, ни мање ни више, „син првог генералног секретара комунистичке партије Француске, Оскара Фросара". И шта се догодило једној тако познатој особи јавног живота Француске и члану једне, но, у сваком случају, необичне обитељи, француске такође?

Он се родио, одрастао и провео младост у једној „комунистичкој обитељи, васпитаван је комунистички, а на зидовима њихова мала стана висјеле су слике великих револуционара, почевши од Карла Маркса".

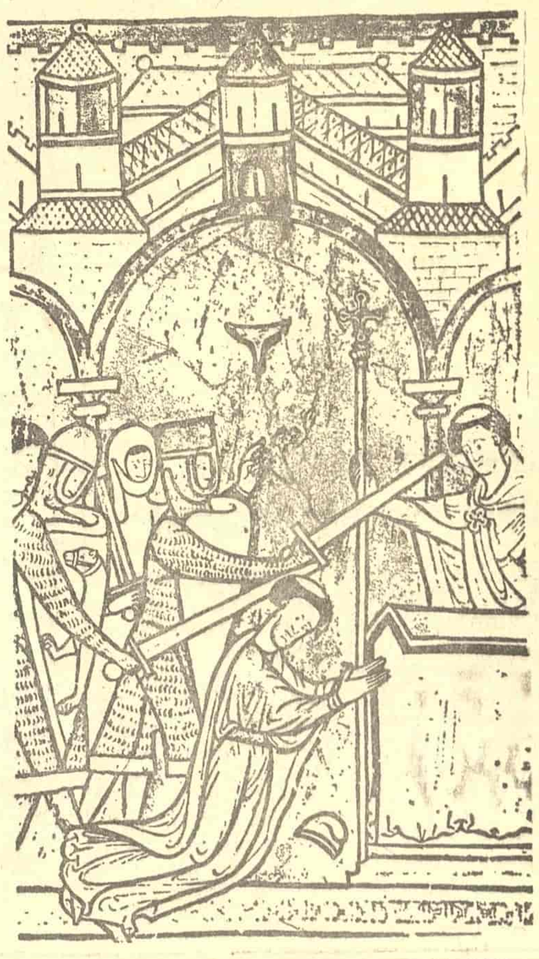

БОРБА ЗА ХЕГЕМОНИЈУ ОГЊЕМ И МАЧЕМ: ОНО ШТО КАТОЛИЧКА ЦРКВА СКРИВА ОД МЛАДИХ ВЕРНИКА

Али, све то није помогло. Једног дана, „Било је то послије подне 8. српња 1935. године... Било је точно 17,10 минута. У двије минуте ја сам постао кршћанин". Шта се догодило за те две судбоносне минуте?

„У том се тренутку експлозивно догодио низ чудеса, којих је неизрецива моћ разодјела у тренутку апсурдно биће какав сам био, да доведе на свијет задивљено дијете, какав никад нисам био. Ево, добио сам нову обитељ — Цркву. Ја сам католик, римски, апостолски!" И то све за два минута, 8. српња 1935. године у 17 часова и 10 минута!

А пошто је господин Фросар био члан и једне друге обитељи он, објективно, може да упореди ону социјалистичку обитељ и ову црквену. Он то и чини:

„Стара вјера (црква — прим. наша) приписује људима заједничког оца; социјализам не зна да он постоји. Зато је наше братство (мисли на братство социјалиста — прим. наша), иако искрено и дубоко, ипак било само братство сирочади".

Један поучан случај. Али, што се нас „социјалиста" тиче, наши су греховн тако велики (ми чак ни оца не знамо!) да су сасвим незнатни изгледи да нам чудо помогне у 17 часова и 10 минута, било ког дана, било које године, од сад до вечности, амин! То значи да не можемо очекивати да неким чудом црква престане да се занима за овоземаљске твари. Она ће се увек мешати у такозване световне проблеме и тумачити их. Утолико успешније, гласније и животније уколико је наш живот сиромашнији, а тумачења „социјалиста" црквенија, догматскија, начињена „од онога што им се ставило у уста, без дубљег увиђања самих ствари и без способности да сами собом управљају".

То, заиста, није особито нова мисао, али би је требало запамтити, јер, ако смо већ сирочад без оца, како кажу уредници „Кане", не бисмо смели бити без памети, Христа ради.

Уплатом 15 нових динара на текући рачун 608-1-208-1 обезбеђујете себи редован пријем нашег листа до краја ове године

Књижевно вече Душана Матића у Паризу

Угледна париска књижара и галерија Жози Перон изложила је књиге, цртеже, колаже и фотографије Душана Матића, међу којима је централно место заузело француско издање „Руже ветрова". Као што смо већ јавили, овај текст је, у преводу Андре Далмаса, изишао у издању издавачке куће „Фатаморгана", са илустрацијама Владе Величковића. Његов драмски квалитет привукао је пажњу позоришног редитеља Дидије Контија, који га припрема за извођење почетком августа на фестивалу у Бо-де-Провансу (Beaux de Provence) на југу Француске. Тим поводом директор галерије Жози Перон је 22. јуна организовао разговор познатих француских писаца и критичара са Душаном Матићем, који је ових дана боравио у Паризу. Разговору су, између осталих, присуствовали: председник удружења „Југославија-Француска" Жан Касу, председник Удружења француских писаца Жак Мадол, директор часописа Нуво Комерс (Nouveau Commerce) Андре Далмас, професор универзитета Жорж Кастелан, песникиња Жизел Прасинос, писац и преводилац Жак Лакаријер, редитељ Дидије Конти, преводилац и уредник у издавачкој кући „Арман Колен" Стево Шолаја и др. Дискусија је била врло жива и привукла је чак и пажњу многих пролазника, који су свратили у галерију да присуствују овом изузетном догађају.

Репринт двају Валвасорових издања

Код појединих словеначких издавача, у првом реду „Младинске књиге" и „Цанкарјеве заложбе" (односно њена антикваријата „Примож Трубар") у Љубљани, последњих су година учестала тзв. репринт издања старих тисака. Тако је ЦЗ ових дана предала јавности два издања, заправо прве двије штампане ствари што их је познати полихистор Валвасор, уз помоћ неколико врсних графичких радника, међу којима се налазио и Павао Ритер-Витезовић, 1679. године објавио у свом замку Богеншперк, недалеко од Литије.

Ради се о „Пасијонској књижици" и о делу „Topographia ducatus Carniolae modernae", издањима што су сачувана у свега неколико примјерака. Прва књижица, у ствари албум седамнаест бакрореза што приказују Христову муку, значи уопште почетак словенске графике и можда умјетнички најквалитетније Валвасорово издање. На основу цртежа Јохана Вириекса, бакрорезе је начинио Андрија Трост, графичар из Граца. Књижица је сад објављена у два издања, у стотину бројевима означених библиографских примјерака, везаних у кожу, док је већи број увезан у платно.

„Topographia ducatus Carniolae modernae", напротив, много је обимније дело које садржи, у виду графичког албума, отиске 320 бакрореза који приказују градове, варошице, самостане и замкове у Крањској у оно доба. Цртежи су, углавном, рад самог Валвасора. Гравирали су их Витезовић, Трост и Петер Мунгерсторф. Ово елегантно издање са сликама које су касније (али мање сретно) коришћене за објаву у најчувенијем гломазном Вадвасоровом делу („Слава војводине Крањске", објављеном на њемачком), значи изузетно графичко достигнуће.

Пропратну студију уз прву књигу написао је историчар ликовне умјетности др Емилијан Цевц, док се у другој књизи налази обимна студија о Валвасору и његовој дјелатности историчара проф. Бранка Реиспа. (Т. П.)

Смрт Тадеуша Брезе

Сви пољски књижевни листови и часописи донели су некрологе повод ом смрти ТАДЕУША БРЕЗЕ, једнога од писаца који су пољској литератури омогућили продор у свет.

Рођен пре 65 година у угледној племићкој породици, требало је да се Тадеуш Бреза по жељи породице посвети духовничком позиву — у младости је годину и по дана провео као искушеник у једном бенедиктинском манастиру у Белгији — али је постао писац и дипломата. У дипломатску службу поново се вратио 1955. године и остао у дипломатији пуних десет година, све док га болест није присилила да се повуче у пензију.

Светску славу донела му је књига „Бронзана врата", једна од

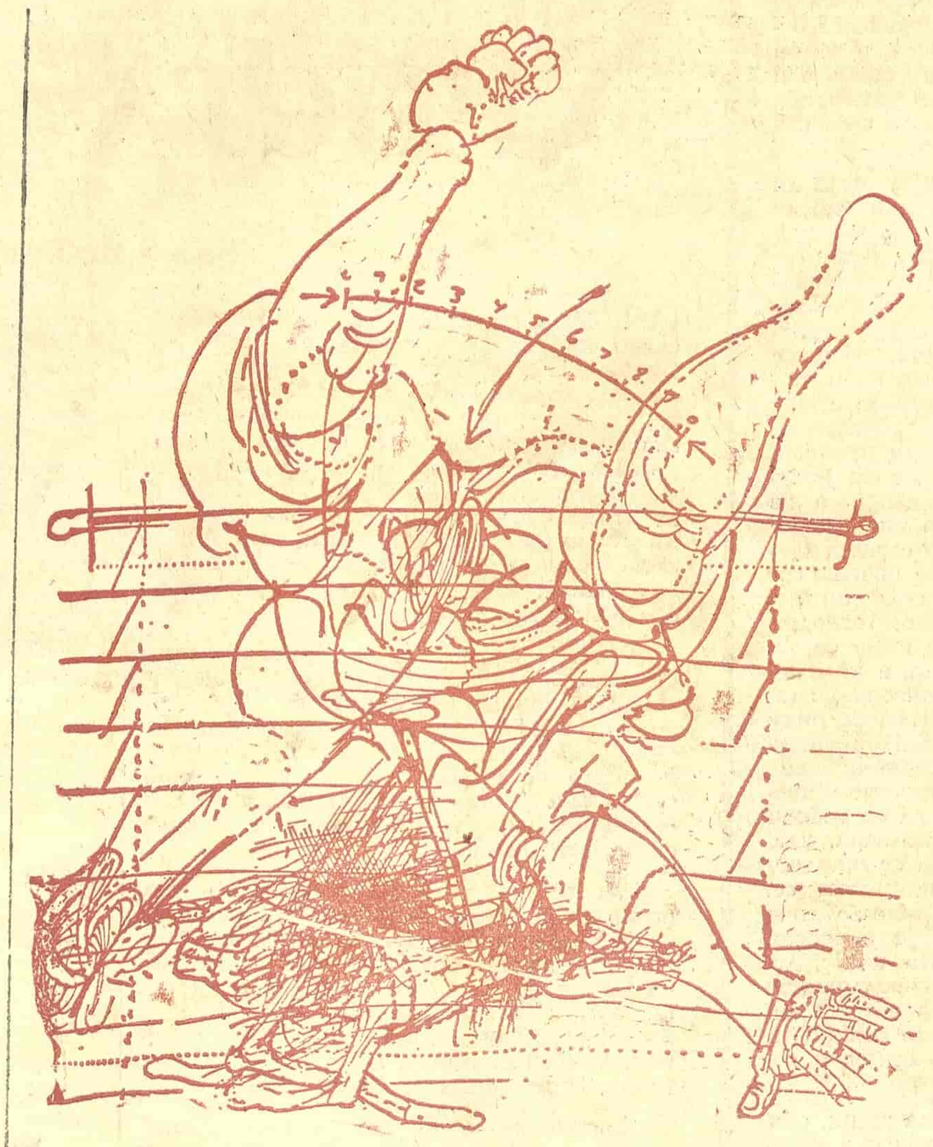

ЦРТЕЖ ВЛАДЕ ВЕЛИЧКОВИЋА

најзначајнијих модерних књига о Ватикану. Књига носи скроман поднаслов „Римски дневник", и то стварно јесте дневник вођен у време када је Бреза био културни аташе пољске амбасаде у Риму, но то је дневник вођен са одређеним смером, јер је Бреза у њега уносио само оно што се односи на Ватиканску државу. То је, у ствари, књига о држави, књига о власти. О Ватикану као најстаријој европској државној творевини и о механизму власти, усавршаваном вековима. То је права ризница података о људима и времену које је још јуче било актуална стварност, а које је још увек превише блиско да бисмо га третирали као историјску прошлост.

Брезини романи „Адам Гривалд", „Зидине Јерихона", „Мисија" и други, затим његови есеји, дневници, публицистика — спадају у највише домете нове пољске књижевности. Али тек су „Бронзана врата" показала до каквих је изузетних домета умео да се вине овај учени пољски дипломата. Књига је у Пољској доживела осам издања у тиражу од четврт милиона примерака, а преведена је на петнаестак језика.

Можемо само да жалимо што аутор није доживео појаву „Бронзаних врата" на нашем језику. Књига треба ове године да се појави у издању суботичке „Минерве". (П. В.)

Елза Триоле

Нема више ове необичне жене, која је годинама надахњивала и свог супруга Луја Арагона и низ француских писаца и интелектуалаца. Рођена у Москви 29. маја 1897. године, Елза Брик је узела презиме Триоле по свом првом мужу. Почела је да пише на руском језику, а прву књигу на француском језику, роман „Добро вече, Терезо", објавила је 1937. године. Написала је велики број књига, највише романа и приповедака. За роман „Прва подеротина стаје две стотине франака" добила је једну од најзначајнијих књижевних награда Француске: Гонкурову награду за 1944. годину. У њеним књигама сликају се одређена друштвена збивања, с великом дозом инвенције и с хумором, који и тешке теме чини лаким за читање. У трилогији романа „Доба најлона" (1959—1963) дала је једну синтетичку визију нашега времена, а у једном од својих последњих дела, у роману „Велико никад" (1965), на темељу медитација о смрти, унела је многе техничке новине. Учинила је много и за упознавање Француза са руском и совјетском књижевношћу. Објавила је један избор из Мајаковског и написала је студију о Чехову и превела је више његових драма. Била је врло активна у Покрету отпора и оснивач и први председник Националног комитета француских писаца.

Сви француски листови и часописи забележили су њену смрт, а недељни лист за књижевност и културу „Француска књижевност", који објављује редакцијски чланак у коме се тврди да је она била душа овог листа, посвећује јој читавих петнаест страна, с низом чланака, ликовних прилога и изјава посвећених Елзи Триоле и написаних или створених поводом њене смрти, као и многобројних телеграма примљених од значајних личности из целог света. Између осталих, телеграме саучешћа су послали политичари Жорж Помпиду, Луиђи Лонго, Валдек Роше, Сантјаго Карильо, писци Сен Џон Перс, Жан Касу, Таха Хусеин, Андреј Вознесенски, Милан Кундера, Виктор Шкловски, Андре Били, Роже Икор, Франсоаз Саган, чувени лингвиста Роман Јакобсон, мајстори позоришне сцене Ролан Пети, Жан Билар, Марсел Марсо, Жорж Вилсон, Морис Шевалије, Жорж Брасанс, Пјер Брасер и сликар Марк Шагал, а Миро је нацртао један цртеж с великим црним сунцем. Међу онима који су написали чланке о Елзи Триоле запажају се имена Пјера Еманиела, Пабла Неруде, Жака Мадола, Алена Боскеа, Жан-Луја Бароа и нашег земљака Душана Матића, који је неколико дана пред Елзину смрт био у посети брачном пару Арагон-Триоле. У закључку свог топло написаног чланка Матић каже: „Живот Елзе Триоле остаје узоран живот. У нашем свету лоше издељеном, пуном пукотина и противречности, њен живот и њено дело доказују,

ЕЛЗА ТРИОЛЕ

још једном, и то личним и ненадокнадивим искуством, да границе између различитих култура, између различитих сензибилности, нису непрелазне. Јединство света је, дакле, могућно, не само споља, као проста узалудна рачуница, већ исто тако из саме унутрашњости људске душе, духа и тела".

Наши представници за „При Италија 1970"

Жири југословенских радио-станица донео је одлуку да на овогодишњем међународном фестивалу „При Италија" нашу земљу представљају експериментални радиополифонски текст Бериславa Косиера „ТАБУЛА ТРАЈАНА" и радио-драма Миодрага Бурићевића „ЈУНАК НАШЕГ ДОБА". Оба остварења учествовала су месеца маја на „Недељи југословенске радио-драме" у Охриду, где је „Табула Трајана" освојила три награде, а „Јунак нашег доба" емитован је у информативној секцији. Фестивал „При Италија" одржава се, по традицији, почетком септембра у Фиренци.

Књижевна трибина „Француска 7"

Садашња управа Удружења књижевника Србије имала је намеру да Секција критичара, која је требало да се оснује, повремено организује састанке у просторијама Удружења, на којима би се расправљало о најважнијим питањима књижевности и књижевника. Али, пошто је стварање ове секције закаснило, ту иницијативу је преузела једна група писаца и пре десетак дана основана је трибина „Француска 7". У кратком року већ су одржана два састанка: један је био посвећен домаћим и страним књигама „о којима се не говори", а један младој генерацији прозаиста или, другим речима, књижевности познатој као „црни талас". Овако смишљена и организована, ова трибина је привукла знатан број људи заинтересованих да чују шта писци мисле не само о књигама које су биле предмет разговора него и о ономе што су оне нудиле као повод за размишљање. Чињеница је, међутим, да организациони одбор ове трибине, одређен јасније само генерацијски (то су, углавном, млађи писци), тек треба да тражи и нађе праве теме за свој рад, јер ако овако настави његова трибина ће се претворити у институцију за неговање усмене критике, у којој, хвалабогу, готово никад нисмо оскудевали. А не може се рећи да наши часописи и листови нису широм отворени за штампање критичких осврта, у којима, понекад, чак и оскудевају.

Седмојулске награде 1970.

Овогодишње Седмојулске награде СР Србије за трајна остварења у области уметности добили су: оперска певачица Радмила Бакочевић, књижевник Оскар Давичо, архитекта Петар Крстић, сликар Пеђа Милосављевић и глумац Љуба Тадић. Кандидата је било више, а међу њима и архитекта Богдан Богдановић, музичар Миодраг Азањац, глумица Радмила Андрић, књижевник Никола Дреновац итд. Награда се састоји из плакете и 15.000 динара. Председник жирија који је награде доделио био је композитор Крешимир Барановић.

Ђузепе ди Стефано у Београду

Београдска оперска публика имала је ретко задовољство да на сцени Народног позоришта 26. и 29. јуна чује Ђузепа ди Стефана, једног од највећих тенора данашњице. Пред препуним гледалиштем Београдске опере, поздрављен дуготрајним аплаузима на отвореној сцени, Ђузепе ди Стефано је певао Марија Каварадосија у Пучинијевој „Тоски" и Дон Хозеа у Бизеовој опери „Кармен" и још једном потврдио високе вокално-креативне могућности. Гост највећих оперских сцена света (Миланска Скала, Метрополитен опера, Бечка Државна опера, Ковент Гарден, Коломб опера и друге) и жива легенда у свету опере, он нам је открио неисцрпно богатство свог гласа који, мада је изгубио нонешто од некадашње свежине и топлине, још плени готово магијском лепотом и ненадмашном вокалном техником. Али није само лепота гласа и виртуозна вокална техника оно што Ђузепа ди Стефана чини великим оперским певачем данашњице, већ је то, пре свега, комплетна уметничка личност. Он је, ма како то на први поглед изгледало неуобичајено и чудно (чудно и неуобичајено за наше прилике и за наше схватање оперске уметности) исто тако добар певач као и глумац. Синтеза високе певачке културе, гласа племенитог звука и боје, сценског шарма, темперамента и глумачке уверљивости — чини га живом легендом не само међу певачима и свим онима који се професионално баве овом уметношћу, него и међу онима који оперско певање познају, воле и цене. У аналима опере име Ђузепа ди Стефана остаће записано златним словима, као што су остала записана имена његових великих претходника: Каруза, Пертила, Скипе, Бељија, Бјерлинга и других. (В. В. П.)

Нови роман Бена Зупанчича

Свој последњи роман, под насловом „Меглица" (Измаглица), који је недавно изашао и на српскохрватском, а који на врло својствен начин приказује послијератни живот становника Љубљане, објављен је 1966. године. Ускоро послије тога Зупанчич се преселио у Београд, одлазећи на дужност која изискује и много енергије и много времена, па није нико очекивао да ће у тој ситуацији смоћи снаге и наћи слободног времена за литерарни рад.

Сад нас је управо изненадио, објавивши у издању Цанкарјеве заложбе у Љубљани нови роман коме је дао наслов „Плат звонá" (Звоњава на узбуну). Мада је досад у свим својим већим дјелима обрађивао ратне и послијератне прилике и тек се у неким новелским записима позабавио узпут својим дјетињством, овај је нај-

БЕНО ЗУПАНЧИЧ

новији роман тематски захваћен из предратног раздобља. Рођен у Сиску (1925), Бено Зупанчич је део свог дјечаштва и раног младићства провео у Хрватском загорју, у околини Иванца и Лепоглаве, и управо тај свијет и људи са границе Словеније и Хрватске, у оним мучним годинама пред други свјетски рат, нашли су се у том роману. Главна личност је управо споменути дјечак односно младић, док роман завршава на дан самог избијања рата, 6. априла 1941. године.

У интервјуу који је објављен у љубљанском „Делу" аутор изјављује, како му је нови роман много приповједачкији од „Измаглице". Приказујући живот једноставних људи у провинцији биће, како каже аутор, „нарочито близак просјечном читаоцу". У међувремену Бено Зупанчич припремио је и низ згода за дјецу које ће ускоро објавити „Младинска књига" у Љубљани. Писац најављује и то да ће се ускоро вратити у Љубљану, гдје и о којој је досад највише писао. (Т. П.)

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

Уреднички колегијум: Филип Давид, Васко Ивановић, Миодраг Илић, Драган М. Јеремић (главни и одговорни уредник), Љубиша Јеремић, Вук Крњевић (заменик главног уредника), Богдан А. Поповић, Владимир В. Предић (секретар редакције), Владимир Стојшин, Божидар Тимотијевић, Бранимир Шћепановић. Техничко-уметничка опрема: Драгомир Димитријевић, Уређивачки одбор: Радоња Вешовић, др Димитрије Вученов, Вредраг Делибашић, Енвер Бећеку, др Милош Илић, Душан Матић (председник), др Војин Матић Момчило Милинков, др Драшко Ређеп, Јара Рибникар, Душан Сковран, Алекса Челебоновић, Зуко Џумхур, Пал Шафер. Идејно решење графичке опреме: Богдан Кршић. Лист излази сваке друге суботе. Цена 1,50 дин. Годишња претплата 30, полугодишња: 15 динара, а за иностранство двоструко. Лист издаје Новинско издавачко предузеће „Књижевне новине", Београд, Француска 7. Телефон: 627-286 (редакција) и 626-020 (комерцијално одељење и администрација). Текући рачун: 608-1.208-1. Рукописи се не враћају. Штампа: „Глас", Београд, Влајковићева 8.